HAYÂLİN DERİNLİKLERİ

A'mâk-ı hayâl

Şehbenderzâde Filibeli
AHMED HİLMİ

Tercüman 1001 TEMEL ESER

Tercüman
1001 TEMEL ESER

35

YAZAN

Şehbenderzâde Filibeli
AHMED HİLMİ

BASKIYI HAZIRLIYAN

Sadık ALBAYRAK

A'MÂK-I HAYÂL

Tercüman gazetesinde hazırlanan bu eser Kervan Kitapçılık A. Ş. ofset tesislerinde basılmıştır
Resimkopya: Remaver

1001 Temel Eser'i iftiharla sunuyoruz

Tarihimize mânâ, millî benliğimize güç katan kütüphaneler dolusu birbirinden seçme eserlere sahip bulunuyoruz. Edebiyat, tarih, sosyoloji, felsefe, folklor gibi millî ruhu geliştiren, ona yön veren konularda "Gerçek eserler" elimizin altındadır. Ne var ki, elimizin altındaki bu eserlerden çoğunlukla istifade edemeyiz. Çünkü devirler değişmelere yol açmış, dil değişmiş, yazı değişmiştir.

Gözden ve gönülden uzak kalmış unutulmaya yüz tutmuş -**Ama değerinden hiçbir şey kaybetmemiş, çoğunluğu daha da önem kazanmış**- binlerce cilt eser, bir süre daha el atılmazsa, tarihin derinliklerinde kaybolup gideceklerdir. Çünkü onları derleyip - toparlayacak ve günümüzün türkçesi ile baskıya hazırlayacak değerdeki kalemler, gün geçtikçe azalmaktadır.

Bin yıllık tarihimizin içinden süzülüp gelen ve bizi biz yapan, kültürümüzde "Köşetaşı" vazifesi gören bu eserleri, tozlu raflardan kurtarıp, nesillere ulaştırmayı plânladık.

Sevinçle karşılayıp, ümitle alkışladığımız "1000 Temel Eser" serisi, Millî Eğitim Bakanlığınca durdurulunca, bugüne kadar yayınlanan 66 esere yüzlerce ek yapmayı düşündük ve "Tercüman 1001 Temel Eser" dizisini yayınlamaya karar verdik. "1000 Temel Eser" serisini hazırlayan çok değerli bilginler heyetini, yeni üyelerle genişlettik. Ayrıca 200 ilim adamımızdan yardım vaadi aldık. Tercüman'ın yayın hayatındaki geniş imkânlarını 1001 Temel Eser için daha da güçlendirdik. Artık karşınıza gururla, cesaretle çıkmamız, eserlerimizi gözlere ve gönüllere sergilememiz zamanı gelmiş bulunuyor. Millî değer ve mânâda her kitap ve her yazar bu serimizde yerini bulacak, hiç bir art düşünce ile değerli değersiz, değersiz de değerli gibi ortaya konmayacaktır. Çünkü esas gaye bin yıllık tarihimizin temelini, mayasını gözler

önüne sermek, onları lâyık oldukları yere oturtmaktır.

Bu bakımdan 1001 Temel Eser'den maddî hiç bir kâr beklemiyoruz. Kârımız sadece gurur, iftihar, hizmet zevki olacaktır.

KEMAL ILICAK

Tercüman Gazetesi Sahibi

FİLİBELİ AHMET HİLMİ EFENDİ'NİN HAYATI

Şehbender Süleyman Bey'in oğlu olup 1865 yılında Filibe'de doğmuştur. İlk bilgileri Filibe Müftüsünden öğrenmiş ve ailesinin İzmir'e hicreti dolayısiyle bir müddet orada kalmıştır. Daha sonra Galatasaray Lisesine girmiştir. Tahsilini bitirdikten sonra Duyûn—i Umumîye (Genel Borçlar) İdaresine girmiştir: 1890. Bu idare tarafından Beyrut'a gönderilmiş ve siyasî bir meseleden dolayı Mısır'a kaçmıştır. Mısır'da Terakkî—i Osmanî Cemiyetine girmiştir. «Çaylak» adlı bir mizah gazetesi çıkarmış ve 1901'de İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da yakalanarak Fîzan'a sürülmüştür. Orada tasavvufla meşgul olmuş ve ilmî araştırmalar yanında «Arusî» Tarîkatine intisap etmiştir. Tasavvufta büyük tartışma ve münakaşalar götüren «vahdet—i vücut» felsefesine inanmıştır.

Meşrutiyet'in ilânı ile 1908'de İstanbul'a gelmiş olan Ahmet Hilmi Efendi «İttihat—ı İslâm» adlı haftalık bir gazete çıkarmağa başlamıştır. Fakat bu gazete uzun ömürlü olamamış ve akabinde İkdam ve Tasvîr—i Efkâr adlı gazetelerde yazı yazmağa başlamıştır. 1910 (1326) yılı başlarında kendi başına haftalık «Hikmet» Gazetesini çıkarmağa başlamıştır. Aynı yıl içinde «Hikmet Matbaa—yi İslâmiyesi» ni kurdu. İslâmî fikirleri coşkun bir şekilde neşretmesi her tarafta alâka çekmesine sebep olmuştur.

Yazılarında çeşitli adlar kullanırdı. Tasavvufa ait yazılarında «Şeyh Mihriddin Arûsî», mizahî olanlarında «Coşkun Kalender», «Kalender Gedâ» ve millî, kahramanlık yazılarında da «Özdemir» müstear adlarını kullanırdı.

Çıkardığı «Hikmet» Mecmuası seksen nüsha kadar çıkmıştır.

Ahmet Hilmi Efendi Abdülhamid devrinde sürgüne gönderilmesi ve «Genç Osmanlılar» taraftarı olması hasebiyle Tasvîr—i Efkâr'daki yazılarında devamlı olarak Abdülhamid'in idaresinden «der—i istibdat, devr—i sabık» şeklinde bahsetmiştir. Kendine has bir düşünce tarzı olduğundan İttihat ve Terakki'yi de tenkide başlamış ve 1911'de günlük olarak çıkarmağa başladığı «Hikmet» te İttihatçılara hücûma başlamıştır. Yeni çıkmağa başlayan «Hikmet» bir buçuk ay içinde beş defa kapatılmıştır. Sonunda gazetesi ile beraber matbaası da kapatılarak Bursa'ya sürülmüştür. Sürgünden dönünce 1 Ağustos «1912'de «Hikmet» i yeniden çıkarmağa başlamıştır.

Memleketin gidişini doğru bulmayan Ahmet Hilmi Efendi, Balkan ve Birinci Cihan Harbi'nin çıkacağını haber vermiştir. O sıralarda İttihatçılara karşı İtilâfçılara da muarız olan Şehbenderzâde, kimseye yaranamadığından neşriyattaki güç ve kuvvetini kaybetmeğe başladı. Böylece «Hikmet» Gazetesi battı. Akabinde «Coşkun Kalender» adlı bir mizah gazetesini haftalık olarak çıkarmaya başladı.

Dârü'l—Fünûn (Üniversite) da felsefe hocalığı da yapmış olan Hilmi Bey, İslâm Kültürünün yanında Batı Kültürüne de malikti. Arapça ve farsçanın yanında iyi Fransızca bilirdi. Batı'da o devirde çıkan neşri-

yatı titizlikle takip ederdi. Bu bakımdan Batı taraftarı ve materyalist fikirleri yaymaya çalışanlarla şiddetli mücadeleleri olmuştur.

Çok genç denecek bir yaşta ve hayatının en verimli çağında bakırdan zehirlenerek Ekim 1914'de vefat etmiştir. Türkiye'de Masonluk — Farmasonluk tehlikesini ilk ele alanlarından biri olduğu için, bu yüzden kendisine düşman olanlar tarafından zehirlendiği rivayeti yaygındır.

Yazdığı eserler ve tercemeleri tamam olmayanlarla beraber 40'ın üstündedir. İlerde hazırlanacak ve «Tercüman 1001 Temel Eser» arasında çıkacak olan Huzûr—u Akl ü İlm'de Maddiyyûn Meslek—i Dalâleti» adlı eserde fikirleri ve eserleri geniş bir şekilde izah olunacaktır. Yalnız bu eserde ana fikri teşkil eden «Vahdet—i Vücût» hakkında okuyucuyu aydınlatmak gayesiyle biraz bilgi vermeğe çalışacağız.

A'MAK—I HAYÂL VE VAHDET—Î VÜCÛT

A'mak—ı Hayâl (Hayâl Derinlikleri)'de Ahmet Hilmi Efendi, roman kahramanı Racî'nin şahsında felsefenin insanı gerçek mutluluğa ulaştıramıyacağını ispat etmek istemiştir. O'nun için gerçek mutluluk Allah'a varmak ve âlemin mutlak yaratıcı ile birliğini kabul etmektir. Bu bakımdan yaratıcının yarattığı her ne varsa onunla eşit ve aynı olduğu «Vahdet—i vücût» felsefesini ispat etmek istemiştir.

Vahdet—i vücût felsefesinin temelini teşkil eden mahlûk'un Halikte (alemin yaratıcıda) olması ve Tanrı ve alem arasında bir tevhidin bulunması görüşü İslâmiyetten önce başlamıştır. Bunun ilk müdâfîleri Heraklietos ve Permenides'tir. Daha sonra Eflâtun da bu görüşü işlemiş ve onun yolundan yürüyenler bunu geliştirmişlerdir. İslâmiyetin zuhurundan sonra İlkçağ felsefesini inceleyen bir kısım alimler, bu felsefenin tesirinde kalmışlar ve bu görüşü müdâfâa etmişlerdir. Bunu ispat için de Kur'anda kendilerine deliller ve kaynaklar aramışlardır.

İslâm'da bu görüşü dinî yönden benimseyip açıklayan mutasavvıfların başında Hallâc—ı Mansur, Nesimî, Zünnûn—i Misrî, Şebûsterî, Şeyh Attar, Muhiddin—i Arabî gelmektedir.

Vahdet—i vücûd'u müdâfaa edenler delil olarak kendilerine Kur'andan yirmi kadar âyet bulmuşlardır.

Yalnız şunu kabul etmek lâzımdır, ki tasavvufta bu yolu seçenler din—dışı bir yol seçtiklerini iddia etmediklerinden, bunları açık açık tekfîr etmek öyle kolay bir şey değildir. Yalnız bunları tenkîd eden pek çok eser yazılmıştır. Bu ihtilâfları Saadeddin—i Taftazanî, Aliyyü'l—Karî, İmamı Gazalî ve Celâleddin es—Suyutî eserlerinde uzun uzun izah etmişlerdir.

Basit bir görüşle bu zevatı küfürle itham etmek öyle kolay bir şey olmadığını peşinen söylemek lâzımdır.

Burada şunu da belirtmek lâzımdır ki Batı Felsefesi'nde görülen ve temsilcisi bulunan Yahudi filozof Spinoza'nın Vücudiye (Panteizm) Felsefesi'nden ayrıdır. Zirâ İslâm tasavvufçularının içinde kabul edilen Vahdet—i Vücût'ta dinî bir hava vardır. Bunu müdâfaa edenler âyet ve hadislere dayanmışlardır.

Muhyiddin—i Arabî'yi şiddetle tenkîd eden İbni Teymiye, İbni Haldun ve İbni Hacer el—Askalânî'nin yanında, kendini bunlara karşı eserleri ile Firûz Abadî, Hamevî, Sühreverdî, Fahreddin—i Razî ve Abdülgânî Nablusî müdâfâa etmişlerdir.

İkinci bin yılın yenileyicisi kabul edilen İmamı Rabbanî (Bedreddin Ebu'l—Berekât Farukî es—Sirhindî: 971—1034) Hazretleri kendine gelinceye kadar Muhiddin—i Arabî hakkında yapılan tenkîdleri yeni ve sistemli bir şekilde ele almıştır.

Muhiddin—i Arabî (560—638) ile İmamı Rabbanî arasında bulunan görüş farkları ve noktaları izah edip bu mevzu'u kapatalım:

1) Muhiddin'e göre Zât (Allah) ve vücût aynıdır. Rabbanî'ye göre vücut Zât'tan ayrıdır.

2) Muhiddin'e göre sıfatlar Zât'ın aynıdır. Rabbanî'ye göre sıfatlar Zât'tan ayrıdırlar. Sıfatlar Zât'ın gölgeleridir.

3) Muhiddin'e göre âlem sıfatların beliriş ve meydana çıkışından ibarettir. Rabbanî'ye göre âlem, sıfatların beliriş ve meydana çıkışından değil, ancak, sıfatların gölgelerinin belirişinden ibarettir.

4) Muhiddin'e göre, âlem hayâldir, ancak Allah vardır. Yani Allah âlemdir. Rabbanî'ye göre, âlem hayâl değildir. Çünkü böyle kabul etmek âlemin objektif realitesini inkâr etmek olur. Sonra, âlem eğer hayâlden ibaretse o yok, tasavvurlarımız var, demektir. Halbuki Allah mutlak ve zorunlu, âlem ise mümkün ve geçicidir.

5) Muhiddin'e göre, âlem gölgedir, fakat aslın, yani Allah'ın kendisidir. Rabbanîye göre âlem gölgedir ama bu gölge aslın kendisi değil, asıldan başka olan bir şeydir. Ve aslın kendisine bahşettiği vücut ile dışta kendi nefsinde mevcuttur.

6) Muhiddin'e göre, insan ve Allah arasındaki münasebet bir yakın olma münasebetidir. Allah insanı kendi kudreti üzere yaratmıştır. Rabbanî'ye göre, gerçi Allah bize şah damarımızdan daha yakındır ama bu yakınlığın mahiyetini kavramak aklın dışındandır.

Hasılı Vahdet—i Vücûd'u ve ona bağlı olanları tekfîr etmek yerine susmak ve en mutedil bir tarzda meseleleri enine boyuna incelemek daha doğrudur. Zira insanlar madde ötesi olayları ve inançları ancak kalplerinde hissederler, duyarlar ve yaşarlar. Bu bakımdan «tadmayan bilmez.» sözünü kabul etmek en çıkar yoldur.

Filibeli Ahmet Hilmi Efendi ile İsmail Fennî Ertuğrul (1855—1946)'un Vahdet—i Vücût'u daha çok müdafâa etmeleri İkinci Meşrutiyet Devrinde materyalizm'i yerleştirmeye çalışan Celâl Nurî, Baha Tevfîk... gibi kimselerin çalışmalarından ileri gelmektedir.

Fatih, 9/Eylül/1973

Sadık Albayrak

BİBLİYOĞRAFYA :

Doğrul. Ömer Rıza; Tasavvuf, sh: 104 vd. Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1948.

Ertuğrul, İsmail Fennî; Maddiyyûn Mezhebi'nin İzmihlâli, sh: 285 vd. Orhaniye Matbaası, 1928.

Vahdet—i Vücut ve Muhiddin—i Arabî, İstanbul 1928.

(Günaltay) M. Şemseddin, Felsefe—i Ulâ, sh. 406 vd., Evkaf—ı İslâmiye Matbaası, 1339—1341 (1923—1925).

Meydan—Lârus; Vahdet, maddesi.

Pakalın, M. Zeki; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Vahdet—i Vücût, maddesi.

Sunar, Dr. Cavit; Vahdet—i Şuhûd—Vahdet—i Vücut Meselesi, (doktora tezi) Ankara 1960.

Yazır, Muhammed Hamdi; Hak Dini Kur'an Dili, c. 1, sh: 574 vd. (1. baskı).

BİR KAÇ SÖZ

Bu kitabı, hakikat arzusu ile dolu vicdanlar, hayatın sonu ile ilgili bahisleri seven insanlar, zevkle okuyabilirler. Bir asırdır, bu memleket ve bu millet hayli Racî'ler yetiştirdi. Ve daha bir çokları yetişecektir.

Okuyucularımıza sunduğumuz bu hikâyeler (acaba hikâye mi?!) alâka çekerse kendimizi mutlu sayarız. Çünkü bu hikâyeye gösterilecek rağbet, ciddî meselelere yakınlık duyma manâsını ifade eder. Bu ise okuyucularımızdan esirgenemez. Bu muhterem millette hakikat arzusu ile üzüntü duyan binlerce duygulu kalp mevcut olduğunu dost ve düşmana ispat etmiştir.

AHMET HİLMİ

A'MAK—I HAYÂL

Racî'nin Hatıraları

Aynalı Baba İle Konuşma

...Şehri, Türkiye'nin en büyük ve en güzel şehirlerinden biridir. Ben bir müddettir bu şehirde, şehrin ortasında bulunan bir mahallede oturuyordum. Hükûmet Konağı ile evim arasındaki yollarda dikkati çekecek pek çok şey vardı. Köhne evler, her biri birer sıkıntı ve yoksulluk yuvası olan nice viraneler, geçilmez sokaklar, pis caddeler... Lâkin, hakikaten dikkat çekici olan, evime yakın eski bir mezarlık idi.

Bu mezarlığın etrafı çok sağlam ve sanatkârca yapılmış duvarlar ile çevrilmişti. Duvarda onar metre ara ile açılmış pencerelere takılmış tunç parmaklıklar cidden takdir edilecek şekilde idi. Mezarlığın kapısı, sonradan takılmış bir tahta parçası idi. Eski kapısı, zamanın yıkıcılığına mukavemet edemeyerek mahvolduğu anlaşılıyordu. Bu kabristan, yalnız bir çok hatıra ve cesetlerin defn edildiği bir yer değil, bir çok enfes eserin de hazinesi idi. Pencerelerden görüldüğüne göre mezar taşlarında eski hattatlarımızın eşi bulunmayan kalemlerinden çıkmış sayısız yazılar vardı.

Bu yazılar, şiir ve edebiyat noktasından da ehemmiyeti bulunduğuna hüküm verilebilirdi.

Taşların tepesindeki kavuklar, külâhlar, taçlar, tarih açısından tetkîk edilmeğe değerdi. Çoktan beri terk edilmiş olan bu mezarlık korkulu bir letâfet veriyordu. İnsan boyu otlar ölü kokusu saçtığı sanılan baldıranlar, bahardan itibaren kabristanı kaplıyordu. Hiç şüphe yok ki, şimdi şehrin ortasında kalmış olan bu mezarlık, vaktiyle şehrin kenarındaydı... Sonra şehir büyümüş mezarlık ortada kalmıştır.

Ben hergün bu mezarlığın önünden geçiyor, her geçtikçe orasını ziyaret arzusunu gönlümden geçiriyordum.

Lâkin bizim gibi kıymetli vakitlerinin bir kısmını geçimini sağlamaya, diğer kısmını eğlenceye ayırmış gençlerin mezarlıklarla uğraşmaya vakti mi olur. İşte ben de o vakitler, zamanını boş şeylerle geçiren bir gençtim. Söylediğim gibi, bu mezarlığın hergün önünden geçtiğim halde duvarının sağlamlık ve düzgünlüğünü alkışlamaya yalnız bir dakika fedâ ederdim.

İlk durumum ile son durumum arasındaki ziddıyeti anlatabilmek için hakkımda bir kaç söz söylemem gerekiyor. Dindâr ve çok iyi bir annenin sonsuz ihtimamı ile geçen çocukluğum, bende sökülmez bir din duygusu ve yıkılmaz bir ahlâk prensibi bırakmıştı. Sonradan mükemmel bir tahsil gördüm. Son derece zeki olduğumdan bize ait bilgilerde akranlarımdan üstündüm. Ekseri gençlerimiz gibi mektepten çıkar çıkmaz kitapları bir köşeye atacak yerde, bilgimi genişletmeğe mektepten sonra başladım. Az çok, her şey hakkında bir fikir sahibi olmuştum. Özellikle akranlarım gibi dinî ilimlerden kendimi uzak tutmadan hem zahirî ve

hem de batınî kısımlarında bilgi sahibi oldum. İşte bu bilgi yığınının altında bir gün vicdanımı tahlîl ettiğim vakit, hayretle, acaip bir karışımın içinde olduğumu farkettim. Ben küfür ile imandan, ikrar ile inkârdan, tasdîk ile şüpheden meydana gelmiş bir şey olmuştum. Kalbimle inkâr ettiğimi aklımla tasdîk eder, aklımla reddettiğimi kalbimle kabul ederdim. Kısacası şüphe denilen ejderha vücudumu sarmıştı. Bir fikri ne kadar sağlam esaslarla kursam, şüphe ejderhası onu bir sarsışta yıkıyordu. Bir kere tam bir inkârla, hiç olmazsa, rahat bir noktada kalabilir mi idim? Ne gezer! İnkâr başka şey, şüphe yine başka! Şüphe ejderhası her doğru fikrin düşmanı idi. İster ikrar olsun, ister inkâr, herhangi bir mesele kabul etmiyordu. İmdi hayat tablolarını fikrin var olduğunu bir yansıması kabul edersek müthiş bir azapta, dayanılmaz bir cehennem içinde kaldığım anlaşılır. Herkes için normal olan şeyler, benim için başka bir şekil alıyordu. Bu durum sebebiyle aşkta da, geçimde de bahtsızdım. Galiba insanlardan kaçan biri olmuştum.

Bu dayanılmaz durum içinde yalnız bir parça rahatı, kendimden geçmede ve sarhoşlukta bulurdum. Devamlı içki içmekle vücudum yokluk ve perişanlık yolunu tutmuştu. Bir gün bütün mânevî kuvvetlerimi kullanarak kendimi bu sersemlikten kurtardım. Yeniden şüphe ejderhasını öldürecek deliller bulabilmek ümidiyle tahsil ve tetkîke koyuldum. Bir defa daha batınî ilimlerle meşgul ve büyük şöhret sahibi kimselere müracaat etmeğe başladım. Bunların içinde üstün bir fâzilete sahip insanlara tesadüf ettim. Ne çare ki bunların ilmi ve delilleri, bence, ilkel insanların uydurma-

sı olan hayal ve efsanelerden başka bir şey değildi. Beni, düştüğüm çıkmaz yoldan kurtarmak için bütün bilgimi çürütecek ve iddia edilen hakikatleri gözle görülebilecek şekilde gösterecek biri lâzımdı. Böylesine tesadüf etmedim.

...Şehrinde Garp İlimleri ile uğraşan iki cemiyet vardı. Bunlardan İspirit Cemiyeti (1) ruh çağırma ve buna benzer müphem şeylerden itibaren, masa çevirmek gibi eğlencelere kadar olan şeylerle uğraşıyordu. Onların en ileri gelenleri ile görüştüm. Ruhun varlığına tam olarak inanıyorlardı. Lâkin gösterdikleri deliller, bence, hayal gücü oyuncağından ibaretti. Manyetizma (2) ile uğraşan cemiyetle yakınlık kurdum. Lâkin bunlardan ne çıkardı? Hiç! İnsan dünya malına malik oldukça bir takım tuhaf kuvvetlere sahip olmasını ister. İşte o kadar. Ama bu kuvvetlerin bir kısmı gizli kalmış, bence, bunun ehemmiyeti yoktu. Ben bunun üstünde şeyler arıyordum.

Dört sene devam eden bu ikinci çalışma hayatımda da hiç bir şey kazanmadığımdan başka, her yeni öğrendiklerim şüphe ejderhasına yem olduğundan bir kere daha düştüm. Bu defa cehenneme düşmüştüm. Zavallı beynimin içi devamlı bir kavga meydanı idi. Birbirine muhalif fikir dalgaları hiç durmadan birbiri ile çarpışarak, zihnimi gürültü ile dolduruyordu. Zihnî faaliyetim şaşılacak bir dereceyi bulmuştu. Rahat ve teselliyi kendinden geçme ve akılsızlıkta aradım. En şûh ve çapkın arkadaşlarımın en aşırı elebaşısı oldum. Bu yeme—içme gürültüsü beni uyuşturuyor, bir bakıma mutluluk veriyordu.

İçiyordum... İçiyordum...

Arkadaşlarımı şûh ve çapkın tabirleri ile nitelendirdiğimden dolayı, onlar insanların en rezilleri oldukları zannedilmesin. Aksine, onlar güzel tahsil görmüş, vicdanlı ve namuslu gençlerdi. Lâkin eğlenceye düşkün, sefahat ve zevk perisine bağlıydılar. Bu da ruhî durumlarının icabıydı. Zira arkadaşlarım umursamazlık yoluna düşmüşlerdi. Bunların bir kısmı, ihtisas yaptığı ilim ve vazife ile meşgul olarak felsefe denilen varlık bilmecesi ile uğraşmazdı. Bazıları ise din duygusundan âdetâ soyulmuş, din ve felsefeye efsâne artığı nazarı ile bakıyordu. Garip kanaat! Ben bunlara gıpta ederdim. Cidden garip kanaat! Bir kısmı ise Ramazan kandillerini gördüğü vakit müslüman olduğunu hatırlayan müslümanlardandı. Kandiller yandı mı ellerine tesbihlerini alır, dinlememek ve hiç bir şey anlamamak şartı ile cami'leri dolaşarak Kur'an-ı Kerîm ve va'z dinlerlerdi. İkindi vakti kalkmak şartı ile oruç bile tutarlardı. Oruç tuttuğu halde namaz kılmağa lüzum görmeyenleri de vardı. Uzun bir namaz olan Teravih'e (3) hiç biri yanaşmazdı. Ramazan bitti mi, bunların din duygusu da elvedâ» der, giderdi. Mevsim elbisesi giyme kabilinden olan bu çeşit dindarlığa ben her sene hayret ederdim.

Pek lâtîf bir bahar günü, bir kır âlemi yapmağı arkadaşlardan bir kaçı ortaya attı. Bir çok konuşmadan sonra şehre bağlı, güzelliği ile meşhur... Kasabası'na gitmeğe ve orada üç gün eğlenmeğe karar verdik. Bu kasaba, şehrin merkezine trenle bağlı idi. Orada bulunmayacak ihtiyaçlarımızı tedârik ettikten sonra trene bindik.

...Şehri'nin civarları pek ferahlıdır. Hele trenyolu'nun etrafı cidden gönül alıcıdır. Gelişen tabiatın eşi

ve benzeri bulunmayan manzarası, arkadaşlarıma gürültülü bir neş'e vermişken, ben aksine büyük bir üzüntüye kapılmıştım. Sebat ve ebedilik olmadıktan sonra bu eşi ve benzeri bulunmayan güzellik ne işe yarar. Bu kadar güzelliğin şahit ve nazırı insan, hem de insanların belki binde biri iken, insanda ebedilik var mı? Yeryüzü dediğimiz, bu muvakkat evi derîn bir üzüntüye kapılmayarak, seyretmek acaba mümkün mü? Nereden geldik? Nereye gidiyoruz? Saf bir inancın pek güzel cevap verdiği bu soruya akıl ve fen cevap vermiyordu. Bir defa daha tabiata baktım. Bu seferki bakışımın önünde eşsiz güzellikler kayboldu. Işık söndü. Her tarafı karanlık istilâ etti. Sanki hakikat, bütün dehşeti ile gözlerimde parladı. İnsanın gözlerini okşayan çimenlerdeki yeşillikler ancak ışık oyuncağı! Mini mini kuşların cıvıldısı havanın titremesi! Âlemleri kaplayan bu nûr, her şeye nüfuz eden bir dalgalanma! Hasılı hepsi bir zarurete, kanunî bir emre esir! Sanki karşımda Buda Gotama (4) şekillendi. Hazin tebessümü ile, sararmış çehresile «hiç!», «hiç!», «hiç!» diyordu

Pek fazla dalgın kaldığımı fark eden bir arkadaş:
«— Yine neyin var?» dedi. «— Hiç» dedim. Bu «hiç» yalnız şu andaki durumu izah için söylenmemişti. Ağzımdan çıkan bu «hiç» sözü kâinatın vasfı idi. Sessizlik ve hüznümden rahatsız olan arkadaşlar itiraza başladılar. Vakıa eğlenceye giden bir adamın cenaze alayında bulunanlara mahsus üzüntülü bir yüz göstermesi çekilir şeylerden değildir. Özellikle sıkıntı, neş'eden ziyade bulaşıcıdır. Arkadaşlardan biri:

«— İlâcı unuttuk.» dedi. Ve şahsıma ait külâh şeklindeki kalın kadehi doldurdu. Bu kadeh beş defa do-

lup boşaldıktan sonra benden neş'eli kimse olamazdı. Seyahatımız büyük bir sevinçle tamamlandı. İkindi vakti ...Kasabası'na vasıl olduk. Bu kasaba gördüğüm yerlerin en güzelidir. Bu mini mini memleketten o kadar hoşlanmışımdır ki gücüm yetse orada otururdum. Kasabanın evleri birbirlerinden hayli uzak ve her biri üç—beş dönüm büyüklüğünde bahçelerin içindedir. Her evin bahçesinde sayısız ırmaklar akar. Hattâ bazı sokaklarında bile büyücek ırmaklar vardır. Bahçeli meyvalı ağaçlarla doludur.

Bu kasabada pek çok gül yetişir. Mevsiminde bülbülleri pek çoktur. Hasılı ... Kasabası yer-yüzünün cennetlerinden biridir. Kasabaya vardığımızda, evvelce bir kaç kere misafiri olduğumuz bir zat tarafından karşılandık. O geceyi dostumuzun evinde geçirerek ertesi günü, sabahleyin «Subaşı» denilen yere gittik. Sayısız yerlerden kaynayarak tabiî bir havuzda biriktikten sonra sayısız kollara ayrılıp akan suların şırıltısı lâtîf bir ahenk gibi kulakları okşuyordu. En güzel yeri seçtik. Yalnız o yerde bizden evvel gelmiş iki kişi vardı. Bu iki kişi, gördüğümüz vakit herbirimizin ağzından cıkan sözler, bunların kim olduğunu anlatır. İşte o sözler: İki serseri, iki dilenci, iki sarhoş, iki dervîş. Gerçekten pejmürde kıyafetli olan bu iki adam, ihtimalki bu sıfatların hepsini topluyordu. Biz de oturduk. Pejmürdeler bize zerre kadar ehemmiyet vermediler.

Aralarında konuşmaktaydılar. Güyâ biz hayal kabilindenmişiz gibi bu iki devletlinin bir bakışına bile hedef olamadık. Hattâ arkadaşlardan birinin es—selâmü aleykûm» demesi bile havaya gitti. Arkadaşlardan her biri bir şeyle meşgul olmaya başladı. Kimi yemek

pişirmekle, kimisi meze hazırlamakla meşguldü. Ben de hasırlının başına geçerek dimağımı uyuşturmağa karar verdim.

Tesadüfen pejmürdelerin yanına düşmüştüm. Onlar konuşuyorlardı. Ben de dinliyordum. Elli yaşında zannettiğim birisi söylüyor, daha genç olanı dinliyordu. Bazan da soruyordu. Bunların sohbetlerinden ilk önce deli olduklarına hükmettim. Gerçekten deli idiler. Yalnız delilerin «meczup» denilen cisinden... Tuhaftır ki bu iki pejmürdenin delice konuştuğu bahisler, beni öteden beri meşgul eden şeylerdi. Yaşlı deli genç deliye diyordu ki:

«— Bu âlemde her ne varsa benim sıfatımdır. Ben olmasam bir şey olmazdı. Ben hep'im yahut hiç'im. Ben hiç'im yahut hep. Zaten hiç ile hep tek gözlü, tek şeydir. Lâkin cahil kalabalıklar bir şeyi iki adla anıyorlar!...» (5)

Konuşmanın geleceği de buna kıyas edilsin. Hayret içinde kaldım. İstemeden söze karıştım:

«— Acaip! Var'la yok, eşit olur mu? Meselâ ben şimdi var'ım. Yarın yok olacağım. Bu iki durum arasında fark yok mu?» dedim. Deli başını çevirdi. Kahkahayı kopardı:

«— Vay! Sen var'sın ha!» dedi. «Acaba var'mısın?»

Bu mühim soruyu kendi kendime pek çok defa sormuştum. Bu soru basit bir görüş karşısında mânâsız ve istihzâya hak kazanmış görülür. Fakat değildir. Eğer var'sam niçin yok olacağım? Yok olmayacaksam, ruhum ebedî mi kalacak? İşte şüphe ejderhasının ye-

tiştiği denklemin bu son kısmı idi. Ruhum ebedî kalacak mı? Ruh nedir? (6) Kendiliğinden hassas mıdır? Hüviyetini bilir mi? Varsa kalıptan ayrıldığında ne gibi durum alacaktır?

İşte cevapsız bir çok soru. Deli ilâve etti:

«— Ancak ben var'ım. Zirâ hiç'im, yok'um. Vücudum mutlaktır. Yokluk kayıt altına alınmış olanda vardır. Mutlak vücuttur. Mevcuttur.»

Bundan sonra deli sustu. Her ne söyledimse cevap alamadım. Nihayet sorularımdan bıktı. Arkadaşına:

«— Haydi gidelim. Bu hayvan bizi zevkimizden alıkoydu.» dedi. Kalkıp gittiler. Ne acaip durum. Mükemmel tahsil görmüş olmak dâvasında bulunan bir insana pejmürde bir deli «hayvan» diyordu!

... Kasabasında üç gün kaldık. Bu üç günü arkadaşların şikâyet ve ısrarına rağmen münakaşa etmeden kendinden geçmiş bir halde geçirdim. Trene bindiğimiz zaman, arkadaşlardan biri benimle bir şeyler konuşuyordu. Ben ise onun sözlerine hiç ehemmiyet vermeyerek, kendi düşüncelerimle dertleşiyordum. Bir aralık arkadaşa iradesiz:

«— Acaba ben var mıyım?» dedim. Kahkahayı kopardı:

«— Rakı yetiştirin. Racî çıldırmak üzeredir.» dedi.

Dönüşümüzün ikinci günü idi. Kahveye gi mek üzere mezarlığın önünden geçiyordum. Alışılmışın dışında kapısı açıktı. Bu tesadüften istifade için kalbimde büyük bir arzu duyarak mezarlığa girdim. Bir kaç yüz senelik büyük ağaçların gölgesinde yürümeye ve terkedilmiş kabirlerde biten ve ölü kokusu saçan iri otları çiğnemeye başladım.

Mezarlığın ortasında yuvarlak bir çizgi üzerine dikilmiş bir takım ağaçlar dikkatimi çekti. Biraz oturmak için o tarafa gittim. Bu ağaçlar birbirlerine bitişik yapılmış ve büyük bir aileye tahsis edilmiş mezarların etrafındaydı. Ağacın birine dayandırılmış, yarısı hasırdan, yarısı tahta parçalarından yapılmış bir kulübe gözüme ilişti. Terkedilmiş olduğunu zannederek kapısını açacağım sırada, içinden eski—püskü elbiseler giymiş biri çıktı.

Elli yaşlarında olduğu sanılan bu adamın başında yeşil bir takke vardı. Kırk elli kadar ayna parçası yapıştırılarak süslenmişti. Bir çok kumaş parçaları yamanarak gök—kuşağının renklerini andıran yırtık cübbesinde de ayna, teneke gibi şeyler dikilmiş ve yapıştırılmıştı. Öyle bir durumda idi ki bu adamı görüp de, daha doğrusu elbisesine bakıp da, gülmemek elden gelmezdi. Lâkin üzerime çevirdiği bakışında o kadar lâtîf bir yumuşaklık ve alçak gönüllülük, çehresinde o kadar hazîn bir donukluk vardı ki haline gülmediğim gibi, kendisine doğru bir adım attım. Kıyafeti ile tam bir tezat teşkil eden bir ciddiyetle, yavaş ve ahenkli bir sesle:

— Safâ geldiniz, nûrum! Buyurunuz!» dedi. Ve kulübesinden çıkardığı bir hasır parçasını yere serdi. Oturdum. Kulübeye yaslanmıştım. Ön tarafımızda on beş kadar kalın taşlı ve güzel sülûs yazı (7) ile mezarlar, sağ ve sol tarafımızda sık dikilmiş ağaçlar bulunuyordu. Kulübenin sahibi bir defa daha içeri girdi. Mangal hizmeti gören bir çömlek getirdi. Bir daha içeri girdi. Eski bir kahve kutusu, bir cezve, iki fincan, bir ibrik, bir tütün tabakası bir kaç teneke kutu çıkardı. Kuru otlar ve çöplerle yaktığı ateşe cezveyi sürdü. Tekrar:

«— Safâ geldiniz nurûm. Nasılsınız? İyisiniz» dedi.

«— Elhamdulillah!» dedim. (8)

Bu adamın ciddiyeti ile kıyafeti arasındaki zıtlık beni şaşırtmıştı. Tekrar söze başlayarak:

«— İsminiz nedir?» dedi.

«— Ahmet Racî.»

«— Ahmet Racî mi? (Gülerek). İnsanlığın ismini gasbetmişsin, nûrum. İnsanoğlu o kadar acîz, zayıf ve muhtaçtır ki hayatını rica ile devam ettirir. Racî demek insan demektir.»

Bu olgun sözler üzerine bir kat daha şaşırdım. Ben de sordum:

«— Sizin isminiz nedir?»

«— Benim adım çoktur. Her yerde bir isim ve sıfatla anılırım. Üzerimdeki aynalardan dolayı burada (Aynalı Dede) adı ile anılırım. Ama sen istersen (Adem Baba) de.»

Biraz düşündükten sonra ortaya çıkan arzuyu men edemiyerek dedim ki:

«— Azîzim, kemal sahiplerinden olduğunuz meydandadır. Böyle iken kemalinizi bu garip kıyafet altında gizlemenizin sebebini anlayamıyorum.»

«— Halbuki bu pek basittir. (Kahveyi pişirerek fincanımı doldurduktan sonra) Herkes süse meraklıdır. Herkes bir çok para sarfederek türlü türlü elbiseler yaptırıyor. Ben de bu çeşit elbiseden zevk duyarım.»

Bu cevap hem akla yakın, hem değildi. Düşündükten sonra, fikrimce bunu doğru bulmadım. Kendisine fikrimi söyledim. Cevap verdi:

«— Bu dâvamı makûl bulmuyorsunuz. Bu ise doğru değildir. Elli yaşında bir adamın on beş bazan yirmi kuruşa alıp boynuna takdığı ve ismine boyunbağı

dediği bir yuları, ma'kûl gördüğünüz halde külağıma taktığım ayna parçaları neden makûl olmasın. Kabul edelim ki her ikisi insanlığın münasebetsizliğine, deliliğine delâlet etsin, bu takdirde bile benim deliliğim daha parlak ve mantığa daha uygundur.»

Birdenbire aklıma parlak bir fikir geldi. Mecnun kıyafetine girmiş bir filozof olmak ihtimali bulunan Aynalı Dede ile ciddî meseleler hakkında görüşmek istedim ve dedim ki:

«— Sultanım, sen viranede defn edilmiş bir hazinesin. Ben ise felsefeye susamış bir avareyim. Lütfen istifade etmeme izin verir misin, ver elini öpeyim.»

«— El öpmek (hayretle) niçin? İstersen konuşalım. Yalnız sözden ne çıkar! Kimbilir şimdiye kadar kaç hayvan yükü kitap okudun. Ne anladın? Hiç, değil mi? İnsanların bilgisi nedir? Bencillik ve zevklerinin ihtiyacı olan san'atlara ait şeylerdir. Lâkin hak ve hakikata dâir ne bilirler? Hiç! Akla ait denklem ile hakkı itiraf mümkündür. Fakat bilmek, anlamak mümkün mü? Ne konuşalım? Harf dizisi ile felsefenin esası bilinir mi?»

Bu anda tuhaf bir hal hissediyordum. Koca bir medeniyetin, yedi bin senelik insanlığın çalışma mahsûlü olan bilgiyi küçük gören bu garip kıyafetli mecnunun sözlerindeki büyüklük, bana pek büyük bir küçüklük vermişti. Çok alçak gönüllü ve çok küçülmüştüm. Ağzımı açmağa muktedir olamıyarak gözlerimi, merhamet ve yardım dilercesine, kendisine diktim. Gülerek dedi ki:

«— Yorucu varsayımları bırakalım da biraz kendimizden geçelim, olmaz mı?»

Aynalı Baba ile birer kahve daha içtik...

BİRİNCİ GÜN

Niburna, niyurna?!..

(Buda Gotama)

YOKLUK TEPESİ

Kahveleri içtikten sonra Aynalı Baba kulübeden bir ney çıkardı. Hafîf ve lâtîf bir şekilde çalmağa başladı. Mezarlığın sükûneti, ney'in hüzünlü sesi bana garip bir zevk veriyordu. Şüphesiz gittikçe sînemden bazan hüzün taşıyan, bazan sevinçli ahlar çıkaracak kadar şiddetlenen bu tuhaf zevkte, kahvenin de tesiri vardı. Kendimde acayip değişiklikler hissediyordum. Güyâ taşımağa mahkûm olduğum ağır bir yük üzerimden alınmıştı. Kendimde büyük bir hafiflik duyuyordum. Aynalı Baba ney ile taksimini (!) bitirdikten sonra hafîf ve davûdî (10) bir sesle okumağa ve sonradan ney ile çalmağa başladı.

Okuyordu:

Bu fenâ mülküne ibretle nazar kıl, ey cân!
Gafleti eyle hebâ, halî değildir meydan.
Hani Sultan Süleyman, hani İskender Han?
Sad—hezar ömrü sürur ile geçir sen bir an

Ne güle, bülbüle bakî, â gözüm bağ—ı cihan.
Kime yâr oldu, muradınca felek—i devr—i
zaman. (11)

Bu gazelde (12) ne mühim bir tesir vardı. Aynalı Baba bu parçayı bitirip de neyi üflemeğe başladığı zaman gözlerimden yaş akıyordu. Bunlar hasret ve keder gözyaşları mı idi? Yoksa aşk ve zevk gözyaşları mı idi? Bilmem. Yalnız çok üzüntülüydüm. O demdeki ruhî ve vicdanî durumumu izah etmek mümkün değil... Baba okuyordu:

Tama' ve hırsa uyup nefs ile makhûr olma,
Rahatın zâil olur, nam—ı meşhur olma.
Sohbet—i arîf—i billaha eriş, dûr olma.
Saltanat—ı mesned—i dünya ile mağrur olma! (13)

Kendimden geçme derecesine gelmiştim. Baba'nın sesini pek yavaş ve adetâ uzaktan geliyormuş gibi duymaktaydım. Ney, hayret edilecek bir letâfet kazanmıştı.

Zevk—i dünyaya firîb olmadılar ehl—i kemal.
Bildiler hasılı hep zıll u huve'l—lu'bu ve hayal.
Zevke teşbîhi cihanın hele rü'yaya misal.
Dâmen—i aşkı tutup buldu kamu kurb—u visal. (14)

Duygularım pek zayıflamıştı. Sesi sanki çok uzaktan geliyordu. Yavaş yavaş duygularımdan, daha doğrusu dış görünüşümden sıyrılmağa başladım. Bir şey görmüyor, işitmiyordum. Bir müddet uykuya yakın bir halde kaldım. Bu durum çok sürmedi. Zihnî faaliyetim başladı. Zahiren bir şey hissetmezken kendimi acayip bir âlemde görmeğe başladım. Hayâl derinliklerine dalmıştım. Gözlerim kapalı olduğu halde görüyordum... Görüyordum ki memleketimize benzemeyen bir sahra-

da bulunuyordum. Sahra, görmediğim bir takım otlarla örtülüydü. Sazlıklarımızı andıran uzun otlar arasında türlü türlü hayvanlar geziniyordu. Bunların bazısı yırtıcı canavarlardı. Fakat ben onlardan korkmuyor, çekinmeden yoluma devam ediyordum. Ara sıra bana söz söyleyen bir de arkadaşım vardı. Yalnız cismini göremiyordum. Bir şey sormak icap ederse soruyor ve cevabını alıyordum. Saatlerce yürüdük. Sonunda yoruldum. Esirim olan arkadaşıma nerede bulunduğumuzu, nereye gittiğimizi **sordum:**

«— Hindistan'dayız. Yokluk Tepesi'ne gidiyoruz.» dedi.

İtaat ederek yoluma devam ettim. Bir müddet sonra karşımıza bir dağ çıktı. Yüksek, çok yüksek bir dağdı. Bir müddet daha yürüdükten sonra dağa kavuştuk. Gümüş gibi parlak bir dereceğin kenarında bir kulübe göründü. Arkadaşım oraya doğru gitmemi söyledi. Kulübeye gittim. İçinde genç bir adam vardı:

«— Ne istersin.» dedi. Ben ne istediğimi bilmiyordum. Arkadaşım cevap verdi:

«— Yokluk Tepesi'ni ziyarete getirdim. Lütfen rehberi olun.» dedi. Genç adam, memnun bir nazarla bana baktı. Elimden tuttu ve:

«— Gel!» dedi. Bir ağacın gölgesinde oturduk. Bana dedi ki:

«— Yokluk Tepesi'ne insan cinsinin binde, yüzbinde biri çıkamaz. Zira ona çıkmak için kendine hâkim olmalıdır. Bir kalpte emel olursa yollarda kalır. Oraya canlı cenazeler çıkabilir. Sen kendinde öyle bir kuvvet duyuyor musun?»

Aksine acîz ve sabırsız bir adam olduğumu, yalnız bir arzum bulunduğunu söyledim.

«— Yazık!» dedi. İnsanların çoğu böyledir. Hele bir teşebbüs edelim, belki muvaffak oluruz.» Beni yine elimden tutarak tekrar kulübeye götürdü. «Bugün burada misafirsin. Yarın seherde tepeye çıkarız. Şimdi vaktimizi boşa geçirmemek için biraz konuşalım.» dedi. İsmimi sordu:

«— Racî!» dedim.

Kendisine büyük bir hürmet duymağa başladığım bu zata ben de, sıkıla sıkıla, ismini sordum:

«— Buda Gavsama Şakyamuni!» cevabını verdi.

İnsanoğlunun en büyüklerinden biri olduğunu tarihten ve bazı yüce eserlerin araştırmasından anlamış olduğum «Buda»nın huzurundayım. Hürmetle ayağa kalkarak elini öpmek istedim. Engel oldu:

«— Benim içinse, ben hiçim. Bence hürmetle hakaret eşittir. Senin içinse kalbî sevgin kâfi ve yeterlidir.» dedi.

Ertesi gün seherde yola çıktık. Buda elimden tutuyordu. Yokluk Tepesi'nin etekleri yeryüzünde, daha doğrusu yeryüzünü basit bir nazarla seyrederken görülemeyen bir letâfete sahipti. Çıktığımız yolun her iki tarafı eşi ve benzeri bulunmayan yeşermiş çeşitli çiçeklerle doluydu. İnsanı kendinden geçiren lâtîf bir koku etrafa yayılmakta, gül fidanlarını dostluk evi edinmiş bülbüllerin nağme ve terennümleri insanın kalbini titretmekteydi. Üzerinde yürüdüğümüz yol, çok

ince ve altın gibi parlak, pamuk gibi yumuşak bir kum ile örtülüydü. Bunun her iki tarafından akan lâtîf ve minimini ırmakların şırıltısı, sevgilisinin buluşma sırasında aşıkına söylediği kesik, heyecan dolu, titrek ve neş'e arttıran sözler gibi kulak ve kalbi okşuyordu. Yükseldikçe letâfet artmaktaydı.

Nihayet bir köşke, daha doğrusu minimini bir saraya vasıl olduk. Bir taraftan yükseklik, diğer taraftan hava, beni son derece acıktırmıştı. Köşkün kapısından içeri girer girmez en nefîs yemeklerden etrafa yayılan kokular, koklayana letâfet bahşediyordu. Büyük bir odaya girdik. Ortasında bir masa kurulmuş, üzerinde altın tabaklarla insan sanatının icat ettiği ne kadar çeşitli yemek varsa hepsi konulmuştu. Bana kalsa, hemen masaya yanaşıp açlık gidermek lâzımdı. Fakat Buda elimden tutuyor ve kulağıma:

«— Yokluk Tepesine çıkıyoruz. Bu yemeklerden yersen buradan dönmen, benden ayrılman icap eder.» diyordu.

Şiddetli açlığa rağmen bu emre uydum. O enfes yemeklerin karşısında bir saat oturduk. Buda susuyordu. Ben ise bir takım garip gücenmelerin tesiri altında güçsüz kaldım. Bu zatın hayat sahibi ve yiyip içmeğe muhtaç bir insanı melek gibi aç tutmak fikrinde bulunmasına içimden itiraz ediyordum. Nihayet birdenbire:

«— Haydi gidelim. Kâfi derece istirahat ettik.» dedi.

Saraydan çıkacağımız sırada cennet hizmetçisini andıran bir genç karşıma çıktı. Elinde altın tepsi için-

de üç tane billûr kâse ve bunların birinde su, diğerinde şarap, üçüncüsünde şerbet vardı. Genç:

«— Efendim, çıkılacak yer, daha çok uzaktır. Yemek yemediniz. Hiç olmazsa bir şey içiniz.» dedi.

Nazikâne ve adetâ yalvarırcasına ileri sürülen bu teklife hemen uyarak şarap kâsesini elime aldım. Genç sevinç ve memnuniyetle yüzüme bakıyor, sihrin parlayan güzelliğini andıran lâtîf bir gülümseme nurlu yanaklarına göz kamaştırıcı bir dalgalanma veriyordu. Kâseyi dudaklarıma değdireceğim bir sırada Buda elime vurdu. Kâse yere düştü. Bir şey söylemiyerek elimden tuttu. Çıkıp yolumuza devam ettik. Görünmez bir ses geliyordu. Bu ses o kadar güzeldi ki yanında Davut'un sesi yalancı bir sabah gibi idi. Okuyordu...

Yürü ey seyyah-ı avare, yürü, durma yürü.
Koymasın rah-ı visalden seni ezvak-ı misal.
Bu bedâyi', bu letâif, heme rü'ya vü hayâl.
Yürü ey zaîr-i bîçare yürü, durma yürü.
Yürü ki nüzhet-i vuslatta tealî göresin.
Yürü, aslında fenâ bul, budur etvar-ı kemal.
Yürü, alâyişi terk et içesin ke's-i visâl.
Yürü ki saha-i hîçîde tecelli göresin. (15)

Bu sesin tatlılığından gözlerimde üzüntü ve zevk yaşları görünür bir şekilde akarken yolumuza devam ettik. Geceyi çimenler üzerinde geçirdik. Rüyasız, hayalsiz derin bir uykuya dalmıştım. Ertesi günü sabah erkenden yolumuza devam ettik. Öğlen vakti karşımızda bir saray göründü. Bu saray ancak hayal safhasında görülebilen binalardan biri, yani hayal kurmanın en son örneğiydi.

Her ne yapılsa bundan daha güzel, daha mükemmel ve süslü bir bina tasavvur ve hayali mümkün de-

ğildi. Oraya yöneldik. Aramızda beş on adım kaldığı zaman kapısı kendi kendine açıldı. Buda dedi:

«— Bu saray, insanların ayaklarının kaydığı yerdir. Bu saray, imtihan yoludur. Mertlik ve sebatın sağlam ipine yapışanlar bu yolu geçerler. İlerisi Yokluk Tepesi'dir. Yalnız cana can katan buradaki gösterişe kapılanlar, keder ve üzüntü dolu Cehennem vadisine düşerler. Burası arzu ve emel Cenneti, ilerisi başlangıcı olmayan bir yokluk sahasıdır. Burası boş gösterişi ile dolu bir saray, her ziyaretçisini işkencelerle yok eden bir misafirhanedir; ilerisi zevk ve hürriyet boşluğu, birlik ve mutlak âlemdir. Burada kalanın yeri inilti ve ah çekme köşesidir. Öteye giden makamdan uzak, dert ve sıkıntıdan kurtulmuştur. Burada kalan arzu ve isteğe, hırs ve emele esirdir. İleri gidenin tahtı sonsuz bir boşluk ve evreni dolduran sahadır. Cesur ol! Aldanma! Sebat et! Ben burada seni bekliyorum. (Sarayın kapısını işaret ederek) Haydi gir!» dedi.

Hava lâtif bir şekilde serîn ve temiz kokularla dolu idi. Her tarafta zümrüt gibi çimenler, parıltılı çiçekler, yolları çakıl taşı büyüklüğünde çeşitli renkte mücevherlerle döşenmiş bahçeyi geçerek sarayın kapısına ulaştım. Yirmi otuz kadar güzellikte mümtaz, hayal âleminde bile benzeri pek az olan cariyeler (16) tarafından karşılandım. İkisi protokol vazifesini görüyordu. Bin türlü hürmet ve saygı ile bir odaya götürüldüm. Sarayın üstün zînetinden, kızların eşsiz güzelliğinden, hele kollarıma girenlerin benzeri bulunmayan cazibe ve güzelliklerinden şaşırmış, aptallaşmıştım.

Bir taraftan üzücü ve kederli sözler söylemekte, diğer taraftan kuşların cıvıldısı yahut bir perinin şevk veren nağmelerini andıran sesleri ile hoş-beş etmekte olan kızlardan biri ateş harareti ile kavrulan dudakları ile bir kâse uzattı. Düşünme gücüm olmadığı halde içtim. Buz gibi soğuk ve bildiğim meşrubatın hepsinden enfes ve lezzetliydi. Sanki yeni bir hayat buldum. Derhal bohçalar getirildi. İçlerinde süslü ve zarif ipek havlular çıkarıldı. Hizmetçilerim mini mini elleriyle elbisemi çıkarmaya başladılar. Odaya bitişik bir salona, oradan da bir hamama sokuldum.

Hepsi çıplak bir çok hurî (17) karşıladı beni. Bunların vücutları o kadar mükemmel ve şehvetli idi ki bu çıplak güzellik heykelleri arasına melekler girse nefis ve şehvet sahibi olurlardı. Tamamen çeşitli renkli taşlardan yapılmış olan hamamın göbektaşına serilmiş bir yatağa yatırıldım. Hurilerin mini mini elleri altında vücudum titrerken kadın tellaklar şeklinde ortaya çıkmış olan bu eşi ve benzeri bulunmayan heykellerin zarîf temasları altında fazlaca yorulmuş olan vücudum büsbütün uyuşarak tatlı bir uykuya daldım. Uyandığım zaman hamamın sıcak bir köşesine getirilerek iyice yıkandım. Arkasından soğuk su ile de yıkanarak yorgunluğum geçmiş ve vücudum dirilmişti. Hayat ve kuvvet pınarı kesilmiş olduğu halde hamamdan çıkarıldım. Mükemmel bir odaya konuldum. Abnûs ağacı (18) ndan yapılmış bir masaya gümüş bir tepsi konuldu. Sofra kuruldu. Dünya yemeklerinin hiç biri ile kıyas kabul etmeyecek kadar lezzetli yemekler getirildi. Melek yüzlülerden biri billûr bir sürahi getirdi. Bir kadeh şarap sundu. Bir grup kız ellerinde müzik aletleri olduğu halde tatlı şarkılar

okuyorlardı. Bu eğlenceli meclis bir saat kadar devam etti. Sevincim son haddini bulmuş, nefsim kudurmuş ve şehvetin azgınlığı ile âdeta bir canavar kesilmişti. O sırada içeriye bir kız girdi. Ellerini göğsünde kavuşturarak karşımda durdu:

«— Efendim, özleyen peri sevgi ve kavuşmadır. Günlerdir göz yaşları ile yolunuzu beklemekteydi. Buyurunuz.» dedi.

Koluma girdi. Sarayın ikinci katına çıkardı. Bir odaya sokarak kapısını kapattı. Arzulu göz yaşlarıma yüzünü gösteren güzellik perisini görür—görmez, hayretimi göstermekten kendimi alamadım. Dünyada gördüğüm en güzel bir kadının güzellik perisine oranı, on paralık eşsiz bir mumun, nur saçan güneşe oranı gibiydi.

Gözlerim kamaştı. Karardı. Dizlerimin bağı çözüldü. Gözlerinden çıkan şehvet ışığı o kadar çekici, dudaklarındaki gülümseme o derece arzu uyandırıcıydı ki heyecanımın şiddetinden ayağa kalkmağa gücüm yetmiyerek sürüne sürüne yatağın yanına kadar gittim. Merhamet dilercesine, aşağılaşarak, dilenerek nemli gözlerimi o eşsiz güzele çevirdim. Buluşma perisi erguvanî (19) tüllerle süslü bir yatakta yatıyordu. Gümüş gibi vücudu yalnız ince bir ipek gömlekle gözlerden muhafaza edilmiş, daha doğrusu ayın etrafındaki parlak daire ile örtülmüş bir nur parçasıydı.

Bu ince ve hafif perde, eşsiz bir güzellik gösteren o vücudu örtmüyor, o melek yüzlüyü arzu ile seyredilmekten gizlemiyordu. Gözlerindeki şehvet nuru çoğaldı. Dudakları arzu ve gücenmeyi imâ eden can alıcı

bir titreme ile titremeye başladı. Al yanağı hırs ve şehvet ateşi ile bir kat daha kızardı. Kollarını açtı. Siyah saçları derin bir aşkla titreyen gümüş gerdanını sardı. Ancak birbirine zıt olan şeylerin bir araya gelmesi ile meydana getirebileceği bir güzellik abidesi ortaya çıktı. Kollarını açtı:

«— Gel, gel!» dedi.

Ben minnet ifade eden bir sesle kucağına atıldım. O nurlu vücudu kollarımla sardım. Parlak yanaklarını ve titreyen dudaklarını öptüm. Bu birleşme bir an sürdü. Bir an... Gök gürlemesi gibi bir ses yeri göğü inletti. Korkunç bir zelzele sanki dünyayı alt—üst etti. Yere düşen bir yıldırım sarayı titretti. O büyük bina bir avuç toprak yığını gibi eridi. Yıkıldı gitti. Korkumdan gözlerimi kapadım. Sevgilime sarıldım. Gözlerimi açtığım zaman kendimi çirkin bir cadının kucağında buldum. O kadar iğrenç o kadar pis idi ki hayret ve nefretle dolu acı ses çıkararak boynuma sardığı kollarını açarak, kendimi kurtarmağa çalıştım. Baykuş sesini andıran kahkahaları salıverdikçe ay şeklini alan çenesi, kartalın gagasına benzeyen burnuna bitişiyor, bu iki çengel birbirinden ayrıldıkça pislik çukuruna benzeyen ağzı açılıyor, sararmış uzun dişleri görülüyordu. Ben kendimi kurtarmağa çalıştıkça cadı olanca kuvvetini kollarına verip bırakmamağa çalışıyor ve şöyle diyordu:

«— Nankör!.. Az önce ayaklarıma kapandığını ve tattığın eşsiz birleşme zevkini unuttun. Bir müddet sonra ben yine o şekli alacağım.»

Nihayet binbir zorlukla cadının elinden yakamı kurtardım. Sarayın yerinde bir çöplük ortaya çıkmıştı. Ön-

ceden her biri birer hurîye benzeyen yardımcıların herbiri şimdi birer cadıya dönüşmüştü. Beni kovalamağa başladılar. Ellerine düşmek korkusu ile koşuyor, adetâ uçuyordum. Nihayet yorgunluktan takatsız düştüm. Cadılar beni takip etmekten vaz geçmişlerdi. Düşünmeğe başladım. Etrafıma bakındım. O zümrüt gibi çimenlerin yerinde dikenler, bülbüller yerinde kargalar, baykuşlar, altın kumların yerinde siyah ve sivri taşlar görüyordum.

Hatırıma geldi. Beni kapının yanında bekleyecekti. Halbuki ne kapı kalmış, ne Buda görünmüştü. Ağır ağır dağı inmeğe başladım. Açık bir sahaya vardım. Karşımda heybetli bir meclis belirdi. Meydanın kuzeyinde altından bir taht kurulmuş, başında altın bir taç, elinde kıymetli taşlarla süslenmiş bir asâ, üzerinde kıymetli elbiseler olduğu halde, üstünde Buda oturuyordu. Etrafı süslü ve parlak elbiseler giyinmiş, başları ululuk taçları ile süslü insanlarla çevrilmişti. İki kişi kollarımdan tutup huzuruna götürdüler. Buda büyük bir ağırbaşlılıkla ayağa kalktı. Kolunu bana uzattı. Şahadet parmağı ile işaret ederek:

«— Ey sözünde durmayan insan, ey adam, ey kadın meşrebli insan, yazık sana! Sözünde durmadın. İstenen noktaya varamadın. Vahdet sarayına girmedin. Mutlak birleşmeğe ermedin. Zira Yokluk Tepesi'ne çıkmadın. Ey gafil adam, in bu yerlerden git! İn! Karşısında diz çöktüğün, varlığını ve ruhunu teslim ettiğin çirkin yüzlü cadıya, dünyaya git! Sen insanların sevinci değilsin. Sen bu alemin eri değilsin. İn git! Arzu ejderhası ciğerlerini yesin. Git, git ki ihtiras akrepleri Nemrut gibi (20) beynini kemirsin. Git, git ki pis dün-

yadan bir köpek eksilmiş olmasın. (Üzütülü olarak) Git git ki mert insanların gül bahçesi dolmasın. (Kızarak) Git ey nâmert! İn!.. İn... İn!»

Buda eliyle taşlara emredici bir işaret yaptı. Bulunduğum yerde taş, toprak, ot, her ne varsa bir şimşek sür'ati ile yokuş aşağı su gibi akmağa başladı. Nihayet bir uçuruma geldik. Ve karanlık bir uçuruma doğru düştüm. Bir ızdırap ve üzüntü iniltisi, ümitsiz feryat ciğerlerimi paralayarak, boğazımı yırtarak ve titreyen dudaklarımı hırpalayarak çıktı.

Gözlerimi açtım. Aynalı Baba'nın güleç ve yumuşak yüzü, mahzun gözleri gözlerime ilişti. Elindeki maşrapayı verdi. İçtim. Henüz pişirdiği sade kahveyi sundu:

«— Evlâdım, Yokluk Tepesi'ne yükselmek kolay değil. Kolay değil...» dedi.

Kendimde olmayarak ayaklarına kapandım. Ertesi günü yanına gelmek üzere izin istedim.

«— Ben bu memlekette bulundukça aramızdaki macerayı kimseye açmayacağına söz ver.» dedi. Verdim, izin verdi.

İkinci Gün

Ya nur, zulûmleri durdur.

Zerdüşt (21)

Mezarlıktan çıkıp eve gittim. Annem şaşkın bir haldeydi. Her gece beni sarhoş görmeğe alışmıştı. Geceleri eve her zaman sabaha karşı gelirdim. Hasta olmadığıma garanti aldıktan sonra kendi halime bırakıldım. Hayâllerimi düşünerek vakit geçiriyordum. Erken uyudum. Ertesi günü erkence çarşıya gittim. Bir kaç küçük tencere tabak, sahan, kaşık, bir mangal ve bunlara benzer lüzumlu eşya ile yağ, pirinç, kahve gibi şeyler aldım. Erkence mezarlığa gittim. Aynalı Dede kulübesinin önünde oturuyordu. Vermek istediğim hediyeleri kabul etmedi. Kahve pişirdi. Bir müddet sohbet ettikten sonra yemek yedik. Biraz uyuduk. Sonra kahvelerimizi içtik. Dede ney'ini aldı. Önceki gün gibi ince sesi ile gazel söyleyerek ney'i üflemeğe başladı. Okuyordu:

Bu şuûn, alem,
Bî sebat ü bî kadem
Nerde Hava, Adem?
Varsa aklın ey dedem.

Dem bu demdir, dem bu dem!
Dem bu demdir, dem bu dem!

Yâd-ı mazi bahş eder
Hayf ü âlâm ü keder
Olma meşgûl-i kader
Kimse kalmaz hep gider.

Dem bu demdir, dem bu dem!
Dem bu demdir, dem bu dem!

Sen gibi bir saile
Hayf değil mi gaile?
Olma meşgûl hâl ile,
Derd-i istikbal ile

Dem bu demdir, dem bu dem!
Dem bu demdir, dem bu dem!

Bu hayatta yok vefâ,
Her günü derd ü cefâ,
Ey müştak-ı safâ,
Ömrünü etme hebâ,

Dem bu demdir, dem bu dem!
Dem bu demdir, dem bu dem!

Kim bilir edhem imiş?
Bilmeyen sersem imiş,
Gayesi bir dem imiş,
Ma'dası hem imiş,

Dem bu demdir, dem bu dem!
Dem bu demdir dem bu dem! (22)

Biraz sonra neyin sesi hafif ve lâtîf bir inilti halini aldığı sırada dalmışım. Yeni bir yer görmeğe başladım. Belh (23) şehrinde bir evde bulunuyordum. Yeni yatağımdan kalkmıştım. Odama bir kadın girdi. Bu

benim karımmış. Bana Farsça ile Sanskrit (24) arası bir dil ile hitabediyordu. Garibi şu ki ben de bu dili tamamen biliyordum. İki şahıstan meydana gelmiş bir insandım. Hem bendim, hem binlerce sene evvel yaşayan bir İran'lı. Kadın dedi ki:

«— Geç kalıyorsunuz. Artık elbisenizi giyiniz de zamanında bayram şenliğini seyrebilesiniz.»

Önce karnımı güzelce doyurduktan sonra elbiselerimi giydim. Elbisem, sırtıma geçirdiğim şaldan uzun bir gömlek ile belime sardığım bir kuşaktan ibaretti. Başımda sivri bir külâh sokağa çıktım. Bir insan kalabalığı telâş içinde yürümekteydi. Ben de onlara uydum. Sokakları dolaşa dolaşa bir sahraya çıktık. Binlerce yüz, binlerce insan toplanmış, sahranın tam orta yerinde büyük bir çadır kurulmuştu. Neye geldiğimi, ne olacağını bilmediğimden yanımda bulunan adamlardan birisine sormağa mecbur oldum. Bana:

«— Bugünden itibaren kırk gün bayram şenlikleri yapılacak. Şimdi tellâllar çağıracak ve herkesi imtihana davet edecek. Herkes birer birer Zerdüşt'ün huzuruna gidecek. Her kim doğru olan sözü söyleyebilirse hakikat temaşasına izinli sayılacak. Alnına saadet çizgisi çekilir. Her kim söyleyemezse bundan mahrum kalır. Alnına bahtsızlık çizgisi çizilir. Yalnız güzel bir iş ve harekette bulunursa o çizgi kaybolur. Çoluk çocuğu, akraba ve dostları sevinçlerinden düğün yaparlar.» dedi.

Ben hiç bir şey bilmediğim için tabiatıyle imtihan vermeyecektim. Alnıma bahtsızlık çizgisi yazılacaktı.

Geldiğime pişman oldum. Evime dönmeye karar verdim. Evvelce konuştuğum adama fikrimi açtım:

«— Sakın, gideyim deme! Zirâ gelmiyenlerin, gelip imtihan vermiyenlerin alnına bahtsızlık yazısı yazılır» dedi.

Bu mecburiyet karşısında en kolayı olarak imtihana girmeyi kararlaştırdım. Tellâllar çağırmağa, herkes birer birer ve bir nizam içinde çadıra yaklaşmağa başladı. Benim yerim çadıra çok uzak olmadığından bir saat içinde kapısına vardım. Bir kapıcı herkesi birer birer çadıra sokuyordu. Sıra bana geldi, içeri girdim. Zerdüşt yüksek bir tahtta oturmuş, başında altından yapılmış bir taç, üzerinde çok kıymetli bir kaftan vardı. Etrafında kırk kadar ihtiyar hürmet üzere elleri göğüslerinde, ayakta duruyorlardı. Meclisin uluđundan şaşırdım, kaldım. Cehalet zilleti ile mahçup ve ayıplanmış bırakılmamam için içimden duaya başladım. Zerdüşt sordu:

«— Nereden geldin?»

Kalbime ilham edilen şu cevabı verdim:

«— Sebep ve hikmeti sorulmaz Allah'tan!»

«— Niçin gönderildin?»

«— Allah nûr ile zülûmatı ayırmak, nûr ile adil, zulûmat ile ezici olmak istedi. Nûruna (Ben), zulûmatına (Gayrım—Benden başkaları) dedim.»

«— Nûru nedir, zulûmatı ne?»

«— Nûru Hürmüz (25), zulûmatı Ehrimen'dir.»

«— Hangisi galiptir?»

«— Şimdi her ikisi eşittir. Ne Hürmüz Ehrimen'e, ne Ehrimen Hürmüz'e üstünlük sağlayamaz.»

«— Bu keşmekeşlik nedir, sonu ne olacak?»

«— En sonunda Hürmüz Ehrimen'e galip gelecek. Alem hep nûr olacak.»

«— Sonra ne olacak?»

«— Allah (İzid) hep (Ben), hep (Ben) diyecek, (Gayrım) demeyecek.»

«— Sen kimin, kiminsin?»

«— Ben nûranî'yim, Hürmüz'ünüm.»

Zerdüşt ellerini kaldırdı:

«— Allah (İzid) seni nûr etsin» dedi.

Alnımda, iki kaşımın ortasına kadar inen yemyeşil bir çizgi belirdi. Zerdüşt'ün yanındaki ihtiyar ulular:

«— Allah mübarek etsin, Allah mübarek etsin» dediler.

Huzurdan çıktım. Alnımdaki yemyeşil çizgiyi gören halk sonsuz bir hürmetle safları yarmakta, bana yol vermekteydiler. Çadırın kapısında, yanıma arkadaş verilen rehberin yardımı ile meydanın bir tarafında hazır bekleyen atlara bindik. Doğu tarafında görülen zümrütlü tepelere doğru gittik. Bir kaç saatlık yolculuktan sonra bir çeşit kervansaraya ulaştık. O günün kalan zamanını orada geçirdik. Ertesi günü sabahleyin uyandırıldık. Rehberim beni bir odaya götüdü ve dedi ki:

«— Çok şiddetli bir savaşa gireceksin. Kılıç, kalkan, gürz gibi harp aletlerini kullanmakta maharetin var mıdır? Hele bir tecrübe edelim.»

Rehberimle beraber girdiğimiz oda türlü türlü silâhlarla doluydu. Rehberim bana bir zırh giydirdi. Elime bir gürz almamı işaret etti. Ben kendimde büyük bir kuvvet ve maharet hissediyordum. Gürz oyunların-

da ve arkasından kılıç kullanmada rehberimin takdirini kazandım. Mecvut silâhların en mükemmellerinden birer takım aldıktan sonra kanatlı atlarımıza bindik. Akşama kadar uçtuktan sonra korkunç bir dağın eteklerine ulaştık. Dağ o kadar yüksek idi ki tepesi görülmüyordu. Sanki tepesi gökleri yarmış, bilinmeyen yüksekliklerde kaybolmuştu. Rehberime bu dağı sordum:

«— Tepe Dağ!» cevabını aldım.

O geceyi dağın eteğinde geçirdik. Güneşin doğuşu ile beraber atlarımıza bindik. Bu sefer dağın tepesine doğru uçuyorduk. Atlarımızın ilk sür'ati her türlü düşüncenin üstündeydi. Nihayet dağın tepesine vardık. Buradan gözlerimize çarpan manzara, insan gözünün görmediği, hiç bir hayâlin eremediği bir şekildeydi. Dünya kadar geniş bir meydan görülüyordu. Bu meydanın sol tarafına gelen yarısı en karanlık gecelere parlak dedirtecek kadar simsiyahtı. Sağa gelen yarısı ise nûra sönüklük verecek kadar parlaktı. Akıl ve sırlarımız şaşılacak şeylerden olarak gözlerimiz, görme kuvvetini yakan bu nûra mukavemet edebildiği gibi o cehennemi andıran karanlığın her tarafını da aydınlıkmış gibi görebiliyordu. Sanki mahşer meydanını andıran bu yerde sayılamıyacak kadar insan toplanmıştı. Bunların bir kısmı meydanın sağ tarafında, yani bir kısmı nûr denizinde, bir kısmı zulmet deryasında bulunmaktaydı. Ve her ikisinin arası boştu. Bu boşluğun sonunda iki büyük taht kurulmuştu. Bunlardan nûr cihetinde bulunanın üzerinde Hürmüz oturmakta ve o güzel yüzünden çıkan eşsiz şimşek parıltısı, o nûrlar içinde bile görülebilecek kadar parıltılar saçmaktaydı.

Karanlıklar içinde kurulmuş olan tahtın üzerinde, en korkunç mahlûklardan daha çirkin, en çirkin devlerden daha pis yüzlü Ehrimen oturmaktaydı. Lâkin bütün bu hayret verici manzaraları acayip haşmetiyle örten, Ehrimen ile Hürmüz'ün tahtları arasında ve her ikisinin başları hizasında, semada asılı duran bir tahttı. Biz meydana çıktığımız zaman doğruca Hürmüz'ün tarafına iltihak ettik. Biraz sonra meydanda havsalayı yıkan bir gürültü ortaya çıktı. Her ağızdan:

«— Bakınız, bakınız!.. İzid'in emri yere indi» sözleri çıkıyordu.

Semavî tahtın üstünde, insan hayâlinin bütün aşkı ile özlediği güzellikleri tecessüm ettirmiş bir peri ayak üstü duruyor ve elinde bir küre tutuyordu. Bu kürenin doğusu aydın, batısı karanlıktı. Aydınlık ile karanlık arasında (nûr ile zulmet arasında) öyle bir denge vardı ki ne nûrdan zulme, ne zulmetten nûra bir geçiş oluyordu.

Sağ taraftaki sayısız halk:

«— İzid, İzid! karanlıkları kaldır» diye bağırdılar.

Ehrimen taraftarları ise:

«— Deycûr! (26) hakikatını göster» diye bağırıyordu.

Bir harika eseri olarak uzak ve yakın her kulağa kadar gelebilen tatlı bir ses nûr yüzlü peri cevap verdi:

«— Bu meydan, adalet ve imtihan meydanıdır.»

Bunun üzrine herkes derin bir sessizliğe ve her iki taraf alçak gönüllülük ve sessizlikle niyaza başladı.

Her tarafa hakim olan sessizlik arasında Hürmüz ayağa kalktı. Şu konuşmayı yaptı:

«— Ey insanoğlu! İzid sizi kendi gibi nûr olmanız için yarattı. Sizi bütün yaratıklara tercih etti... Size her türlü nimetleri ihsan etti. Lâkin sizi nûrken zulmetle karıştırdı. Ruhken cesetle birleştirdi. Böylece nefret ettiği karanlığı, kabul ettiği nûr ile kaldırasınız. En insanoğlu! Nur benim. Bana gelin. Benim olun. Ben olun. Nûrun iktizası olan güzelliklerle ahlâklanınız. Korkunuz. Hemcinsinizi nefsinize tercih ediniz Kin, kıskançlık, nifak, hiddet, düşmanlık, hırs ve haset gibi çirkin zulmet sıfatlarını nefsinizden atınız. Her durumda İzid'e şükr ediniz. Her ne verdiyse kanaat ediniz. Hasılı bu imtihan yerinden nûr olarak gidiniz ki nûr alemi ebediyyen karargâhınız olsun.»

Hürmüz oturdu. Ehrimen ayağa kalktı. Şu konuşmayı yaptı:

«— Ey insanoğlu! Gözünüzü açınız... Tabiatınızın icabını iyice düşününüz. Şâirane, fakat yalan dolu, sözlere uyup da ömrünüzü boşuna geçirmeyiniz. Gülünüz, eğleniniz, zevk alınız. Yiyiniz, içiniz. Dünyada yalnız iki istek, iki gaye vardır. Arta kalanı yalandır. Bunun birisi kibir, diğeri şehvettir. Bu iki arzuya insanı sevk eden benliktir. Bu iki isteğe kavuşmağa çalışınız. Nefsinizi her şeye tercîh ediniz. Basit bir zevkiniz için binlerce insan yok olsa bile hiç bir değer vermeyiniz. Tabiatınızın icabı budur. Tabiatın icabı da budur: Küçük bir kuş, böcekleri, daha büyük kuşlar küçük kuşları yiyor. Büyük kuşları da bazan gıdasızlık, bazan da soğuk mahvediyor. Bir böcek tohumları yiyor.

O böcek de başka bir hayvanın gıdası oluyor. O hayvanı da bir diğeri yutuyor. Bir koyun otları yiyor, siz de koyunu yiyorsunuz. Bu alem birbirini yemek, mahvetmek için kurulmuştur. Her şey birbirinin değişmez düşmanıdır. Birbirinin ihtiraslı dişlerinden ve yem olmaktan kurtulanları da bir gün gelir ecel denilen büyüleyici korkunç mahlûk yutuyor... İşte hakikat budur. Konulmuş prensiplere uymayınız. Benliğinizden başka varlık, zevkinizden başka gaye tanımayınız...»

Hürmüz bunun üzerine yavaşça ayağa kalktı:

«— Ey insanlar! Ehrimen denilen alçak mahlûku, koğulmuş devi dinlemeyiniz. Sözleri yalandır. Hakiki kulluk kibir denilen yalancı fikre nisbeten büyük bir zevktir. Nice manevî zevkler vardır ki şehvet onların yanında nefret edilecek bir şey olarak kalır. Ehrimen'in dediği benlik hayvana mahsus bir içgüdüsüdür. İnsanın benliği ahlâkın dengesi ile tanzîm edilmelidir. İnsan, tabiat bahçesinde yetişmiş lâtîf bir çiçek ise de akıl denilen ruh okşayıcı koku ile diğerlerinden ayrılan bir çiçektir. Hayvanlar alemini idare eden kanunların ekserisi insana göre değiştirilmiş, bir kısmı ise adetâ saptırılmıştır. Dinlemeyiniz...» dedi.

Bu defa Ehrimen hiddetle söze başladı:

«— Hürmüz yalan söylüyor. Sizi bir takım uydurulmuş kanunların, hayâlî kaidelerin zebunu, acizlikte ve itaatte en adî hayvanlardan daha aşağı yapmak istiyor. Sizi üç beş günlük zevkinizden de alıkoymayı arzu ediyor. Dinlemeyiniz. İzid'in dalkavuğu olan Hürmüz'ü dinlemeyiniz» dedi.

Bundan sonra her ikisi birbirini yalanlaya yalanlaya nihayet birbirine hücum edecek kadar ileri gitti-

ler. Yalnız onlardan yüksek olan tahtta oturan elindeki küreyi uzattı:

«— Henüz vakit gelmedi. Boşuna uğraşmayınız. Mücadele size tabi' olanlar arasında olacaktır» dedi.

Bunun üzerine Hürmüz:

«— Beni seven meydana çıksın» dedi.

Aynı sözü Ehrimen de söyledi. Ben de rehberimle beraber sağ taraftaki kavgacılara iltihak ettim. O geceyi orada geçirdik. Mükemmel bir ikram ve saygı gördük. Ertesi günü, sabah vakti dümbelekler, davullar çaldı. Ehrimen taraftarı bir er meydana çıktı. Er diledi. Bizim taraftan da biri onu karşıladı. Bu şekilde o gün her iki taraftan yirmi kadar kavgacı ortaya çıkıp birbiri ile harp etti. Bazan Ehrimen tarafı, bazan bizim taraf galip geliyordu. Her gün kavga devam ediyordu. Böylece her iki taraftan bir çok insan kırıldı gitti. Yedinci günü bizim tarafımızdan çıkan bir pehlivan akşama kadar karşısına çıkanları yendi. Ehrimen tarafından gelenlerden elli kişi öldürdü. Artık bizimkilerin sevincine diyecek yoktu. Ehrimen'in çıkardığı pehlivanların birer birer yerde serili yatması görüldükçe bizim tarafta müjde davulu çalınıyor. «Allah mübarek etsin» sesleri göklere çıkıyordu. O gece bizim tarafın casusları ertesi günü Ehrimen'in mağlûp edilmemiş pehlivanlarından birinin meydana çıkacağını haber verdiler. Herkes telâş içindeydi. Rehberimle casuslardan birinin çadırına gittik. Casusla uzun uzadıya sohbet ettik' Ertesi günü Ehrimen'in «Nifak» adındaki cadısı meydana çıkacağı anlaşıldı. İşin garibi oradaki bu «Nifak» cadısı kıyamete kadar yaşamağa mahkûmmuş. Bunu öldürmek kabil değilmiş. İşte herkeste görülen telâşın sebebi buymuş. Ben de son derece me-

rak ettim. Sabaha kadar uykumda acayip kavgalar gördüm. Ertesi sabah kös ve dümbeleklerin sesi ile «Nifak» cadısı meydana çıktı. Heybetli bir pehlivandı. Baştan aşağı çelik zırhlara bürünmüş büyük bir ata binmişti. Kavga meydanında atı oynatarak:

«— Kavgacı nerde? Ben o pehlivanım ki keskin kılıcım nice çelik zırhlı kafaları yarmıştır. Ben o yiğitim ki delici ok'um nice sağlam göğüsleri delmiştir. Var mı bana çıkacak? Canından bezmiş, dünyasına küsmüş kim varsa gelsin!..» diye nâra attı.

«Nifak»ın eline düşenin helâk olacağını bildiği halde Hürmüz'e sadık bir pehlivan ortaya çıktı. Bir anda yere serildi. Birbirini takip eden otuz kişi ortaya çıktı. Otuzu da öldürüldü. Üç gün sıra ile «Nifak» ortaya çıktı. Her üç günde otuzar, kırkar kişi öldürerek muzafferiyetini sağladı. Dördüncü gecesi bizim tarafta mühim hazırlıklar görülüyordu. Herkesin yüzünü kaplayan üzüntü kalkmış, yerine ümit ışığı doğmuştu.

Rehberime sordum. Bana:

«— Yarın Hürmüz'ün en özel kullarından ve en fazla sevdiklerinden «Muhabbet» pehlivan meydana çıkacaktır. Bu lânetlenmiş «Nifak»a ondan başka kimsenin galebe edemiyeceği anlaşıldı. Bu gece Hürmüz'ün vekillerinden «Salâh» gelip va'z ve nasihat edecektir» dedi.

Gece yarıcı «Salâh» denilen yaşlı zat geldi. Hak ve hakikat uğruna herkesi canını fedâ etmeğe teşvik etti. En sonunda düzgün bir dua okudu. Ertesi sabah «Nifak» cadısı ortaya çıktı. Acı acı gülerek:

«— Bugün canından bezmiş kimse yok mu? Meydan niçin boş kalıyor? Çağırıcılar neredir?» diye bağırdı.

Hüzmüz'e bağlı olanların tekbirleri ve gürültüleri ile «Muhabbet» meydana çıktı. Nifak» cadısı «Muhabbet» pehlivanı gördüğü gibi gözleri hiddetinden kan çanağına döndü:

«— Üç gündür seni bekliyordum. Hele gelebildin. Ölüme hazır ol!» dedi.

«Muhabbet» pehlivan düzenli ve ahenkli bir nârâ attı:

«— Beni bilen bilsin.. Bilmeyen öğrensin ki ben «Muhabbet» pehlivanım. Arslan gibi pençem yürekleri paralar. Kahramanca pazularım kafaları koparır. Ey «Nifak» Bilirsin ki ben ne zaman meydana çıksam seni tepelerim. Yeter artık ettiklerin. Ölümüne hazır ol!» dedi.

Nifak:

«— Evet, önce beni yendin. Yalnız bu sefer seni mahvedeceğime eminim» dedi.

Muhabbet ise:

«— Sakın bunu umma Muhabbet pehlivan her zaman Nifak cadısına galip gelecektir» diye karşılık verdi.

Her ikisi birbirine hücum ettiler. Kılıçları kalkanlarına çarptıkça ateş çıkıyordu. Akşama kadar uğraştılar. Birbirlerine üstünlük sağlayamadılar. Ertesi günü dehşetli bir azim ve niyetle yine birbirlerine hücum ettiler. Yine üstünlük sağlayamadılar. Lâkin üçnücü günü, güneş tam tepeye gelmişti ki Muhabbet arslana benzer bir darbe ile Nifak'ı yere serdi. Hürmüz'e bağ-

lı olanların sevinç sesleri gök yüzüne çıktı. Ehrimen'e bağlı olanların hiddeti alemi titretti. Nihayet o gün akşama kadar Muhebbet pehlivan otuz kişi daha tepeledi. Yedi gün kavga meydanında karşısında kimse tutunamadı. Yedinci günü gecesi, casuslarımızdan, ertesi günü Ehrimen tarafından çok meşhur bir pehlivanın ortaya çıkarılacağını haber aldık. Gerçekten güneşin doğuşu ile beraber sol taraftan gürültüler koptu. Bu sefer meydana çıkan Ehrimen taraftarı, boynu çok uzun, kendisi çok heybetli bir devdi. Sarı bir deveye binmiş ve elinde insan başı büyüklüğünden bir gürz vardı. Meydanı dolaştı:

«— Ey Hürmüz'ün dostları bana hanginiz karşı gelecek? Bana «Gazap» pehlivan derler. Şimdiye kadar karşımda sağ kalan pek az kimse olmuştur» dedi.

O gün karşıma çıkan Muhabbet pehlivan ise devle çarpıştı. Üçüncü günü ikindi vakti bir gürz darbesi ile Muhabbet'i yere yıktı. Henüz ölmemişken bu güzel pehlivana acımadan dişleriyle vücudunu parça parça etti. Kalbini kopararak Ehrimen'in önüne attı:

«—En büyük düşmanlarımızdan Muhabbet'in kalbi ayaklarınızın altında sürünsün» dedi.

Bu dehşetli manzara, bu fecî ölüm bizi kalbimizden yaraladığı halde Ehrimen taraftarlarını sevinç ummanına boğdu. Eğlence Bayramı (Festivâl) denilen bu garip bayram başlayalı tam otuz sekiz gün olmuştu. Gazab'ı bizim taraftan henüz mağlûp eden olmamış, Hürmüz'le Ehrimen'in arasındaki meçhûl gencin elindeki kürenin sağ tarafını da zulmet kalplamağa başlamıştı. Ehrimen tarafı galip gelmek üzereydi. Hürmüz'ün ve-

ziri Salâh yanımıza geldi. Gazab'ı ancak Hikmet pehlivanın öldürebileceğinden bahisle, ertesi günü ortaya çıkması, Hürmüz tarafından emredildiğini söyledi. Bayramdan sadece iki gün kaldığından, Hikmet'in galip gelmesi için o gece dua etmemiz emredildi. Çadırımıza döndüğümüz zaman rehberim gayet ciddî bir tavırla:

«— Bu Hikmet pehlivan kimdir bilir misin?» dedi.

«— Hayır» dedim.

«— Hikmet pehlivan sensin. Bu gece uyku uyumak zamanı değildir. Yarın Ehrimen'in ikinci pehlivanı Gazap ile çarpışacaksın. Gecenin geri kalanını ibadet ve kılıç eğitimi ile geçireceğiz» dedi.

Hayretimden dona—kaldım. Bana bu kadar mühim bir vazife verileceğini aklımdan bile geçirmemiştim. Özellikle ismimin Hikmet pehlivan olduğunu bilmiyordum. Ancak böyle kutsal bir dâva uğrunda, Gazap kadar mühim bir düşmana karşı gönderileceğim için kendimde büyük bir azîm, büyük bir kuvvet duymaya başladım. Beni ve kutsal gayeyi mağlûp etmemesi için sabaha kadar samimî dualarda bulundum. Ara sıra da rehberim bana acıyıp hücum ve darbe şekilleri öğretiyordu. Sabah namazı vakti zırhımı giydim. Rehberim belime örme zırhtan olan kemerimi taktı. Alnımdan öperek ve ağlayarak dualar etti. Güneşin doğuşu ile beraber atıma binerek hazırlandım. Gazap ortaya çıktı. Karşısına çıktım. İsmimi sordu:

«— Hikmet pehlivan» dedim.

Bana:

«— Behey bîçare! Senin gibi mazlûm ve kendi halinde bir abdal, benim gibi kükremiş bir arslan ile dö-

ğüşebilir mi? Hadi, defol, git! Sen zararsız bir bunaksın. Senin kanını dökmek bana yakışmaz» dedi.

Ben de cevaben:

«— Senin beni yeneceğini hiç sanmıyorum. Acaba zırzopluğuna mı güveniyorsun? Bilmez misin ki ben seni yenemiyecek olsaydım karşına çıkarılır mıydım? Hadi, fazla konuşma, ölümüne hazır ol!» dedim.

Gazap kızdı:

«— Vayy! Galiba sana şarap içirmişler. Saçmalıyorsun. Hadi öyleyse!» dedi ve üzerime hücum etti.

Ben bu heybetli devin öldürücü darbelerinden vücudumu kurtarmak için çok çevik olmak mecburiyetindeydim. Gayretimden adetâ kuş gibi hafiftim. Ve havada uçuyordum. Akşama kadar uğraştık. Gerçi bana bir darbe bile isabet ettiremedi. Yalnız ben de dev'e bir şey yapamadım. Biraz istirahatten sonra o geceyi dua ile geçirdik. Sabaha karşı rehberim bana bazı talimatlar verdi. Sabahla beraber meydana çıktım. Gazap hiddet doluydu. Etrafımda fırıldak gibi dönerek:

«— Dün elimden kaçtın. Lâkin bugün kaçamıyacaksın» dedi.

Üzerime saldıracak bir vaziyet aldı. Rehberimin verdiği taktik icabı:

«— Vay, başında ne var?» dedim

Elini başına getirdi. Ben de zırhsız olan koltuğu altından, tam kalbine doğru kılıcımı sapladım. Gazap dehşetli bir nârâ atarak yere düştü. Kan kusmağa başladı. Ehrimen tarafından öfkeli feryatlar göklere çıktı:

«— Hikmet Gazab'ı hile ile vurdu» diyorlardı.

Meçhûl gencin elindeki küre baştan ayağa nûr olmağa başladı. Bizim tarafın sevinç sesleri dünyayı tut-

tu. O gün öğlene kadar bir çok düşmanı temizledim. Yalnız öğlende karşıma yüzü örtülü bir pehlivan çıktı. Beyaz bir file binmiş olan bu pehlivan meydana çıkar çıkmaz Ehrimen'in yüzü sevincinden hileli bir ürperme ile doldu. Hürmüz son derece üzüldü. Meçhûl gence hitap ederek:

«— İzid, İzid! Maksadın nûru mahvetmek mi? Merhamet!.. Merhamet!.. Merhamet!..» dedi.

İzid:

«— Ehrimen'in hakkıdır. Ne yapalım. İstediğini çıkarır» cevabını verdi.

Ehrimen gülüyordu. Hürmüz kederli boynunu büktü:

«— Emir senindir!...» dedi.

Yenileceğime işaret olan bu konuşmayı herkes gibi ben de duyuyordum. File binmiş olan pehlivan gururla meydanı dolaştı. Gök gürültüsüne benzeyen bir nârâ attı:

«— Ey benim kudretimi inkâr eden gafiller! Bilin ki ben pehlivanlar pehlivanı, kahramanlar kahramanı «Nefs-i Emmare» (27)yim. Şimdiye kadar teker teker yenemediğim hiç kimse yoktur. Beş bin şekil alırım. Bin türlü silâha sahibim. (Bana dönerek) Ey miskin Hikmet! Gel kendi rızanla teslim ol! Seni en iyi şekilde kullanayım. Sen abdal ve acîz bir mahlûksun. Benim elimde bir sinek kadar değerin yoktur. Fakat her nedense seni severim. Çünkü senin bana da hizmet ettiğin oldu. Hadi, kılıcını teslim et de kurtul!» dedi.

Ben cesaretimi toplayarak bundan vaz geçtim.

«— Ey Hikmet! Bendeki silâhlara bak. Rehberinin sana öğrettiği alçak gönüllülük, ilim, kanaat, dik-

katsizlik, tevazu', sabır, hile gibi başkaları için helâk sebebi olan darbelerin bana hiç bir tesiri yoktur. Her birine karşılık kin ve hiddet, hile ve düşmanlık, nefret ve şehvet gibi sayısız helâk edici darbelerim vardır. Gel kendine kıyma!» dedi.

Yine çekindim.

«—A bîçare! Ne düşünüp duruyorsun! Senin darbelerinin bana bir tesiri olamaz. Seni bir anda yok etmek bence çok basittir» dedi.

Yine bu tekliflere uymadım. Bunun üzerine kavgaya başladık. Ben bildiğim vuruşların hepsini denedim. Hiç bir tesiri olmadı. «Nefs-i Emmare» bana karşılık vermeğe tenezzül etmiyor, durumuma gülüyordu. Nihayet en müessir olduğunu bildiğim son darbe olan «Azm-i Kavî» (28) adındaki darbeyi vurmayı tasarladım. «Emmare»nin sol tarafına geçtim. Vurmaya müsait bir vaziyet aldırmak için çalışmaya başladım. «Emmare» işi anladı:

«— Ya!.. Beni mutlaka yok etmek istiyorsun, hâ! Dur öyleyse» dedi. Ve tam kılıcı böğrüne sokacağım sırada yüzündeki perdeyi kaldırdı. Hayalin üstünde bir güzellik gözlerimi kamaştırdı. Kılıç elimden düştü. «Emmare» kemerimden tutup, beni filin üzerine aldı. Ehrimen'in huzuruna getirdi:

«— Ya Ehrimen! Hikmet'i öldürmedim. Esir ettim. Mutbağımızda soğan soyar. Tam kendisine münasip bir hizmettir» dedi.

Bu şakaya Ehrimen kahkahalarla güldü. Hürmüz'ün gözlerinden yaş dökülüyordu. İzid'in elindeki küre'den yavaş yavaş nûr kalkmakta ve karanlık her tarafı kaplamaktaydı. Ehrimen tarafı galip gelmişti. Sol taraf:

«— Karanlıklar! Karanlıklar! Aslolan karanlıklardır. Galip geldik» diye bağırıyordu.

Bizim taraf ise:

«— Aferin sana, aferin sana! Ey nûr'un nûru! Nûrunu kaldırma!», diye yalvarıyordu.

Hürmüz nûr perisinin önünde secde etti:

«— Eşsiz İzid! Medet, medet. Senden medet! Senin başın için, senin hakkın için!» dedi.

Hürmüz başını secdeden kaldırmıyordu. Ehrimen ise başını göğe doğru kaldırmıştı. Sol tarafın karanlığı küreyi o şekilde kaplamıştı ki ancak kenarında bir nokta kadar farkedilebilecek nûrî bir lekecik kalmıştı. İşte o sırada uzaktan bir ses işitilmeye başladı. Bu ses erkekçe olduğu kadar lâtîf, lâtîf olduğu kadar erkekçe idi. Şarkı söylüyordu. Nihayet karanlıklar içinde, yüzünün nûrundan etrafı aydınlanan ve bu şekilde kendisi tamamiyle fark edilen bir süvari göründü. Dört ayaklı, alnı boynuzlu, neftî yeşil renginde kanatlı bir ejdarhaya binmiş olan bu pehlivan; güzellik timsali yahut güzellik kaynağı denecek kadar güzeldi. Kıvırcık ve kestane rengine yakın, daha doğrusu bazan siyah, bazan kırmızımsı görülen kıvırcık saçları omuzlarına dökülmüştü. Başında kıymetli taşlarla süslü bir taç, üzerinde yeşil renkli ipek bir elbise vardı. Şarkı söylüyordu. Biz de ürkek ürkek o yüce sesi dinliyorduk:

«Ben o'yum ki satvetimden kâinat lerzandır.
Ben o'yum ki zûr-i bâzum hâkim-i her candır.
Ben o'yum ki her kim olsa ser-furû' eyler bana.
Hâk-i pây ım secde-gâh-ı zümre-i insandır.
Ben o'yum ki sîret-i merdî'de yoktur benzerim.

Hadimîn-i bârigâh ım zümre-i merdandır.
Ben o'yum ki mizân-i adlimde müsavî cümle halk
Şehin-şahlarla gedâlar bence hep yeksandır.
Hâsılı şemşîr-i izz ü kudretiyim İzid'in
Aşkım ben, satvetimden kâinat lerzandır. (*) (29)

Bu tatlı ses, bu lâtîf nâmeler her iki tarafı coşturmuştu. Tuhaftır ki Ehrimen tarafı da bizim taraf kadar hoşlanmıştı. İsmi «Aşk» olan bu pehlivan bize yaklaştıkça nûr perisinin elindeki küre parlaklık kazanmakta ve nûr karanlığı kaldırmaktaydı. Meydanın ortasına geldiği zaman küre tamamen aydınlık ve âlemden karanlıklar kalkmıştı. Meydanda file binmiş süvari «Nefs-i Emmare» ile onun esiri olan ben bulunuyorduk. «Aşk», ejderhasını bize doğru yöneltti. Çok zarîf, fakat lâubali bir tavırla:

«— Emmare! Bana da karşı duracak mısın?» dedi.

«Emmare» eğilerek filden yere indi. «Aşk»ın önünde diz çöktü:

«— Sen herkesin olduğu gibi benim de efendim, velî-nimetimsin. Aczımı ilân ederek işte sana secde ediyorum» dedi.

(*) (Ben o'yum ki ezici kuvvetimden kâinat titremektedir. Ben o'yum ki kol kuvvetim her canlıya hâkimdir. Ben o'yum ki, her kim olsa bana boyun eğer. Ayağımın tozu, insan sınıfının secde yeridir. Ben o'yum ki, insanlığın tavır ve ahlâkında benzerim yoktur. Yüce makamımın hizmetçileri yiğitlerdir. Ben o'yum ki, adâlet terazimde bütün halk eşittir. Bence şahlarla fakirler hep birdir. Sözün kısası, İzid'in güç ve kudretinin kılıcıyım. Ben aşk'ım. Ezici kuvvetimden kâinat titremektedir.)

«Aşk» beni serbest bıraktı. Gülerek:

«— Haydi, koca abdal Hikmet, git. Rahatına bak!» dedi.

Meydanda yalnız «Aşk» kaldı. Ejderhasından indi. Elleri göğsünde olduğu halde gayet yavaş ve ölçülü adımlar atarak nûr perisine doğru yürümeğe başladı. Üç adım kaldığı vakit:

«— Ey Güzellik Nûru, yalnız senin kulunum» dedi ve secde etti.

«— Ya Hürmüz! Ya Nûr! Selâm olsun sana! ki karanlığın kıymeti seninle bilindi» dedi.

Sonra Ehrimen'e:

«— Ya Ehrimen! Ya Deycûr! Selâm olsun sana! ki nûr'un kıymeti seninle bilindi» dedi.

Sonra meydanın ortasına çekildi. Elini semaya kaldırdı. Her iki taraf mensup olduğu efendinin elini öpmekteydi. Hürmüz'le Ehrimen tahtlarından inmişler, yanyana gelmişler ve kardeş gibi tokalaşmışlardı. Nûr Perisi gülerek bu duruma bakıyordu. Hürmüz'ün elini öptüm. Yüzüne baktım. Bir de ne görsem... Hayretimin şiddetinden bir çığlık kopardım. Gözlerimi açtığım vakit Aynalı Dede'nin tebessüm eden yüzünü gördüm...

Üçnücii Gün

Dönüş!

«Ey Dâimî, ey Dehrî, ey Evvel ey Ahır,
Ey Batın, sesimi duy, ey Zahir!
Kulun Zekeriyya'nın sesini duyduğun gibi.»

Hazreti Şazelî (30)

Bugün de geçen iki gün gibi ney sesi ile mestoldum. Kendimi on iki yaşında bir çocuk gibi gördüm. Büyük bir şehrin muntazam bir sokağında büyücek ve güzel bir evde oturuyorduk. Henüz uyanmıştım.

Güneşin parlak ışıkları, güzellik nûrunun yansıması olan eşyayı yeni yeni okşamaktaydı. Yatağımdan kalkacağım sırada odamın kapısı açıldı. Bir hizmetçi, babamın beni beklediğini söyledi. Kalktım, hizmetçiyi takip ederek yürümeğe başladım. Büyük bir odaya girdik. Babamla karşılaştım. Babam yüz on yaşlarında yaşlı bir ihtiyardı. Sanskrit dili ile konuşuyorduk. Babam dedi ki:

«— Oğlum, yaşın on ikiyi buldu. Artık kendini ve kâinatı öğrenecek zamanın geldi. Seni en büyük üstada götüreceğim. Şimdi hikmet devresini bulduğundan dolayı memnuniyetimden üç gün üç gece düğün yapacağım. Sen bu düğünde hizmet edeceksin. Sana rehber olacak kalfayı göreceksin.» dedi.

Gerçekten tantanalı, gösterişli bir düğün başladı. Birinci gün bütün Brahmanlar (31) ve memurların kibarları, ikinci gün asker ve tüccarlar, üçüncü gün fakirler dâvet edildi. Bu üç günde ben misafirlere hizmet ettim. Üçüncü gün seksen yaşında bir fakir benim kalfam oldu. Dördüncü günü erken babam bizi yola çıkardı. Rehberim, bir eşeğe binmişti. Bense arkasında yaya yürüyordum. Rehberim:

«— Oğlum, ilim ve hikmetin kıymetini öğrenmen için yaya gideceksin. Herhangi bir şey pahalı alınmazsa kıymeti anlaşılmaz.» dedi.

İlk günler çok sıkıntı çekiyordum. Yalnız yavaş yavaş yola alıştım. Kırk günlük bir seyahatten sonra bir kulübenin önünde durup biraz istirahat ettik. Rehberim beni elimden tutarak kulübeye soktu. Kulübede yalnız su ile dolu bir çanak vardı. Rehberim beni doğğuya döndürerek önüme çanağı koydu:

«— Ey Brahma! Ey aslî varlık! Ey büyük nûr! Vücudunun basamakiarını, ruhunun safhalarını göster!» diye dua etti.

Bir takım anlayamadığım sözler mırıldandı. Kulübeden çıkıp kapısını kapadı. Her taraf karanlık oldu. Yalnız önümdeki çanak içinde duran suyun donuk parlaklığını görebiliyordum. Rehberimin ikazına uyarak sadece suya bakıyordum. Bir müddet sonra nereden geldiğini tahmin etmekten aciz kaldığım görünmeyen bir şey işitmeye başladım. Bu ses mi idi, inilti mi, ilham mı, vehm mi, ibham mı idi? Hangi dille söylediğini bilemem. Nasıl bir terkip, nasıl harflerle, bilemem. Aklım ve vicdanımla bunu izah edemem. Yalnız bu harfsız terkibi, bu titremeyen sesi şöyle anlıyordum:

«Ey zayf—ı bezm—i Vücûd
Anla nedir sırr—ı şuûn.
... ...
Yok dem—i vahdette hudût.

Her ne desen namı onun,
Cümlede o nokta—i nihan,
Gâhî esîr, gâhi cihan,
Mevt ü hayat câmı onun.

Gâhî güneş, gâhî kamer.
Gâhî matar, gâhî sehap,
Kendi ateş, kendi şehap,
Kendi gece, kendi seher.

Gâhî hacer, gâhî nebat,
Gâhî neml, gâhî eset.
Kendisi ruh, kendi ceset.
Kendi hayat, kendi memat.

Devr ile adem olıcak,.
Kendini kendinde bulur,
Mutlak iken nokta olur,
Adem imiş mazhar—ı Hak. (32)

Çanaktaki su yavaş yavaş parlaklığını kaybetti. Karanlıklar da ortadan kalktı. Bir şey göremez oldum. Gözlerim çanağa dikilmiş, karanlıktan birşey göremediğim halde, acayip bir manzara seyretmeye başladım. Hangi organım görüyordu? Bunu da tayin etmekten acizdim. Vücudumu tetkik ettikçe, kendimi yokladıkça karanlıktan başka bir şey anlayamıyordum. Yalnız görüyordum. Ne? Buna isim bulmak imkânsız. Sonu gelmez bir görüşle sonsuz bir saha görüyordum. Bir an-

da sanki, milyonlarca asır uzakta oldukları tasavvur olunan noktaları tahlîl ederek dolaştığım halde, bir noktadan çıkamamış oluyordum. Duyguyu ve idraki parçalayan bu azâmet, vicdanı mahveden bu üstünlük parlamaya başladı. Azâmet ve üstünlük de sonsuzlukta yok oldu. Benimdir veya değildir diyemediğim bu gezinti duygusunda kendimi kaybettim. Bir an hiç oldum...

Bir müddet sonra sonsuz sahayı fark etmeğe başladım. Her nitelemenin üstünde garip duygu ile daha çok duygulanmıştım. Beni içine alan bu sonsuz sahayı sanki kendimde toplamıştım. Bu acayip durum ne kadar devam etti bilmiyorum. Sanki kendimde yoğunluk hissetmeğe başladım. Ortada görünmez bir şey meydana çıktı. Aslında görünürde bir şey yok. Ne nûr, ne karanlık, ne bir şey. Hiç! Yalnız ben hissediyordum ki bir şey var. Bu şey bir anda sihrin patlamasını andırır bir nûr oldu. Bir sönük nur ki titremesi kalbim gibi titriyordu. Bu lâtîf varlığın patlamasının müezzine benzeyen sesi yerine geçen harfsiz mânâsı ile İsrafil'in (33) ezanını okuyordu:

«Allahu ekber, Allahu ekber!
Ey sırr—ı vücûd—ı bî—vücûd!
Ma'rufsun amma bilinmezsin.
Zahirsin amma görünmezsin.
... ...» (34)

Bu anda saatler, seneler, asırlar bir andı. Bir anda milyonlarca asır geçti. Yine bir an yorulmuş gibi oldum. Sanki gözümü kapattım. Bir an bir şey görme-

dim. Gözümü açtığım vakit, sanki milyonlarca mesafeyi kaplamış, fakat avucuma sığacak kadar küçük bir alem görüyordum. Bu seyran arasında o alemin kısımlarından biri dikkatimi çekti. Bu bölge tamamen su ile kaplanmış bir küre idi. Suya bakarken akıl ermez bir cazibe beni o tarafa yöneltti. Ilık bir halde olan suyun içine girer girmez kendimi milyonlarca acayip hayvanların arasında görmüş oldum. Bu hayvanların ne organları ne de özel bir şekilleri vardı.

Milyonlarca odalı bir topluluk demek olan bu hayvanların mevcudiyetine bağlanmaktan kendimi kurtarmağa çalışıyordum. Bir türlü muvaffak olamıyordum. Milyonlarca sene devam eden kalma hevesi neticesinde bana oturma hizmetini yerine getiren odalarda, hayvancıklarda acayip değişiklikler meydana geliyordu. Beni asıl rahatsız eden şey bu hayvanları kendimde toplamak ve onlardan ayrı olmak itibariyle değil, onlarda kendimi hapiste saymak itibariyle idi. Zira akıl ve idrak şöyle dursun, her türlü duygudan uzak gibiydim. Kendi idaremde olan bu hayvancıklar, bin bir türlü şekiller almağa başladılar. Artık benim için bir gün hükmüne girmiş olan binlerce asrın geçmesinde her şekil başka bir değişiklik gösteriyordu. Lâkin su içinde hapsedilmiş olduğumdan, gözlerimin garip görüşünden sıkılıyor, kulağımın sağırlığından bıkıyordum. Ne kadar vakit geçti, ne oldu bilmem. Bu sefer kendimi yalnız denizde değil, karada da bir çok hayvancıkların vücudunda gördüm.

Temiz havanın ciğerlerime girmesini duydukça, ortaya çıkan keyf ve zevkten vecde gelerek milyonlarca cesette koşuyor, oynuyordum. Müphem, fakat gerçek

bir sevgi hissi bütün cesetlerimi kaplamıştı. Her ne kadar gördüğüm şeyleri, hususî bir muhakeme ile anlayıp, kavrayamıyorsam da, bunların mevcudiyetini hissediyor, bana zararı olmayanlarını seviyordum. Her an milyonlarca cesedim hareketsiz kalıyor, şekil değiştiriyor, madenlere dönüşüyordu. Fakat yerlerine milyonlarcası ortaya çıkıyordu. Lâkin bu zamanlarda meydana gelen yaratıkların eskisi gibi birer kapalı sebebi olmayıp cesetlerin birbiri ile bir mânâda birleşmemesinden, bir sevgi anında iki cesedin acayip bir zevkte yok olmasından ileri geliyordu. Her ne kadar, henüz yalnız ne erkek ne yalnız dişi bir cesedim yoksa da her cesedim hem dişi hem erkek sıfatını haiz olmakla her biri bazan baba, bazan ana, bazan da hem ana, hem baba durumundaydı. Bana ait günlerin birbirini takip ve devam etmesi neticesinde himayemde olan cesetler o kadar çoğalmış, o kadar çeşitli olmuştu ki bunlardan bazısı diğerlerine dış görünüş itibariyle asla benzemeyen bir şekle girmişlerdi. Bazısı gözle görülmez derecede küçük ve ilkel durumda, bazısı havada uçar, bazısı yerlerde sürünür, bazısı da büyük bir hevbette ve bir kısmı lâtîf ve akıllıydı. Bu cesetlerin bir kısmı diğerini yemeğe arzulu, bir kısmı kuvvetli, bir kısmı ise güçsüzdü. Alem birer çürümüş cesetler halini almış, cesetler arasında rekabet ve istifade etme bir kaide halini almıştı.

Ne kadar zaman geçti. neler oldu?

Bir gün bir cesette hapsedildiğimi duyar gibi elîm bir duygu ile inlerken güyâ bütün kâinatın her zerresine muvakkat bir vergi olan sırlar birer birer o cesette toplanıyordu. Yersiz ve renksiz bir manâ üfürüğü ce-

sedimi kaplıyordu. Doğuya dönmüş yüzümü patlamaya başlayan ufuğa doğru çevirmiştim. Her zerre sanki beni selâmlıyor, her taraftan burnuma anber kokusu geliyordu. Bütün varlığım bir dostluk mânâsının tesiri altında titriyordu. Kendimi biliyor, etrafımı hem görüyor, hem de gördüğümü fark ediyor, her şeyi biliyormuş gibi davranıyordum. Beni kendinden geçme şeklinde bir durum kapladı. Manâ dili ile «Elhamdulillâh» dedim. Gaibten bir ses bütün kâinata ilân ediyordu:

Doğdu şimdi şems—i idrak aleme,
İstivâ—gâhtır dimağ—ı ademî,
Nûr—i Hak'tır şeb—çerağ—ı âdemî,
Ey melâik! Baş eğin hep âdeme. (35)

Bu heybetli emirden bütün alemler ve içinde bulunan yaratıklar titredi. Her varlık insanın önünde eğildi. Her zere kendi lisanı ile bana şöyle diyordu:

Merhaba...
Merhaba, ey pertev—i sırr—ı vücud!
Merhaba, ey zübde—i cümle şuûn!
Merhaba, ey menba'—i fehm ü fünûn!
Merhaba, ey mazhar—ı ikram—i vücûd!
Kâinattan sen idin maksûd, sen!
Ey zekâ! Bizler senin mir'atınız.
Noksa sensin, biz senin ayâtınız.
Secdegâh sen, kıble—i ma'bud sen! (36)

Gözlerimi açtım... Aynalı Baba'nın kederli bakışları üzerime çevrilmişti... Çocukların gördükleri rüyayı uyanır uyanmaz söylemesine nazire yaparcasına:

«— Hepsi secde etti.» dedim.

«— Evet.» dedi Aynalı. «Yalnız nefsindeki gurur sıfatı, yani şeytan müstesnâ!»

DÖRDÜNCÜ GÜN

İmtihan Meydanı, Ariflerin Toplantı Yeri

«Ey bilinen ve noksan sıfatlardan tenzîh ettiğim Rabbim! Seni hakkıyle bilemedik.»

Hazreti Seyit (37)

Daha önce olduğu gibi yüce Aynalı'nın kulübesine gitmiş, her günkü gıdamı almıştım. Bugün kulübenin önüne oturacak yerde Aynalı beni aldı, mezarlığın en hücrâ ve caddeye uzak bir köşesine götürdü. Büyük bir mezar taşını göstererek:

«—Git şu mezarın üzerinde uzan. Adamın başındaki dehşetli kavuğa bakılırsa hayatında büyük alimlerden biri olması akla gelir. (Gülerek) git o koca alimin ruhaniyetinden feyz al!» dedi.

Gittim mezarın üzerine yattım. Bir kaç dakika ölünün kavuğu hayalimde bin türlü şekil aldıktan sonra Aynalı'nın çaldığı neyin hazîn iniltilerini dinleye dinleye dalmışım. Zifirî karanlık bir odada, yatağın içinde yattığımı gördüm. Hem de tam mânâsı ile karanlık. Bir müddet bekledim. Karanlık sinirlerime fena tesir ediyordu. Nerede bulunduğumu kestirmeğe çalışırken odanın kapısı açıldı. Bir adam içeri girdi:

«— Kalktın mı oğlum?» dedi.

İçeri giren adamı karanlıktan göremiyordum. Yani bizim bildiğimiz bir görüşle göremiyordum. Yalnız acayip bir duygu, değişik bir görüş bende meydana geldi. Anladım ki gelen adam babammış. Babam öleli uzun zaman olduğundan bu adamın bana «oğlum» demesine şaşıyordum. Tekrar:

«— Oğlum kalktın mı?» dedi.

«— Evet.» dedim. «Yalnız sen benim babam mısın?»

Adam hayret ifade eden bir sesle:

«— Oğlum sen çıldırıyor musun?» dedi.

Ben:

«— Hayır, yalnız önceki babam öleli...»

«Vah, vah!.. Oğlumu cinler çarpmış. Zavallı saçmalıyor.»

Akabinde hemen kendime geldim. Delilere her yerde pek hoş olmayan muamele yapıldığından korkumdan hatamı düzeltmek fikri ile:

«— Şaka yaptım baba, şaka. Yalnız bir lâmba yahut bir mum emretseniz, burası cehennem gibi karanlık...» dedim.

Zavallı adam ağlarcasına:

«— Yazık! Oğlum mutlaka çıldırıyor... Ebedî güneş doğmuş, alem nûr ile dolmuşken karanlık diyor... Aman oğlum, üzerime fenalık gelmeğe başladı.» dedi.

Oda tam manâsiyle karanlıkken babam aydınlık olduğunu iddia ediyordu... Bu sefer babam olduğunu iddia eden adamın deli olduğuna, ben kanaat getirmeğe başladım. Adamı kızdırmayarak iskandil etmek fikri ile:

«— Babacığım, gerçekten güneş doğmuş. Burası doğru. Yalnız belki pencereler kapalı da ışığı odaya girmiyor.»

«— Aman Allahım! Mutlaka bizim oğlan çıldırıyor. Oğlum, hiç güneşin ışığına bir şey engel olabilir mi? Sen deli misin, ne sin?»

Adamın bu cevabı üzerine her nasılsa bir timarhaneye girmiş olduğumu kuvvetle tahmin etmeğe başladım. Biraz sonra odaya annem olduğunu iddia eden bir kadın, bir çok amcalarım, dayılarım ve diğer akrabalarım girdi. Babam bunlara yana yakıla çıldırmak üzere olduğumu söyledi. Bunlar başıma üşüşerek bir takım tuhaf ve delice sorularla beni rahatsız ediyorlardı. Her ne desem deliliğime hükmetmelerine sebep olacağını bildiğim için susmayı tercih ettim. Babalığım yanımda oturmuş kederinden ağlıyordu. Bense ne yapacağımı, ne diyeceğimi şaşırmış kalmıştım. Bir aralık cebimde bir kibrit kutusu bulunduğu hatırıma geldi. hemen çıkarıp bir tanesini yaktım. Gördüğüm manzara o kadar tuhaftı ki ardı arkası kesilmeyen uzun kahkahalar salıvererek şiddetinden iki tarafıma yuvarlanıyordum. Babam olduğunu iddia eden adamın, analığımın, amcalarımın, dayılarımın gözleri yerinde bildiğimiz göze karşılık birer arpacık soğanı yahut buna benzer bir şey konulmuştu. Yani bu çaresizlerin hepsi beş duyunun en üstün ve en lüzumlusu olan görmekten, gözden mahrumdular. Ben kahkahayı salı—verir salı—vermez odadaki halkın aldığı manzara o kadar değişik ve anormaldi ki kahkahaları kesmek şöyle dursun, bence gülmek rahatsızlığı icap ettirecek bir zorlama şekli-

ni aldı. Babalık, analık ve diğerleri dörder ayaklı olmuşlar, bütün kuvvetleri ile zıplıyorlardı. Bir müddet böylece zıpladıktan sonra önce babalığım yanıma geldi. Elimi tuttu, öptü:

«— Ey beyaz İfritin sarı Şeytanı! Saltanat sana mübârek olsun! Bin senedir bütün alem seni beklemekteydi. Nihayet büyük bir mucize olarak sanki benim neslimden dünyaya geldin. Bin senedir beklediğimiz sesi çıkardın. Şimdi bütün kızıl şeytanlara haber vereyim. Gelip elini öpsünler. Her yere haber göndersinler.» dedi.

Bulduğum zeytinyağı ile bir kandil yaptıktan sonra biraz yemek yemeğe niyet ettim. İşte o sırada memleketin padişahı, vezirleri, alimleri evimize doldu. Hepsi bana «Beyaz İfritin Sarı Şeytanı Hazretleri» acayip ünvanını vererek, son derece hürmet etmekteydi. Sokaklarda meydanları dolaşarak Sarı Şeytan'ın ortaya çıkışını müjdeliyordu. Bana mahsus olarak memleketin en büyük ve süslü sarayını tahsis ettiler. Yüzlerce hizmetçi emrime verildi. Ben yavaş yavaş bu acayip halkı tetkike koyuldum. Bunlar tam mânâsı ile kör değildi. Işık denilen varlığın lezzetinin bize olan tesir şekliyle görmemeleri ve devamlı bir karanlık içinde bulunmalariyle beraber kendilerine mahsus acayip bir görüş şekilleri vardı.

Şehirleri oldukça süslü bir şekilde inşâ edilmiş olup, san'at kollarında da hayret edilecek ilerlemeler göstermişlerdi. Hele edebiyat, ilâhiyat ve felsefeye son derece ehemmiyet verilmekte olup, sayısız üniversitelerde meşhur alimleri, öğretmenleri bulunuyordu. Bir

gün din üniversitesinin mezuniyet imtihanlarına gittim. Artık öğretmenler ve öğrenciler sevinçden ne yapacağını şaşırmıştı. Üniversite müdürü; ilim, kemâl ve hakikatın ancak Sarı Şeytan'da bulunabileceğini ve yakında bütün mevcut bilgilerin tetkikini rica edeceklerini açıkladıktan sonra izin alarak imtihana başladılar. Birinci sırada bulunan «Bîbî» adında zekâsı ile meşhur bir talebeye sorular soruldu. Alemin yaratılışı hakkında şöyle bir ifadede bulundu:

«— Bundan seneler önce «Tâtâ» adlı alimin sözüne göre on beş bin sene önce Beyaz İfrit altın semâda, mor şeytanlarla beraber oturmaktaydı...»

Sözün burasında dinleyiciler içinden bir itiraz ve tenkid sesi duyuldu. Birisi:

«— Üç bin senedir bu yanlış fikirde devam edip duruyorsunuz. Beyaz İfrit'in yanındaki şeytanlar mor değil açık mavi idi.» dedi.

Üniversite başkanı:

«— Efendi, şimdi öğrencinin imtihan sırasıdır, itiraz olamaz. Başka bir zaman Sarı Şeytan Hazretlerinin karşısında alimlerimizle imtihan olabilirsiniz.» dedi.

Meğer umumun fikrine aykırı bir takım yeni fikirler neşrine kalkıştığı halde hükûmetin zorlayıcı kuvveti ile susturulmuş «Tantan» adlı meşhur alim üniversiteye gelerek benim orada bulunuşumdan istifade ile itiraz etmişti. Öğrenci yine konuşmaya devam etti:

«— Mor Şeytanlar, beyaz İfrit'e son derece itaat ediyorlarsa da çok aptal şeyler olduğundan Beyaz İfrit az çok zeki ve akıllı bir mahlûk ortaya koymaya niyet etti. Gökyüzünün süprüntüleri ile sekiz köşeli bir meydan yaptı. Fezâya tükürdü. Bir deniz meydana geldi.

Meydanı denizin üstüne koydu. İşte bu bizim alemimizdir. Yalnız deniz suyu dondu. Alem buzlarla doldu. Onun üzerine bir kazan yapıp alemin üstüne astı. Bu kazanı tükürüğü ile doldurup nefesi ile kaynattı. Alem ısındı. Ondan sonra Mor Şeytanlardan bir ikisini yontarak küçülttü. Sonra delip içini şişirdi. Bunları ortaya salı—verdi. İşte bunlar bizim atalarımızdır.»

Bunun üzerine itiraz eden alimin yine sesi işitildi:

«— Kazan, kazan! Bir kazan patırdısıdır gidiyor. Yalnız kazanın kaç kulpu vardır, kaç kolundan nereye asılıdır? Ne ile asılıdır? Bunu bileniniz, bu sırra ereniniz yok. Hey cahiller.»

Nihayet her iki taraf gürültü etmeğe başladı. Padişahın tensibi ile talebenin imtihanı tehir edildi. Ve haftaya kadar bütün meşhur alimlerin huzurunda fikirlerini arz etmeleri kararlaştırıldı. Ben hangisini doğru bulursam, gerçek ilim, onun bilgisi olacaktı. Meclis dağıldı...

Bir hafta sonra şehrin en büyük meydanında büyük bir meclis kurulmuştu. Ben büyük çanaklar içine zeytinyağı doldurarak kandiller meydana getirmiş, meydanın her tarafına koydurmuştum. Alimler iki cephe olmuştu. Bir kısmı «Tantan»'ın başkanlığı altında, itirazcılar ve din reformcuları idi. Diğeri ise «Tonton» adlı alimin takımı idi. Nihayet «Tantan» ve «Tonton» karşıma geldiler. «Tonton» dedi ki:

«— Ey Tantan! Binlerce senelik araştırma ve meşguliyet neticesi olarak elde edilen ilmî neticelere fuzulî itiraz caiz değildir. Şimdi şarlatanlık sırası geçti. Ha-

di bakalım Sarı Şeytan Hazretleri huzurunda bize olan itirazlarını ortaya koy.»

«Tantan» cevap verdi:

«— Ey Tonton! Ben size her hususta itirazcı değilim. Yalnız siz terakkî düşmanısınız. Araştırmalarda bulunmuyorsunuz. Öğrendiklerinizi genişletmiyorsunuz. Meselâ, Beyaz İfrit'in yanındaki şeytanlara mor diyorsunuz.»

«— Öyle denilmiştir.»

«— Evet ama, hatadır. Zirâ binlerce sene Beyaz İfrit'in huzurunda oturan şeytanların rengi asla mor olsa bile onun nurunun tesiri ile açılarak maviye dönüşmesi gerekmez mi? Ey Tonton! İnsaf et!»

«— Olabilir, yalnız bu hususta delil yoktur.»

«— Nasıl yok? Ateşin karşısına katı bir cisim bıraksam nihayet yumuşuyor. Hattâ bazı cisimler eriyor. Demekki mor şeytanlar da şimdiye kadar mavi olmuşlardır.»

«— Dedim ya, olabilir.»

«— Alemin üzerine asılan kazan sayesinde bize hararet geldiğine inanıyorsunuz.»

«— Bize gök kazanından hararet geldiği gece ve gündüz hararetinin alçalması ve mevsimlerle sabittir.»

«— Yüksek gök kazanının kaç kulpu vardır?»

Bu mühim soruya Tonton cevap veremedi. Tantan dedi ki:

«— Susmak ha! İşte sizin bilemediğiniz bu mühim sırrı ben keşfettim. O büyük gök kazanının tam yedi yüz altmış sekiz buçuk adet kulpu vardır.»

Artık sabrım tükenmişti. Kendimi tutamadım. Güneşe «Gök Kazanı» adını verip nefesle kaynatmak gibi saçmalıklarda ve buna yedi yüz altmış sekiz buçuk adet

kulp takmağı bir sır ve bir ilim saymâya dayanamadım. Kahkahayı salı—verdim. Lâkin bizim kahkaha o halkın binlerce senedir beklediği semavî ses hükmünde olduğundan gülüşüm Tantan'ın haklı ve ilminin gerçek olduğuna bir işaret kabul edildi. Kahkahayı işittikleri gibi kendilerine mahsus olan ibadet şekline başladılar. Başta Tantan ve Tonton olmak üzere hepsi dört ayaklı olup hoplamağa başladılar...

Kahkahalarla uyandım. Aynalı'nın güleç yüzünü gördüm:

«— Erdemlilerin kıyasına, alimlerin fikirlerinin güzelliğine ne buyurursunuz? İşte eşyanın hakikatına nispetle insanların ilmi Tantan'ın keşfinin aynası oluyor. Sonuna kadar da böyle olacaktır. Zirâ insanların gözü hakikatleri görmekte arpacık soğanı kıymet ve nispetindedir.» dedi.

BEŞİNCİ GÜN

AZAMET SAHASI

«Vesia Kürsiyyuhu... ve huve'l-aliyyu'l—azîm.» (38)

Bugün hava biraz sıkıntılı, buna rağmen serin ve lâtîf idi. Aynalı'nın eline bir çanak dolusu irmik helvası geçmiş, erkence kulübemin önüne uzandım. Alışılageldiği üzere acayip bir bir uyku ve tuhaf müşahede başladı. Kendimi Ayasofya Camiinin müezzini görüyordum. Saatıma baktım. Sabah ezanı okunma vakti gelmişti. Minareye çıktım. Yalnız bir defa «Allahu Ekber» dememle beraber büyük bir kuş minareye yaklaştı. Beni pençesi ile kaptığı gibi arkasına oturtarak uçtu gitti. Korku ve hayretim biraz azaldıktan sonra hayretle etrafı seyre başladım. Güneşin parlak ışıkları havayı yeni yeni aydınlatmaya başlamıştı. Aşağıya baktım. Minarenin tepesini görebilecek kadar yükselmiştim. Kuşun sırtı büyük bir oda kadar geniş ve düz olup insanın ihtiyaçlarını gerektiren her türlü yiyecek, giyecek ve sair lüzumlu malzemeler her iki tarafına konulmuş raf ve dolap gibi şeylere yerleştirilmişti. Hayretle:

«— Ya Rab! Bu ne haldir? Bu nasıl bir kuş, beni nereye götürüyor?» dedim.

Kuş başını çevirdi. Sözlerimi duydu:

«— Ben meşhur Anka Kuşu'yum. Korkma, sana bir zarar gelmez. Ben kendi cinsimin padişahıyım. Arkamda zahire yüklü elli tane anka kuşu daha var. Hiç bir şeye ihtiyacın olmaz.» dedi.

Üzüntü ile:

«— Peki, beni nereye götürüyorsun? Niçin kaptın?» dedim.

«— Hatırını kıramıyacağım biri tarafından emrolundum. Sana yaratılmış olan alemleri seyrettireceğim.» dedi.

Artık çaresiz kaderimize razı olmak lâzım geldi. Zaten Anka'nın sofa gibi olan ve pamuk gibi tüylerle döşenmiş sırtı gayet rahat olduğu gibi düşmek korkusu da yoktu. Biraz obur olduğumdan sağdaki yemek dolaplarına el attım. Gayet nefîs İngiliz bisküvitlerinden biraz aldım, yedim. Biraz da su içtim. Sonra sigaramı yaktım. Canım kahve istedi. Meğer Anka Kuşu'nda insanın hatırından geçenleri anlama özelliği de varmış:

«— Dolaplarda kahve, çay, her şey vardır. İspirtoluk da var. Kahveyi pişir.» dedi.

Hayretle kahvemi içtim. Akıl almaz bir sür'atle yükseliyorduk. Anka:

«— Son dolapta büyük bir şişe var. Ondan bir kadeh iç. Yanındaki küçük şişeden gözlerine sürme çek. Zira hava tabakasını yakında terk edeceğiz.» dedi.

Emirlerini yerine getirdim. Havanın mavi rengi pek koyu bir lâciverde döndükten sonra birden bire tam bir karanlık ortaya çıktı. Benzeri görülmemiş, karanlığının kesafetini kimse tahlil edememiş bir gece içinde kaldım. Lâkin gözlerime çektiğim acayip sürme sayesinde gök kubbesini aydınlatan milyonlarca yıldızı, ankayı ve sırtındaki malzemeleri ve kendimi tama-

men görmekteydim. Şu şekilde ki yıldızların ışığı etrafta hiç bir aydınlık meydana getirmiyordu. Biraz sonra büyük bir hayretle irice çakıl taşlarından yapılmış gibi görünen yeryüzünü görüş sahası içinde mahdut, fakat dikine sonu görünmeyecek kadar uzun bir şöse gördüm. Hava boşluğunda böyle tuhaf bir şöseye tesadüf edeceğimi hayal etmediğimden hayretimi Anka'ya arz ettim. Anka güldü. Cazibeli pençesini kaldırdı. Büyükçe bir çakıl pençesine düştü. Taşı bana vererek:

«— Sana manâ dilinden anlamak kuvvetini verdim. Taşla konuş.» dedi.

Ben sigaramı yaktıktan sonra taşı karşıma alarak:

«— Ey taş! Sen nesin? Nereden geldin, nereye gidiyorsun?» dedim.

Taştan inletici mahzun bir ses duymağa başladım:

«— Ey insan! Yine yaralarımı deştin. Yine keder kapılarını açtın. Ah! Ben neyim, neyim? Ne idim bilmem. Yalnız bildiğim zaman bu kâinatta sayılmayacak kadar mevcut olan meskenlerden bir meskenin parçasıydım. Küçüklüğümle beraber vücudumu teşkil eden parçaların yirmi—otuzu o meskende (evde)‹ ilim ve kemal ile şöhret bulmuş alimlerin, cihangirlikle anılmış padişahların vücudu onu meydana getiren kısımlarda bulunuyordu. Ben benzerlerim gibi o meskende gam ve kederden uzak oturuyordum. Gün geldi ki dehşetli bir gürültü meskeni sarstı. Şidedtli bir rüzgâr meskene esti. O büyük bina milyarlarca parçalara ayrılarak her biri meçhûl bir semte uçtu gitti. Ben de milyonlarca arkadaşımla acayip bir çizgiyi, meşhûl bir yolu takibe mecbur oldum. Milyonlarca sene bir ışık ve hararet kaynağının etrafında dolaşarak, bazan parlak, ba-

zan sönerek vakit geçirdim. Gün oldu ki o ışık kaynağından bilmem ne gibi bir sebeple uzaklaşmaya başladık. Sanki tarafsız bir yere, iki kâinat arasına geldik. Heyhat! Yürüten elin kamçısı yine «Yürü!» dedi. Bu sefer diğer bir ışık kaynağının, başka bir güneşin esîri, ziyasının aksi olduk. Nice milyon sene sonra bir takım arkadaşlarımla bu sefer de başka bir derdin müptelâsıyız. Yeni güneşimizin etrafında dönerken bir günümüz bir dumana raslatılıyor. Bu dumanın içine düşen arkadaşlarım bir inilti, bir «ah!» koparарak yanmaktadırlar. Biz de her an böyle yakıcı bir durumu beklemekteyiz. Yalnız ne yazık ki yandıktan sonra yok olup rahat edecek miyiz? Yoksa yine başka bir mahiyet, başka bir suretle sonu gelmez sahada dolaşıp duracak mıyız?» dedi.

Taşı fezâya attım. Anka Kuşu düşünceleri anlayarak:

«— Evet, bu taş eskimiş, parçalanmış bir alemin arta kalan parçalarındandır. Bir kaç kuyruklu yıldızın birleşen cisimlerinde hizmet etti. Şimdi de güneşin etrafında hususî bir iş görüyor. Yeryüzünün havasına dahil olursa benzeri gibi bir akan yıldız olacaktır.» dedi.

Derîn düşüncelere dalmış, yorulmuştum. Biraz uyudum. Uyandığım zaman rutubetli bir havanın ciğerlerime nüfuz ettiğini hessediyordum. Yüksek bir tepe üzerinde oturuyorduk. Etrafımızdaki manzara hayret vericiydi. Sonsuz bir okyanus alemi kaplamıştı. Birer ikişer metre mesafeli adacıklar ve adalar bu denizin içinde kuşbakışı ile çiçek saksıları gibi lâtif bir manzara arz ediyordu. Adaları kaplayan güzel otlar ve acayip şekilli çiçek ve ağaçlar arasında somaki mermer-

den yapılmış muntazam ve muhkem evler bulunuyordu. Anka Kuşu aklımdan geçenleri anladı:

«— Merih gezegenindeyiz.» dedi.

Hayretten kendimi alamadım:

«— Bizim dünyamıza ne kadar benziyor.» dedim.

«— Evet.» dedi Anka Kuşu. «Fazlaca benzer, yalnız biraz daha mükemmeldir. Zira daha eskicedir.»

Yine sordum:

«— Yalnız burada bizim kıtalarımız gibi büyük kıtalar yok mudur? Gezegeni yalnızca büyük bir okyanus kaplamıştır. Binlerce küçük büyük adadan başka bir şey görmüyorum.»

«— Bu gördüğün Merih okyanusu değildir. Şimdi taşma ve yağmur mevsimi olduğundan ada sandığın parçalar suyun istilâ edemediği yüksek yerlerdir. Bu sular çekildiği zaman karalarla asıl denizler ayrılır. Yalnız nehirlerin sularının taşması ve yağmur mevsimi muntazam ve dâimî olduğundan yükseldiği yerden başka yerde mahlûk bulunmaz. Bu sebeple Merih gezegeninde zararlı, vahşî ve lüzumsuz hayvan kalmamıştır. Burada ortaya çıkan idrak sahibi bir mahlûk yani bu gezegenin insanı karaların bu şekilde ada şekline döndürülmesi sayesinde zararlı ve vahşi hayvanlarla uzun bir mücadeleye girişti. Neticesinde galip geldi. Yalnız faydalı bir kaç hayvan bırakıldı. Bunlar da ıslâh sayesinde çoğaldı ve cinsleri arttı. Böylece çok mükemmel bir hale geldiler. Bu gezegende büyük şehirler, hükûmet ve saire gibi yeryüzüne mahsus şeyler yoktur.»

«Buradaki insaların idraki gayet kuvvetli olduğundan size lâzım olan bir çok şeyin onlara hiç lüzumu

yoktur. Dürbünü eline al. Buradaki insanları biraz seyret. Zira hareket edeceğiz.» dedi.

Dürbünü mermer evlerden birine çevirdim. Hayretle yeryüzündeki insanlara benzer yaratıklar gördüm. Şu farkla ki bunlar bizden daha fazla azalara sahiptiler. Hayretimi Anka'ya söyledim:

«— Bunda hayret edilecek ne var?İnsanın şekli en güzel bir yaratılıştır. Görmüyor musun ki alemin parçalarının teşkilâtı, cins ve değişikliğin dışında, hemen aynı şekle dönmüş oluyor. İnsan idrakinin keşfettiği geometrik şekillerle eşsiz tabiat sanatının tam bir münasebetì vardır. İşte bu münasebettir ki insanın alemin özü olduğuna ve gerçek yaratıcı ile maddî ve manevî bağına en büyük delil teşkil eder.» (39)

Bundan sonra yine sonsuz alanda gezintiye başladık. Yüzlerce, binlerce küçük gezegene, bir çok kuyruklu yıldıza, şemavî şoseleri teşkil eden sayısız yıkılmış alemlerin artıklarına tesadüf ettik. Bir gün Himalaya Dağlarına tepe adı koyuverecek kadar büyük ve vüksek dağlı, acayip nebatlı, sıcak bir gezegene vardık. Anka:

«— Burası Jüpiter Gezegenidir.» dedi.

Jüpiterdeki hayvanların kabalığı ve şekil bakımından tuhaflığı ikinci arazideki fosillerimize benzemekte fakat daha büyük bir ölçüdeydi. Burada durmadık. Nihayet bir yere vardık ki burası güneş bölgesinin sonu idi. Zira güneşin çekiciliği ve iticiliği bizim idrakimize sığmayacak bir umumî dengede helâk edicidir. Bundan sonra tek ve çift güneşli bir çok güneş sistemleri, binlerce meskûn alem seyrettik. Hayat sekilleri ve teşkilâtları birbirine benzer ve aslî kaynak bir tek şeydi. Usandım ve Anka'ya durumumu arz ettim:

«— Seyahate çıkalı bir seneye yakındır. Acaba bu alemlerin son noktasına vardık mı?» dedim.

Güldü:

«— Hey çocuk! Alimlerinizin keşfettiği binlerce alemden henüz bir tanesinin milyonda bir kısmını bile seyretmedik.» dedi. «Heyhat! Sür'atle milyonlarca sene dolaşıp seyretsek ancak kâinatın bir mahallesini gezebilmiş sayılırız.» diye ilâve etti.

«— Ya Rab! Ya Rab! Bu nedir? Büyük ve geniş harika idrak nedir?» dedim.

«— Buna arzın her yerini kaplayan büyük Kaf Dağı (40) derler. Sonsuzdur.» dedi. Sustum kaldım.

Nihayet bir gün Anka Kuşu dedi ki:

«— Üçüncü dolaptaki şişeden biraz iç ve bütün cesaret ve kahramanlığını topla. Korkma. Zira hiç bir insanın göremediği bir manzarayı göreceksin. Şu karşımızda gittikçe büyüyen güneşi görüyor musun? Bu güneş, sizin güneşinizden binlerce defa büyüktür. Onu yakından seyredeceksin.» dedi.

Ve sür'atle dolaşmağa başladı. Dolaptan şişeyi çıkardım. Sudan biraz içtim. Korku ve titreyişle gittikçe büyümekte olan güneşe doğru baka—kaldım. Güneş ilk önce büyük bir tarla gibi görünüyordu. Sonunda ufku kapladı. Karşımda her türlü düşünce ve hayalin üstünde bir ateş deryası vardı. Biz henüz güneşin uzaktan görünen yüzünden bir hayli uzak ve nur gibi havanın içinde bulunduğumuzdan sathındaki ateş dalgaları dağlar gibi görünmekteydi. Yalnız güneşin sathına yaklaştıkça yakıcı dalgaların büyüklüğü insandaki görüş takatinin ve vicdanındaki kudretin üstüne çıkmağa başladı. Anka dedi ki:

«— İç kaynamanın ortaya koyduğu müthiş gürültünün derecesini tasavvur ve tahayyül etmeğe gücün yetmez. Sizin dünyanızdaki gök gürültülerini milyon defa büyütürsek bunlar hakkında bir fikir sahibi olmuş olursun.»

Anka Kuşu'na geri dönmek istediğimi söylemeğe karar verdim. Zirâ her biri yüzlerce kilometre yüksekliğinde dalgaların birbirini takip etmesi insan takatinin üstünde bir cehennem yeri teşkil ediyordu. O sırada sanki o ateş kaynağı, o semavî cehennem titredi. Sathında hareket halinde bulunan ateş maddelerinin dalgaları biribirile çarpışarak bir an için dikine, tepesi görülmez ateş dağları meydana getirdi. Güneşin yüzü çatladı, yarıldı. Ortaya çıkan yeryüzü büyüklüğündeki büyük bir yırtıktan binlerce kilometre yüksekliğinde ateş dalgaları çıktı. Bu dehşetli manzara karşısında gücüm yetmemiş dehşet ve korkudan bir narâ atıp bayılmışım. Gözümü açtığım zaman kendimi kavuklu zatın kabri üzerinden yuvarlanmış, yerde yatıyor gördüm. Aynalı kahve pişiriyordu. Yanına gittim. Ciddî bir yüzle:

«— Maya bir olduktan sonra pire de bir fil de. Onun için arîfler Anka Kuşu gibi sonsuz sahada boşuna uçmazlar. Boş bir şey bu ney. Vicdanları parçalayan bu azâmet, bu sonsuz deryâ, Allah'ın küçük bir noktasının bir parçasını bile dolduramaz. Hele şu kahveni bir iç.» dedi.

Aynalının muhterem ellerini insanlarda çok az bulunan ciddî ve samimî bir hürmetle öptüm.

Ey Vahdet! Bahr—i bî—payân! Sensin
mevce—zen!
Kesret—i emvaç içinde rü—nümâ sensin yine
Bin isim, yüz bin çeşit vermişsen de kendine,
Her ne dense, asmân, eflâk, ervah—ı beden,

Yalnız sensin, sen!

Dikkat ve im'ânla baksa çeşm—i insan aleme,
Asümane, kubbe—i Minaya, mihr—i envere,
Alem—i balâya, arşa, bir de bu esfel yere,
Dürbîn—i ma'rifetle baksa vech—i ademe,

Yalnız sensin, sen!

Sünbül ü reyhanda da, şevke ve gıylanda da,
Dilhiraş—ı feryad—ı arslanın, nevâsı bülbülün,
Gonca—i şevk—bahşî, bûy—i rûh—nüvazı bir
gülün,
Zerre—i camidde de en ufak hayvanda da,

Yalnız sensin, sen!

Cümle havasımda, kalbde, akl ü vicdanımda,
Sevk—i aşkla mest ü bîhûş olduğum demlerde,
Derd—nâk, yârdan mehcûr kaldığım demlerde,
Hasret ü firkatle sûzan bî—karar canımda,

Yalnız sensin, sen!

Agûş—i vuslatımda mehlikâ lerzan iken,
Câvidanî bir hayatı sığdırırken âne,

Bîhûş nigeran olurken kar gibi gerdâne,
Havl—i ulviyette ruhum vâlih ve hayran iken,

Yalnız sensin, sen! (40)a (*)

(*) (Ey Vahdet! Dalga vuran sonsuz deniz sensin. Dalgaların çokluğu içinde görünen yine sensin. Bin isim, yüz bin çeşit vermişsen de kendine, her ne dense, gök—yüzü, felekler, bedenin ruhu yalnız sensin, sen! İnsan gözü, büyük bir dikkatle aleme, gök—yüzüne, gök—kubbesine, güneşe, yüce aleme, arza, bir de bu alçak yere baksa; bilgi dürbünü ile insan yüzüne baksa, yalnız sensin, sen! Sünbül ve fesleğende de deve dikeni ve hayaletlerde de arslanın gönül parçalayan feryadında, bülbülün sesinde, sevinç veren konca, ruhu okşayan bir gülün kokusunda, cansız zerrede de, en ufak hayvanda da yalnız sensin, sen! Bütün hassalarında, kalpte, akıl ve vicdanımda, aşk şevki ile sarhoş ve şaşkın olduğum (ve) yardan dertli uzak kalacağım anlarda, hasret ve ayrılıkla yakıcı kararsız canımla yalnız sensin sen! Birleşme kucağımda ay yüzlü güzel titremekteyken sonsuz bir hayatı an'a sığdırırken, kar gibi semâya kendinden geçmiş bakarken yücelik korkusunda ruhum sersem ve hayranken yalnız sensin, sen!)

ALTINCI GÜN

KAF VE ANKA

«Er—Rahmanü ale'l—arşi'stevâ» (41)

... On sekiz yaşında, Hind padişahının oğlu imişim. Bir gün şehirde bir gürültü meydana geldi. Herkes telâşta, hattâ saray halkı heyecan içindeydi. Meşhur alimlerden ve akıl sahibi hekimlerden olan lalama bu telâşların ve bu heyecanların sebebini sordum. Durumu şöyle hikâye etti.

«— Şehzadem, Hind havalisine eskiden beri bir ejderha musallat olmuştur. Bu ejderha yedi başlı, yetmiş ayaklı ve cildi hiç bir kesici aletin tesir edemiyeceği şekilde sağlam, acayip bir zırhla kaplı, ağzından ateş püskürür ve her dilde konuşur. Müthiş bir yaratıktır. Her yedi senede bir defa gelip hepimize: (Bu kervan nereye gidiyor?) diye sorar, bu soruya kimsenin aklı ermez. Hangi kervan? Bilinmez. Bu soruyu yedi defa tekrar eder. Yedincide cevap alamayınca hepsi yirmi yaşında olmak üzere, yedi delikanlı ile yedi bâkire kız kendisine kurban verilir. Bunları yutar. Bundan sonra: (Yedi sene sonra yine geleceğim. Sorumun cevabını Kaf dağındaki Anka'dan öğrenebilirsiniz.) deyip gider. İşte o zaman geldi. Yedi yıl bitti. Bugün ejderha gelecektir. Biz de istemiyerek

kura ile yedi delikanlı ve yedi bâkire kızı seçip ona vereceğiz.» dedi.

Lala'mın bu hikâyesi beni şaşırttı. Daha fazla bilgi almağa başladım ve dedim ki:

«— Lalacığım, bu Kaf Dağı acaba neresi imiş? Anka kim oluyor?» Lalam cevap verdi:

«— Şehzadem, Kaf Dağı hakkında rivayetler çoktur. Yalnız hakikatını bilen ve Kaf Dağını gören hiç kimseye tesadüf etmedik.. Bazılarına göre Kaf Dağı dünyamızın etrafını kaplamış zümrütlü bir dağdır. Diğerlerine göre dünyanın tam ortasında, semaya yükselen tek ve büyük bir dağdır. Yalnız bu dağı kimin gördüğü bilinmiyor. Oraya nereden gidilir? Dünyanın hangi bölgesindedir, bilinmiyor. Bazıları Kaf Dağını hemen inkâr eder. Böyle bir dağ dünyamızda yoktur, derler. Anka da böyledir. Güyâ Kaf Dağında oturan bir kuşmuş. Öyle bir kuş ki konuşur, milyonlarca seneden beri yaşarmış. Ölmez. Alim, hakim ve gizli olan şeylere vakıftır. Yalnız bunu da ne gören, ne bilen var.» dedi.

O gün ejderha geldi. Alışıla—geldiği gibi yedi sorusunu sordu. Cevap veren olmadığı için kurbanlarını aldı, gitti. Şehir mâtem içinde kaldı. Ben bu durumdan son derece müteessir oldum. Çok zaman geceleri uyuyamaz, sabahlara kadar Kaf Dağını, Anka'yı düşünürdüm. Nihayet kat'î bir karar verdim. Babamın huzuruna çıktım. Memleketimizi ejderhadan kurtarmak için Kaf Dağı'nı aramaya çıkacağımı, Anka'yı bulup sorunun cevabını öğreneceğimi söyledim. Babam gayet adil ve akıllı bir hükümdâr olduğundan benim bu uğurda

yok olacağımı bildiği halde engel olmadı. Bir vazifeyi üzerine almak ve vazife uğrunda canını fedâ etmek padişahlara ve oğullarına yakışır bir durumdur. Babam:

«— Hadi oğlum, sen hazırlığını yap. Ben de icap eden şeyleri düşüneyim.» dedi. Niyet ve azmim halk tarafından öğrenilince minnet duygularından ve sevinçlerinden sarayımın eşiğini öpmeğe, geceleri başarılı olmama dua etmeğe başladılar. Babam da ne kadar alim, bilgili kimse varsa hepsini topladı. Onlara fikrimi ve niyetimi bildirerek ne tarafa gitmem gerektiğini sordu. Bir çok görüşler ortaya atıldı. Uzun müzakerelerden sonra yaşlı ve ciddî bir hekîm dedi ki:

«— Padişahım! Bu şekilde bir seyahat insan kalabalığı ile olmaz. Bir iki kişi kemerine koyacağı kıymetli mücevherlerle, icabında sadaka ile kendini senelerce geçindirebilir. Yalnız bir sürü kalabalığın yabancı memleketlerde yiyip içmesi ve hattâ serbestçe seyahat etmesi mümkün olamaz. Bu durumda şehzademiz bu uzun seyahate bir arkadaşla çıkmalıdır. Ne tarafa gideceği belli değildir. Bu hususta biz de isabet edici bir karar vermekten aciziz. Bunun da bir çaresi var. Himalaya Dağlarının ötesinde bir inziva yeri var. Onun içinde adil olmayan, fakat ilim sahibi, derin bilgisi olan ve bilmediğimiz pek çok şeyleri bilen bir hekîm oturmaktadır. O bizim bilmediğimiz pek çok şeyi bilir. Şehzade ilk önce onun yanına gitsin. Ona hizmet edip sevgisini kazansın, ondan sonra bu meçhûl yeri ona sorsun. Olur ki muvaffak olur da yüz gösterir.» dedi.

Bu görüş herkes tarafından kabul edildi. Birgün babam, vezirler, vekiller, alimler ve bütün halk uğurladıktan ve yıkıcı bir ayrılıktan sonra yüz binlerce

halkın gözyaşlarını göre göre, vedâlarını işite işite Hindistanın kuzeyine doğru yola çıktım. Arkadaşım lalamın oğlu Bahadır'dı. Kemerimde pahada ağır pek çok mücevherat bulunmakla ebraber yükümüz hafif ve fakir kılıklı seyahat ediyorduk. Seyahatın sıkıntısına alışa — alışa Himalayanın karlarla kaplı tepelerini aştık. Uzun dolaşmalardan sonra inzivada yaşayan adamın hikmetli yerini bulduk. Huzuruna girdim. Arzumu kendisine açtım ve durumumu kendisine izah etim. Ak sakalına elini getirip düşünmeye başladı. Sonunda dedi ki:

«— Oğlum! Biz pek çok şey bilirsek de Kaf Dağı'nın nerede bulunduğunu öğrenemedik. Yalnız bundan yedi ay mesafede Mîlset (42) şehri harabeleri vardır. Orada bir kuyu vardır ki ağzı çok kıymetli bir taş kapakla kapalıdır. Bu kapak bazan bilinmeyen bir sebeple açılır. Şimdi gider o kuyunun başında beklersin. Şayet nasibin var da kapak açılırsa, kuvudan içeriye bir iple inersin. Orada bir deliğe tesadüf edeceksin. Onu takip ederek yürü. İlerisinde bir meydan göreceksin. Meydanın ortasında bir saray var. Saraya girersin. Göreceğin şeylere hiç iltifat etme. Ne dur, rahat et ve ne de kork. Üst katta bir mermer dolap içinde bir çekmece bulacaksın. Onu al ve kuyuya dön. Şayet kapağı açık bulursan ipe sarılarak dışarı çıkar, sandığın içindeki levhayı okursun.» dedi.

İp ve saire gibi lüzumlu malzemeleri temin ettikten sonra hekîmin elini öptüm, duasını aldım ve yola koyulduk. Sora sora nihayet Mîlset harabelerini bulduk. Böylece istediğimiz kuyunun başında karar kıldık. Bahadır'a icap eden talimatı verdim. Nihayet ge-

lişimizin kırkıncı günü kapak açılmağa başladı. Zaman kaybetmeden Bahadır'la vedâlaşıp kendimi iple kuyuya sarkıtım. Ayaklarım yere değdiği gibi ipi belimden çözerek deliği aradım buldum. Bir dakika tereddüt ettikten sonra içine girerek yürümeğe başladım. Az sonra oradan bir meydana çıktım. İnsanın içini ferahlatan ve gönlünü çeken bir bahçenin ortasında altından yapılmış bir saray gördüm. Hemen kapısından içeri girerek ve yüzlerce odalarda ne var ne yok diye merak edip araştırmadan üst kata çıktım. Odayı gördüm. Dolaptan sandığı çıkardım. Son süratle kuyuya döndüm. Kapak henüz kapanmağa başlamıştı. Bahadır avazı çıktığı kadar bağırmakta, çağırmakta, ağlayarak kapağın kapanmakta olduğunu haykırmaktaydı. hemen ipi belime bağlayarak Bahadır'a seslendim. İpi çekmeğe başladı. Sonunda dışarı çıktım. Bahadır'ı kucakladıktan sonra sandığı bin bir zorlukla açmağa muvaffak olduk. İçinde çelikten bir levha vardı. Levhanın üzerinde şu iki gazel yazılmıştı:

SIRRIMDAN BANA HİTAP:

Matla'—ı şems—i hüviyyet, menşe—i ekvan benim.
Menba'—ı ma'nâ—i kesret, mahzen—i ebdân benim
Ben o'yum ki kendi emrimden yarattım alemi,
Hep şuûnumdur bu mevcut, derh—i bî—pâyan benim.
Ben o'yum ki lâ—mekânım, lâ—zemanım, lâ—kuyut.
Her zamandan her mekândan müncelî imkân benim
Arş benim, kürsî benim, asmân—ı seb'a benim
Medde vü cevher ü unsur u câmid ü hayvan benim.
Nûr—i mahzım, sırr—ı mutlak, nokta—i ıtlâk—ı nûn,

Hem ruhum, hem melâik, ademim, insan benim.
Ben o zat—ı mutlakım ki vasf u fi'limle ayan,
Ey ... Halik—i zî—şân benim, Rahman benim
(43) (*)

BENDEN SIRRIMA CEVAP:

Ben o'yum ki ben dedikçe maksadımdır kudretin,
Ben o'yum ki benliğimden zahir olmuş vahdetin,
Farzedersem benliğim senden cûdâdır ey vücûd!
Vehm—i mahzım, hiç vücudu var mı
ma'dumiyetin?
Bir fakirim ki neyim varsa senindir, bense hiç.
Fakr—ı fahrî eldedir ferman—ı vahdaniyetin.
Arş ü kürsi, arz ü eflâk, hep senin emrinle var.
Suhûf—i ekvan dest—i takdîrinle mektup âyetin.
Sen o zat—ı bî—nişansın, lâ—mekânsın, bî—zaman
Her ne varsa fi'l ü evsafın, kemâl—i kudretin.

(*) (Yaratıkların kaynağı, hakikat güneşinin doğduğu yer benim. Bedenlerin mahzeni, çokluk mânasının kaynağı benim. Ben o'yum ki, alemi kendi emrimden yarattım. Bu varlık hep benim yaratığımdır. Sonsuz zaman benim. Ben o'yum ki kayıtsız, zamansız ve mekânsızım. Her zamandan ve her mekândan meydana gelen imkân benim. Yedi kat gök, kürsü ve arş benim. Madde, cevher, unsur, cansız ve hayvan benim. Nun'a ıtlak edilen nokta. Mutlak sır, sırf nûr benim. Hem ruh'um, hem melek. Adem, insan benim. Ben o mutlak zatım ki fi'il ve vasfımla belliyim. Ey!... Şan sahibi yaratıcı benim. Rahman benim.)

Sen o mevcutsun ki senden bir diğer yok müncelî,
Her vücuda oldu kayyûm, sırr—ı mevcudiyetin.
(44) (**)

Bu iki gazeldeki mânayı anlamadığım bir tarafa, Kâf Dağı'na dâir tek bir harf yoktu. Bu durumda büyük bir üzüntünün içine düştüm. Ne yapacağımı bilmiyordum. Nihayet Bahadır'la bir çok müzakere ve sohbetten sonra doğuya doğru seyahata devam etmeğe ve her gititğimiz yerde Kaf Dağı'nı sormaya karar verdik. İki sene kadar muhtelif milletler arasında dolaşarak yüzlerce beldeyi seyrettik. Kaf Dağı hakkında sağlam bilgiye sahip olamadık. Bir gün büyük ve imar edilmiş bir şehire uğramıştık. Bir evde misafir olduk. Bir kaç gün sonra dellâllar şehrin sokaklarını dolaşıp şöyle bağırıyorlardı:

«— Ey ahalî! Her kim Mîlset harabelerindeki kuyuda mahfuz bulunan levhayı getirir de alimlerin reisine verirse karşılığında üzerinde büyük bir sır yazılmış, ondan daha mühim bir levha verilecektir.»

(**) (Ben o'yum ki «ben» dedikçe kudretini kasdediyorum. Ben o'yum ki senin birliğin benliğimde ortaya çıkmıştır. Ey Vücût! Birliğimin senden ayrı olduğunu kabul edersem, yalnız başına bir vehm içindeyim. Yokluğun hiç vücûdu olur mu? Neyi varsa senin olan bir fakirim. Bense hiç! Vahdaniyyetin gönüllü yoksulluğu eldedir. Arş ve kürsü, arz ve felek, hep senin emrinle var. Varlık sayfaların, ayetin takdir elinle yazılmıştır. Sen, o zamansız, mekânsız ve nişansız zatsın! Her ne varsa, senin, fi'il ve vasfının, üstün kudretinindir. Sen o mevcutsun ki senden başka besbelli olan yoktur. Varlığının sırrı, her varlığa kaim olmuştur.)

Bu durum dikkatimi çekti. Levha yanımızdaydı. Bir faydasını görmemiş, anlamamıştık. Alimlerin reisini gördüm ve levhanın yanımda olduğunu söyledim. Sevincinden boynuma sarıldı. Levhayı aldı. Bana diğer levhayı verdi. Levhaya baktım. Bunda da bir şiir vardı:

Alemde meşhut olan bu devran,
Tekâmül içindir, kemale doğru.
Her nokta cevval, her zerre raksan,
Uçup giderler visale doğru.

Ekvan, insan koşup giderler,
Tutulmaz, kapılmaz hayale doğru.
İnsan isen gel, matlubu anla,
Yorulma, gitme celâle doğru.

Ufk—i ezelde doğan bir güneş,
Gider mi acep zevale doğru?
İfate itme kıymetli vakti,
Çevir yüzünü cemale doğru. (45)

Bu şiir hayret ve merakımı mucip oldu. Alimlerin reisine seyahatımın sebebini anlattım. O da hayret etti. Dedi ki:

«— Tuhaf şey. Ben de bu levhayı Nezarâ harabelerinde bir kuyudan çıkarmıştım. Yalnız manâsını anlayamadığımdan arzuma nail olamadım. Senelerce seyahat ettim. Nihayet Serendip Adasında (46) Adem Tepesinde dünyadan el—eteğini çekmiş bir adama rasladım. Bana Mîlset harabelerindeki levhayı ele geçirirsen isteğin yerine gelir, dedi. Senelerce bu harabeyi aradım, bulamadım. Sonunda üzüntü içinde memleketime döndüm. Her sene bir kaç defa dellâllar çıkarma-

yı itiyat haline getirdim. Nihayet senin vasıtanla levha elime geçti. Ne yazık ki bundaki şiirle de müşkülümü halledemiyorum. Ya sen?» dedi.

«— Ben de halledemiyorum.»

Beraberce Serendip'e giderek Adem Tepesindeki adamı bulmağa ve levhaları göstermeğe karar verdik. Uzun bir seyahattan sonra Adem Tepesi'ne varıp adamı bulduk. Levhalarımızı teslim ettik. Çözemediğimiz meselelerimizi kendisine arz ettik. Hayret ve düşünce içinde dedi ki:

«— Tevfîk olmazsa, tarif bir şeye yaramıyor. (Bana dönerek) Ey dilenci!.. Birinci levhadaki şiir Kaf Dağı ile Anka Kuşu'nu bildiriyor. (Kulağıma eğilerek gerekli bilgiyi verdi) İkinci levhadaki şiir ise ejderhanın sorusuna cevaptır. Bize göre sonsuz olan bu mükevvenat (47), bu kervanlar, bu manzumeler, bu güneşler, bu alemler, sonsuz bir sahada ve Allahın arşı içinde mekânı ve nişanı olmayan eşsiz sırra, aşk nuruna doğru uçup gidiyorlar. Bu seyran, bu devran ezelî ve ebedîdir.» dedi.

Arkadaşımın müşkülünü halletti. Ellerini öpüp sevinçli ve neşeli memleketimize dönmeye başladık. Yarı yolda reisle vedâlaştık. Bahadırla ben üç ay sonra şehrimize vasıl olduk. Meğer seyahate çıkalı yedi yıl olmuş. Gelişimiz ejderhanın gelişinden bir gün evveline tesadüf etti. Babam yaşlanmıştı. Halk büyük bir hüzün ve ızdırap içinde ertesi günü bekliyordu. Ben ve Bahadır yedi yıl içinde çok değişmiş, tanınmaz bir hale gelmiştik. Bahadırı babama gönderip: «— Yarın ejderhaya cevap verecek bir derviş geldi. Sabahleyin bütün halk şehrin haricine çıksın. Ve eğlence hazırlansın.» haberini yolladım. Babam sevincinden ne yapacağını

şaşırmıştı. Alimleri ve vezirleri toplayarak müzakerede bulunmuş ve ertesi günü de şehrin dışına çıkılmağa karar verilmişti. Fecrin doğuşu ile beraber halk kalabalıklar halinde şehrin dışına çıkıyordu. Ben de Bahadırı alarak gittim. Padişahın huzuruna çıktım. Bana son derece hürmet ve ikramda bulundular. Babam işin ehemmiyetinden dolayı korku ve ümit arasında ne yapacağını şaşırmış bir haldeydi. Derken korkunç ejderha karşıdan göründü. Halkın toplanmasına hayret etti:

«— Vay, benimle savaşa cesaret mi ediyorsunuz? Şimdi çıkaracağım ateşle sizi ve memleketinizi yakarım.» diye bağırdı.

Özel olarak gönderilen bir elçi, maksadın savaş olmayıp sorusuna cevap verecek bir adamın ortaya çıktığını anlattı. Ejderha:

«— O adamı bana yollayınız.» dedi.

Ben kalktım ejderhanın karşısında durdum:

«— Ey insan! Eğer sorularıma cevap veremezsen seni yuttuktan sonra yedişer yerine, yetmişer erkek ve kadını kurban isterim.» dedi.

Padişahıma bu şart bildirildi. Biraz tereddüt ettikten sonra verdiğim teminat üzerine razı oldu. Nihayet ejderha mahut soruyu sordu:

«— Bu kervan nereye gidiyor?» dedi.

Herkesin ruhu sanki bedeninden çıkmış, iki dudağımdan çıkacak söze doğru uçmaya başlamıştı:

«— Ey akılsız Canavar! Tekâmüle muhtaç bu alemler, feleğin mahkûmu bu kervan eşsiz hayalin sırrına, çekici güzellik nuruna doğru koşup gidiyorlar.»

Ejderha bu sözleri işittiği gibi havsalayı parçalayan bir narâ attı. Ve silkindi. On beş on altı yaşlarında melek yüzlü bir kız şekline döndü. Herkesin hayret

ve taaccubu son haddini bulmuştu. Kız yanıma gelerek dedi ki:

«— Ben kudret elinin (Allahın) yarattığı mahlükatın en güzeliyim. Ve her zaman on altı yaşındayım. Yalnız yürütmenin cilvesi beni önce gördüğünüz ejderhanın şekline soktu. Kurtuluşumu ancak soracağım sorulara verilecek doğru cevaplara bağladı. Şimdi siz bu soruların cevabını verdiniz. Beni o çirkin şekilden ve nice insanları benim zararımdan kurtardınız. Artık ben sizin cariyenizim.»

Herkesin sevinci izah edilemiyecek dereceyi bulmuştu. Askerler halka susmayı emretiler. Padişah şu şekilde söze başladı:

— Sevgili halkım! Bu fazilet ve kemal sahibi delikanlı sizi büyük bir âfetten kurtardı. Size daha büyük hizmetler edebileceğine kimse şüphe edemez. Bense fazlaca ihtiyarladım. Şimdiye kadar saltanat yükünü taşımamın sebebi zavallı oğlumun kaybolması üzerine yerime bırakacak kimse bulamadığımdan dolayı idi. Şimdi bu şerefli genci bize Allah gönderdi. Onun yüzünden sizi kurtardı. Ben de kendisini yerime tayin ediyorum. Allah taht ve tacını ona mübârek etsin.» dedi.

Beni yanına çağırdı. Kucakladı. Artık dayanamadım ve ellerine sarılarak:

«— Babacığım! Oğlunu tanıyamıyor musun?» dedim.

Babam bir sevinç çığlığı ile bayıldı. Herkes benim, kendilerini kurtarmak için seyahate çıkan şehzâde ol-

duğumu anladı. Artık sevinç ve neşe son haddini bulmuştu. Herkes biribirini kucaklayıp tebrik ediyordu.

Çirkin canavarın şeklinden kurtulmuş olan perî kızı ile evlendim. Ve benimle beraber evvelce ejderhaya kura ile ayrılan yedi genç ve yedi bakirenin de düğünü yapıldı. Babam yalnızlık köşesine çekildi. Ben de Bahadırı vezir tayin ederek devleti idareye başladım. Bir cum'a günü ata binerek gezmeğe çıkmıştım. Her nasılsa atın ayağı sürçerek yere düştüm... Gözümü açtım.

YEDİNCİ GÜN

AZAMET DENİZİ VE BÜYÜK GİRDABI

«İlim bir noktadır...»

Hz. Ali (K.V.)

Bugün Aynalı Baba pek neşeliydi. Hattâ sevincinin büyüklüğünü herkese göstermek için külâhına kocaman bir ayna parçası ve zırhına da iki büyük sarı teneke ilâve etti. Ben minnet dolu bir müridin üstadına karşı duyduğu hürmetin hepsi ile Aynalı'ya karşı mütehassis olduğumdan değil, teneke parçaları ve hattâ zırhına büyük bir gaz tenekesi taksa, yine hürmetim eksilmez. Aşırı sevincinin sebebini sordum. Cevap olarak dedi ki:

«— Bizim berber Hacı Mollayı bilirsin. Kedisi doğurmuş. Hem de pamuk gibi beyaz ve pek sevimli bir yavru!»

«— (Hayretle) Affedersiniz, azîzim, Hacı Mollanın pamuk kedisinin doğurmasından bu derece sevinmenizin sebebini kestiremiyorum.»

«Halbuki mesele pek basit. Pamuğun sağ—salim doğurması münasebetiyle biz de bugün merasim yapacağız!»

«— Kedi yavrusu için ha!? (Elimde olmayan bir alay hissi ve karakteri içinde) Bu muhterem yavrunun ismi konulduğu gün de merasim yapılacak mı?»

«— İsmi konulmuştur. Hacı Molla her ne kadar ismini ...... (gülerek) İnsanların yüz binlerce senedir kelime icadı ile meşgul oluşuna rağmen halâ icap ettiği kadar kelime bulunmayışı tuhaf değil mi?»

«— (Alıklaşarak) Ne gibi efendim?»

«— Ananın ismi Pamuk. Oğluna da Pamuk ismini vermek pek yeksenak olacak. Halbuki Hacı Molla yavrunun ismini de beyazlık ifade eden bir isim koymak istiyordu. Tam dört saat sohbet ettik. «Kar» koymak istedik, biraz soğuk düştü. «Beyaz» kelimesi tekrar edilmeğe pek uygun düşmüyordu. «Sefît»'i Hacı Molla asla kabul etmedi. Çocukluğunda coğrafya okurken Bahr—i Sefît (Akdeniz) münasebetiyle bir dayak yemiş, bu bakımdan bu kelimeden nefret ediyor. «Ak» ismini teklîf ettim. Hacı Molla kızdı. Yavruyu «Ak! Ak! Ak!» diye çağırırken herkes beni ördek gibi ötüyor sanır.» dedi. Pamuğun amcası olan «Pembe» dedim. Hacı Molla: Beyaz kediye kırmızı denilmez, diyerek bunu reddetti. Nihayet yavrunun ismini «Zararsız» koyduk.»

«— (Tebessümle) Ve merasim yapıldı. Bir kedi yavrusu...»

«— Azîzim, insanlar mantıkî dedikleri her şeyi ayırt etmek için, her dediklerini mantıka uydurmak için icat etmişlerdir. Şimdi sana desem ki falân yerin kralının bir oğlu dünyaya gelmiş. O millet eğlence yapıyor. Bu sözlere hiç hayret etmez ve belki de bunu pek normal bulursun. Fakat bir düşün. Düşün ki;

Birinci olarak, çocuğun yaşayıp yaşamıyacağı meçhûl,

İkinci olarak, iyi adam olup olmayacağı da meçhûl,

Üçüncü olarak, insan olduğu için iyiden ziyade kötüye meyledeceği ihtimal dahilinde,

Dördüncü olarak, kral oğlu olduğu için kibirli, müstebit, bencil ve... biraz cahil olması da umulur. İmdi şu evsafı haiz olan bir çocuk için eğlence yapılışına ses çıkarmazken «Zararsız» ın dünyaya gelişi, iki kişinin de mi sevincine değmez?»

İstihzaları bile birer hikmetli ders ihtiva eden bu garip adama, kendimi men edemediğim hayret nazarları ile bakmaktayken Aynalı neyi üflemeğe başladı:

Ey dil! Cihanda sen şûle—zensin.
Meçhûlü her an tayin edensin.
Ayine—i eşyâ, manzûr sensin.
Vahdetle her şey, ma'ruf—u vicdan,
Vicdanla alem, eşya—i insan
Ayine—i eşyâ, manzûr sensin.
Batın tecellî eyler, şuûnda,
Zahir tayin eyler, butûnda,
Ayine—i eşyâ, manzûr sensin.
Elvah—ı kevnin tevhidi sensin.
Ayât—ı hakkın tevhidi sensin.
Ayine—i eşyâ, manzûr sensin. (48)

Dalmıştım... Uykudan dellâlların sesi ile uyandım. Dellâllar:

«— Câbilsâ (49) şehrine kervan gidiyor. Yolcular akşama kadar kervana iltihak etsin. Yoksa kalırlar.» diye bağırıyorlardı.

Ben Taberî Tarihi (50) nde böyle acayip bir şehrin olduğunu okumuştum. Yalnız coğrafya kitaplarında

böyle bir şehirden bahsedilmiyordu. Zira bu şehrin hayalî bir şehir olduğuna hükmetmiştim. Şimdi ise bu şehre bir kervan gidiyordu. Zihnim bu acayip durumun halli ile meşgulken bundan daha acayip bir şey hayretimi çekti. Oturduğum odanın tavanı, duvarları gümüştendi. Acayip bir sese çıkarak ayağa kalktım. Karşımda bulunan aynada kendimi gördüm. Bu sefer çıkardığım ses yalnız bir hayret çığlığı değil, hayretle hiddet, üzüntü ile sıkıntıdan meydana gelmiş can sıkıcı bir vaveylâ idi. Nasıl bağırmazdım. Alnımın ortasında bir tek gözüm vardı. İki kolum yerine göğsümden çıkmış bir kolum olduğu gibi ayağım da tekti. Vakıa bu tek ayakla yürümeğe, daha doğrusu zıplamağa gücüm yetiyorsa da eski yürüyüşümü hatırlayarak bu yeni usûl ile yürümeği fazlası ile çirkin buluyordum. Tek gözüm, tek kolum da beni rahatsız ediyordu.

«— Ya Rab! Bu ne hal, bu nasıl iş?» diye düşünürken kapı açıldı. Seke seke içeri bir kadın girdi. Ve:

«— Kervan gidiyor. Her şeyiniz hazır. Haydi artık vedâ edelim.» dedi.

Gümüşten yapılmış evden çıktım. Bütü şehir gümüştendi. İki ayaklı bir eşeğe binerek şehrin dışındaki kervana yetiştim. Bütün insanlar benim gibiydi. Yanıma tesadüf eden bir arkadaşa Câbilsâ şehrine kaç günde varabileceğimizi sordum:

«— Yedi senede.» cevabını verdi.

İki ayaklı eşeğin üzerinde yedi sene yol yürümek doğrusu ya yutulur şeylerden değildi. Arkadaşıma yine sordum:

«— Buranın adı nedir?»

«— Câbilkâ Şehri.» (51)

Vay, vay! Taberî Tarihinde okuduğum ve coğrafya kitaplarında ismi olmayan iki şehirden biri. Asıl acayip olanı da benim bu şehrin halkından oluşumdur. Diğer şehire gidişim de acayip! Arkadaşıma tekrar dedim ki:

«— Câbilsâ Şehrine neye gidiyoruz?»

«— Gitmek için hakimlerin hekimine dilekçe vermedik mi?»

«— Verdik mi dersiniz?»

«— Öyle ya!»

«— Niye dilekçe verdiğim bir türlü aklıma gelmiyor.»

«— Burası tuhaf! Dilekçe vermemizin sebebi iki gözlü, iki kollu, iki ayaklı olmamız içindir.»

Bunu duyduğum gibi neşemden az daha narâ atacaktım. Artık her sıkıntıya katlanmaya karar verdim... Uzun sözün kısası tam yedi senede Câbilsâ şehrine ulaştık. Bu şehir altından yapılmıştı. Bütün halkı bizi karşılamağa geldiler:

«— Maşallah, maşallah! Tek gözlü kalmağa razı olmayanlar, tek ayakla gezemeyenler, tek kolla kalmak istemeyenler!» diyorlardı.

Artık bizim gelişimizle beraber Câbilsâ şehrinde bir merasimdir başladı. Kırk gün kırk gece devam etti. Sonunda ak sakallı bir ihtiyarın kumandasında «Cennet—i İrfan» a gittik. Burası sonu, oturma aleminin sonu olan Câbilsâ şehrinin bir mil ötesinde bulunuyordu. «Cennet—i İrfan» ı tarif etmek imkânsızdır. Yalnız her hayalin üstünde olan bir müşahedeyi söylemek mecburiyetindeyim. Bu cennetin batı kısmında bir deniz vardı. Bu deniz bahçenin kenarından itibaren başlıyordu. Lâkin yüzü bahçenin yüzü ile eşit olmayıp

sonsuz yüksekliklerde ucu—bucağı görünmüyordu. Öyle ki denizden bahçeye bir damla su bile akmıyor, ve sanki bahçenin havası ile deryâ arasında şeffaf bir Çin seddi vardı. Hareketsiz, sessiz ve ucu — bucağı belli olmayan bu deryânın manzarası insanın tüylerini ürpertiyordu. İrfan Cenneti'nde sayısız zevk ve eğlence günleri geçirdikten sonra bir gün «Tecellî Şelâlesi» (52) ni seyretmeğe gittik. Şimdi burada söyleyeceğim şeyi ne akıl kabul eder ve ne de hayal. Ucu—bucağı belli olmayan bu denizin ortasından bir hışım şelâlesi cennetin yüzüne doğru akıp gidiyordu. Azamet Denizinin bu şelâlesine «Tecellî» ismi verilmişti. Bu şelâleden akan su bir fındık kabuğunun içine giriyor, oradan kayboluyordu.

Akıl ve muhakemeyi bir anda kaldıran bu harikulâde manzaradan ben ve arkadaşlarım şaşırıp kaldık. Aklım biraz başıma geldiği vakit bağırarak:

«— Ya Rab! Bu ne hal?... Bu ucu—bucağı belli olmayan deniz bir fındık kabuğuna sığıyor ve onu doldurmuyor. Bu ne Ya Rabbi?» dedim

Rehberimiz benim bu sözlerimi işitti ve dedi ki:

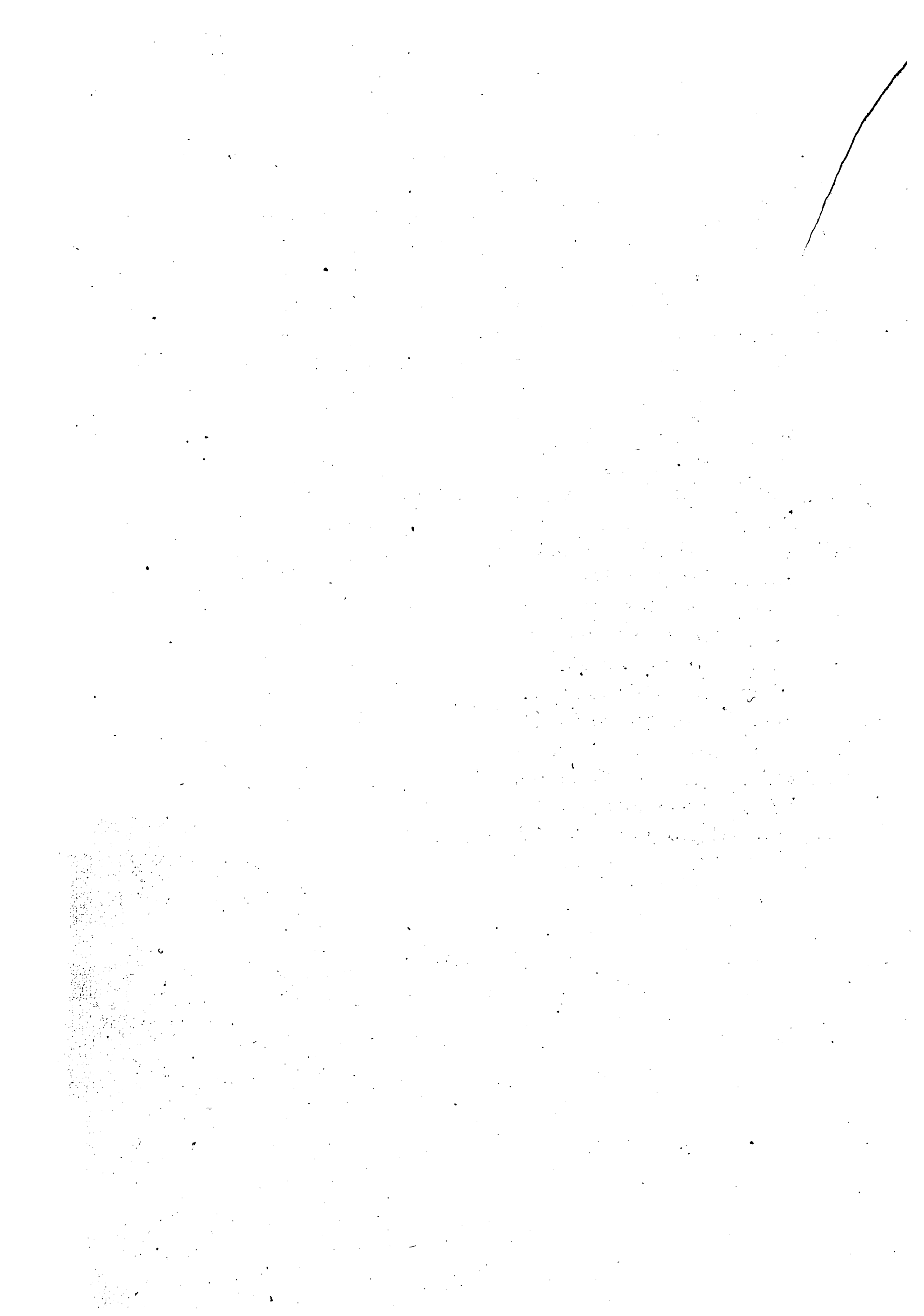
«— İşte görüyorsun ki bu azâmet deryâsı, Büyüklük Girdabında bir hiçlik incisi imiş gibi kaybolup gidiyor... Büyüklük Girdabı'na bu sonsuz denizin suyu ezelden beri akıyor...»

Bu sır sahibinin tesiri altında hepimiz hayran ve kendinden geçmiş bir halde kaldığımız zaman rehberimiz dedi ki:

— «Şimdiye kadar insanın gücünü yokeden gürültüsünü işitmediğiniz «Tecellî Şelâlesi»nin bir an için şiddetli gürültüsünü duyacaksınız. Korkmayın, korkmayın!...»

Bir müddet sonra büyük bir sesin ilk defa duyulması ile hepimiz ölür gibi kendinden geçmiş bir halde yere serilerek bir an sonra kendimize geldik. Lâkin bu sefer gözlerimiz, ellerimiz, ayaklarımız çiftti. Artık sevincimizden birbirimizi kucakladığımız kardeşlik havası içinde uyandım. Aynalı neyi üflüyor ve okuyordu:

Hep ikilik birlik için,
Bak iki göz bir görüyor!
Bir ise dirlik için,
Bak iki göz bir görüyor!
Rûh—u ceset, arş ü felek,
İns ü perî cin ü melek,
Birlik için hep bu emek,
Bak iki göz bir görüyor!
Şerrinden eyle hazer,
Vaktini boş etme güzer,
Âleme bir eyle nazar,
Bak iki göz bir görüyor!
Sen de seni sen de seni,
Bil ki budur «'Allemenî», (53)
Birleye gör can ü teni,
Bak iki göz bir görüyor!

SEKİZİNCİ GÜN

EBEDÎ MUAMMÂ

«İlimde geniş bilgi sahibi olanlar...» (54)

Ayet—i kerîme

Gözümü yumduğum vakit, kendimi bir dershanede, heybetli bir öğretmenin karşısında buldum. İçinde bir kaç yüz öğrenci vardı. Bir aralık elimi başıma attım. Bir de ne göreyim tepemde bulunan bir kıvrık saç benim bir Çinli olduğumu hatırlattı... Daha başka şeyler hatırladım. Ben Nankin şehri (55) halkından ilim ve marifet tahsil eden bir gençtim. Memleketim olan Çin'i baştan başa dolaştıktan sonra bilmediğim şeyleri çözemediğimden seyahat sahamı ve araştırmalarımı Hindistana kadar uzatmıştım. Hindde pek çok meşhur ulemaya müracaatla bilmediğim şeyi öğrenmeğe çalıştım. Lâkin hiç biri içime huzur verecek hiç bir cevap veremiyordu. Nihayet Brahmanlar (56) içinde parmakla gösterilen fazilet sahibi, her şeyden elini eteğini çekmiş bir alimi tavsiye ettiler. Hind'in kaplan ve yılanlarla, bin türlü zehirli otlarla dolu ormanlarından birinin ortasında bulunan bir mabette oturan Brahmanı buldum. İşte şu anda onun ilk dersinde bulunuyordum. Brahman, uzun müddet sustuktan sonra mezar-

dan geliyor gibi inilitiye benzeyen bir sesle bana hitap etti; sanki bir cenaze konuşuyordu; dedi ki:

«— Ey ilim talep eden Çinli! Çözemediğin mesele nedir? Ne arıyorsun?»

«— Ebedî muammayı!»

Talebeler hayretle birbirinin yüzüne baktılar. Anlaşılan hepsinin istediği buymuş. Brahman tekrar söze başladı:

«— Hangisini?»

«— Hangisini mi?»

«— Öyle yâ, hangisini?»

«— Ruhun hakikatını.»

Brahman sustu. Cenaze yüzü gibi renksiz, hareketsiz çehresi bütün bütün cansız ve manâsız bir şekil aldı. Biraz sonra bana dedi ki:

«— Ruhu diriler bilemez. Ölmeye razı mısın?»

«— Evet!»

«— Yanıma gel!»

Brahman'ın yanına gittim. Kulağıma şu sözler söyledi:

«— Elinden geldiği kadar nefsini hapsederek «evim, evim, evim» diye devamlı zikirde bulunacaksın. Haydi seni halvethanene (57) götürsünler.»

Brahman'ın emri üzerine beni halvete getirdiler. Burası ancak bir adam sığacak kadar dar ve karanlık bir yerdi. Orada akşama kadar «evim, evim» diye zikirde bulundum. Gönlümde izahı kabil olmayan bir sıkıntı vardı. Nihayet karnım da pek acıktı. Halvethanenin kapısı kapalı idi. Dışarı çıkmak emeli ile bir kaç defa kapıya vurmuşsam da aldıran olmadı. Nihayet geç vakit bir hizmetçi geldi .Beni beş dakika dışarda bıraktı. Bir avuç kavrulmuş mısır ve bir fincan su verdi. Ve:

«— Bunlar hayvaniyeti çoğaltacak şeylerse de henüz riyazata alışkın olmadığından bir kaç gün sana verilecektir.»

Yedi sene bu garip hapishanede kaldım. Bir avuç Mısır buğdayı, bir müddet sonra iki günde bir ve daha sonraları üç günde bir verilmeğe başlandı. Beş sene sonra haftada yalnız bir avuç mısır ile iktifa etmekte, on beş yirmi günde bir su içmekteydim. Yedinci senenin sonunda halvetimden çıkarılarak Brahmanın huzuruna götürüldüm. Yüzlerce Brahman ve binlerce talebe toplanmıştı.

Ben tarif ve tasviri imkânsız bir duruma gelmiştim. İlk önce havanın tazyikî bana yetmiyormuş ve yürürken uçuyormuşum gibi garip durum hissediyordum. Son derece dikkat göstermeyince eşyayı hayâl — meyâl görüyordum. Renklerin farklılığı sanki nazarımda yoktu.

Diğer bir acayiplik daha hissediyordum. Eşyaya saldığım dikkatli bakışlar biraz devam ederse eşya yavaş yavaş yok olmaktaydı. Kendimi bir cisim, bir unsur gibi hissediyordum. Yalnız kuvvetten ibaretmişim sanıyordum. Her kime baksam vicdanını tırmalayan fikirleri sanki görüyor, okuyordum. Brahman'ın huzuruna dahil olduğum zaman elini öpmek üzere yanına gittim ve elini öptüm. Lâkin bu kadar sade bir hareketin ortaya koyduğu gürültü hayret edilecek derecede idi. Binlerce halk «evim, evim, Brahma, Brahma» diye bağırıyordu. Etrafıma baktığım vakit bu alkışlar ve yaygaraların sebebini anladım. Brahmanla ben tavan ile yer arasında havada duruyordum. Brahman elimden tutu. Semâda yürüyerek duvara kadar geldik. Duvar bize engel olmadı. Yarıldı mı da geçtik yoksa duvar

mı yoğunluğunu kaybetti? Bilemiyorum. Odaya girdiğimiz vakit Brahman bana sordu:

«— Şimdi ebedî muammâyı hallettik sanırım. Ruhu öğrendin.»

«— Hayır! Ruhun ne olduğunu halâ bilemiyorum.»

«— Büyük Brahma! Kendinin ruh olduğunu halâ anlamadın mı?»

«— Ben! Ben mi ruhum?»

«— Büyük Brahma! Havalarda uçar, duvarlardan geçerken halâ mı şüphe ediyorsun?»

«— Şüphe mi? Şüphem yok. Emînim ki ben ruh değilim. Bir cesedim. Ve yarın bu ceset dağılacak. Ve... benim benliğim hiç olacak Yani ben kalmayacağım.»

Brahman bir narâ attı. Bir kaç defâ:

«— Büyük Brahma!» dedi. Ve düşüp öldü.

Ben telâş ile Brahmanın cesedinin üzerine kapandım. Vücudu buz gibi soğuk, kalbi hareketsizdi. Buna rağmen gözlerini açtı... İşitilemiyecek kadar ince bir sesle:

«— Ruhu anladın mı?» dedi.

Gözlerini kapadı. Ben henüz «hayır» cevabını bitirmiştim ki insanın gönlünü parçalayan bir kahkaha koptu. Başımı kaldırdım. Brahman, yani cenazesi önümde yatan Brahmanın bir ikinci benzeri tavan ile yer arasında duruyordu. Bana:

«— Ruhu anladın mı?» diye sordu.

Cevap vermeğe vakit kalmadan kapı açıldı. Birisi içeri girerek:

«— Sizi çağırıyorlar.» dedi.

Adamı takip ettim. İlk bulunduğum odaya girdiğim vakit büyük bir hayretle Brahmanı makamında

oturuyor gördüm. Beni yanına çağırdı. Aramızda yine bir konuşma başladı.

Dedi ki:

«— Ruhu halâ anlamadın mı?»

«— Hayır, hayır! Eğer lütfedip anlatırsanız...»

«— Anlatmak... anlatmak mı?.. Göstermedik mi?»

«— Evet! Yalnız bir şey anlamadım... Bir şeyi anlatmak için görmek kâfi değil.»

«— Yâ!»

«— Ölmek lâzım.»

«— Ah! ah!.. Ölmek, ölmek, işte bu mümkün değil.»

«— Niçin?»

«— Çünkü ölmek için önce olmak gerekir. Benim ilmimin gayesi bu makamdır. Sen bu kadarına kanaat etmedim. Şimdi yapacak bir iş kaldı. Ebedî hayatını fedâ etmeye gücün var mı?»

«— Ebedî hayatımı fedâ edersem, ruhu bilmekten n kazanacağım?»

«— Hiç! Mademki hiç olacaksın tabiî bir kazancın olamaz.»

«— Ebedî hayatta bize ne vaadedilmiştir?»

«— Brahma dostlarına ebedî bir zevk müjdeliyor.»

«— Lâkin bu ebedîyette bendeki şu ruhu öğrenmek düşüncesi bende bakî kalacak mı?»

«— Şüphe yok! Bütün varlığınla bakî kalacaksın.»

«— Öyleyse bu dehşet veren ebediyeti fedâ ediyorum. Ya Rabbî bana bir an rahatlık ve huzur vermeyen bu endişe ile ebediyyen yaşamak istemem. İstemem. İstemem.»

«— Öyleyse gel!»

Brahman beni elimden tutup bir odaya götürdü. Muhafazaların birinden bir tomar çıkardı. Bunda yedi kişinin ismi yazılmıştı. Bana dedi ki:

«— Yedi bin senedir manevî ilimleri öğrenmek uğrunda ebedî hayatını fedâ eden ancak yedi kişi gelmiş. Sen sekizinci oluyorsun. İsmini buraya yaz.»

İsmimi bu kâğıda yazdım. Brahman tekrar dedi ki:

«— Nûr Dağı'na git. Orada müşkülün hallolur.»

Bu mâbedi terkle Nûr Dağı'na yollandım. Bazan yerlerde yürüyerek, bazan havalarda uçarak dağa ulaştım. Dağın takip etmeğe başladığım vadisinde henüz yokluk alemine ayak basmış bir bebek yolun ortasında yatıyordu. Bu zavallı yavruyu oraya kimin bıraktığını düşünerek ve anne veya akrabasını görmek ümidiyle etrafı araştırarak çocuğa doğru gittim. Yanına yaklaştığım zaman çocuk bana:

«— Ey bilgi arayıcısı, Ey kalbi endişe ile dolu olan, safâ geldin!» dedi.

Ben yeni doğmuş bir çocuğun konuşmasına hayretle beraber cevap olarak dedim ki:

«— Bu yaşta, yani henüz yaşın yokken konuşuyorsun, hâa! Ne garip çocukmuşsun.»

«— Yalnız konuşmakla kalmam, çokca da gevezeyim. Hattâ sormadığın halde ismimi de sana söyleyeceğim. Bana «Marifet» derler. (58)»

«— Bense ebedî muammayı halletmek ümidini besliyordum.»

«— Bunun için de ebedî hayatını fedâ etmiştin. Sebep ise ruhun endişesinden kurtulmaktı.»

«— Evet, bu endişe...»

«— Zavallı deli! Bu endişe, bütün kâinatın, bütün mevcudâtın ebedî endişesidir. Bu endişeden hiç bir

fert, hiç bir zerre kurtulamaz. Zirâ kurtulmak için lâzım gelen şartları yerine getiremez.»

«— Bu şart neymiş? Ben bu bilgi için hayatımı fedâ etmiştim. Sanırım ki bundan ağır bir şart olamaz.»

«— Öyle mi sanıyorsun? Bana kalırsa ruhu bilmek için bu şart yeterli olsaydı ruhu bilen pek çok kimse bulunurdu. Lâkin özel şartını...»

«— Bu özel şart nedir?»

«— Yoklukla varlığın bir tek şey olduğunu ispat etmek!..»

Mümkün olmayan bu özel şartı duymakla beraber içimden bir ah çektim. Ve gözlerimi açtım. Aynalının mütebessim ve sevimli yüzünü gördüm. Ve:

«— Yoklukla varlığın bir tek şey olduğunu kim ispat edebilir? Böyle bir söz bile deliliktir. Bunu kim ispat edebilir?»

«— Kim mi?» dedi Aynalı Baba. «Bilmekle bilmemeyi bir tutan deliler!»

DOKUZUNCU GÜN

BÜYÜK ADAMLARIN MAHFELİ

«Yolları ne var ayrı ise hep sana aşık.
Her birisi bir yol ile gülzâre gelirler.»
Niyazi (59)

Bugün Aynalı'nın tavrında bir durgunluk, bakışında biraz hüzün vardı. Uzun müddet sustuk ve düşündük. Ben seyrettiğim gariplikleri düşünüyor ve insanlardan çıkan fikirlerin biribiri ile olan muhalefet ve çokluğuna şaşıyordum. Aynalı'nın sözleri beni düşüncelerimden uyandırdı. Dedi ki:

«— Ben yalnız ney değil, saz da çalmasını bilirim. Bütün çalgıları da çalmak bilirim ya! Hele bugün sana biraz saz çalayım.»

Kulübesine girip bir saz getirdi. Dervişçe bir taksimden sonra okumağa başladı:

Zâhit bize ta'n eyleme,
Hak ismi okur dilimiz.
Sakın, efsane söyleme,
Hazrete gider yolumuz.
Erenlerin çoktur yolu,
Cümlesine dedik belî.
Ko desinler bize deli,
Usludan yeğdir delimiz.

Muhyî sana ola himmet,
Aşık isen can ne minnet,
... ...
Kisvemizdedir dâllımız. (60)

Dalmışım. Görüyordum ki büyük bir sarayın içinde çok küçük bir pencerenin önündeyim. Bu pencereden binlerce kişi alacak büyük bir odayı görüyordum. Odanın etrafı benim pencerem gibi küçük küçük pencerelerle doluydu. Her birinde bir insan oturmuş, odayı seyrediyor. Odanın içinde zümrütten ve yakuttan yapılmış kürsüler üzerinde başları taçlı, çoğunun yüzleri peçeli heybetli ve vakûr kimseler oturmaktaydı.

Kürsülerden bir kısmı daha yüksek bir yerde ve mücevherden olup, bunların ortasında ve hepsinden yüksek bir kürsü boştu. Bu kürsülerde de oturan zatlardan biri ayağa kalktı. Ve:

«— Beşeriyet gelmiş, bizden bir soru soracakmış. Reyiniz olursa gelsin.» dedi.

Hazır bulunanlar muvafakatlerini bildirdiler. İlk söz söyleyen zatın emri üzerine odaya beşeriyeti doldurdular.

«Beşeriyet» adını alan bu adam, sefil ve sakat bir zavallı idi. Giydiği eski—püskü elbiseler ve sarı yüzü mecliste acayip bir tezat husûle getiriyordu. Reis vekili kendisine hitap etti:

«— Ey Beşeriyet! Otur, rahat et ve sorunu sor!»

Beşeriyet oturmadı ve dedi ki:

«— Oturmak, rahat etmek mi? Yazık, acaba yüzbinlerce senedir oturacak, rahat edecek vakit mi buldum? Bir taraftan geçim derdi, diğer taraftan kendi vücudumdaki bin türlü hastalıklar rahat etmeğe vakit mi

bırakıyor? Bu kadar sefîlken yine intihara razı olamıyorum. Ben çok alçak bir kimseyim, çok!»

Beşeriyet hıçkırıklarla ağlıyordu. Son derece müteessir olan meclisi hazîn bir sessizlik kaplamıştı. Bütün azalar zavallı Beşeriyetin üzüntü ve ümitsizliğini hissediyormuş gibi görünüyorlardı. Başkan vekili:

«— Mesele çok büyük. Bunun halli başkanımızın gelmesine bağlıdır.» dedi.

Beşeriyet bunun üzerine dedi ki:

«— Hiç olmazsa bu kadar sefalete neye katlandığımı, neden intihar etmediğimi anlasam.»

Hazır bulunanlardan biri ayağa kalktı:

«— Müsaade edilirse şu zavallıyı teselli edeyim.» dedi.

Meclisin muvafakatı ile şu sözleri söyledi:

Ya Rab! Hayatta nedir bu lezzet?
Hayata rapteden bu garip kuvvet!
Hayat ki bî—bekâ, pûr—derd ü keder,
Yine emel O, nedir bu hikmet?
Bir an bırakmaz insanı rahat,
Bin türlü alâm, derd—i mai'şet.
Çocukluğunda ağlar beşikte,
Feryatla geçer o vakt—i ismet!
Civanlığında bin türlü amâl,
Şeyhuhetinde bin türlü mihnet.
Vakt—i ecelde mazî bir an,
Bir an için mi bunca sefalet?
Hatifî bir ses verdi cevabı,
Dedi: «Hayatta bu zevk ü kıymet,
Âkiller için seyr—i bedâyi,
Cahiller için yemekle şehvet!» (61)

Beşeriyet bir «ah» etti. Ve:

«— Doğru, doğru! Bana söyleyiniz, merhamet ediniz. Mademki hayattan nefret ediyorum da zevk alamıyorum, saadetin kıymeti nedir? Bunu söyleyiniz.» dedi.

İşte bu sırada başkan geldi. Meseleyi anladı. Ve hazır olanlara:

«— Buyurunuz. Şu dertlinin sorusunu hallediniz.» dedi.

Hazır bulunanlardan bazıları şu şekilde cevap verdiler:

Cenab—ı Halîl: «— Saadet; çalışmak, kazanmak ve kazancını hem—cinsi ile paylaşmaktadır.» (62)

Cenab—ı Kelîm: «— Saadet; nefsini Firavunun ihtiraslarından kurtarmaktadır.» (63)

Cenab—ı Adem «— Saadet; Şeytana uymamak ve Havvaya uymamaktadır.» (64)

Konfiçyüs: «— Bir tencere pirinç pilâvına bütün lezzetleri sığdırmaktadır.» (65)

Eflâtun: «— Her zaman yücelikleri düşünmektedir.» (66)

Aristo: «— Mantık! İşte saadet!» (67)

Zerdüşt: «— Saadet; karanlıkta kalmamaktır.»

Brahma: «— Saadet mi? Herkesin kanaati ne ise onun aksidir.»

Cenâb—ı Mesîh: «—Saadet; maziyi unutmak; hâli hoş görmek, geleceği düşünmemekle mümkündür.» (68)

Lokman: «— İnsanlar bu kelimeyi bütün üzüntülerini bir sözle ifade etmek için icat etmişler.» (69)

Hızır: «— Saadet; ihtirasların giremediği gönüllerde bazan şimşek gibi çakan bir hayalettir.» (70)

Bu sözler üzerine Buda hiddetle ayağa kalktı:

«— Ey Beşeriyet! Saadet; yokluğun güzellik isimlerindendir. Nirvana! Ey Beşeriyet! Nirvana!» (71)

Beşeriyet yorgun bir halde yere düştü. Ve:

«— Oh! Hangisi, hangisi?» diye mırıldandı.

O vakit Başkan ayağa kalktı: (72)

«— Ey Beşeriyet! Saadet; hayatı olduğu gibi kabul, ağır işlerine rıza, ve bunların ıslâhına çalışmaktadır.» dedi.

Beşeriyet ayağa kalktı. Ve:

«— Ya Fahr—i Alem! Beşeriyet dertlerini anlayan ilâcını bulan yalnız sensin.» dedi.

Gözlerimi açtığım vakit boşuna Aynalı'yı aradım. Yanımda bir kâğıt parçası buldum. Üzerinde şu sözler yazılmıştı:

«Elvedâ! Gün gelir ki yine görüşürüz.»

Akşama kadar mezarlıkta hazîn hazîn ağladım...

İKİNCt KİTAP

MANİSA TIMARHANESİ

— 1 —

Azîzim Racî,

Sarhoşluk devresinden sonra hastalık devresine gireceğini tahmin ediyordum. Tahminim esas bakımından değil şekil bakımından yanlış çıktı. Seni kansızlık (anemi), verem gibi hastalıklara tutulacak sanırken bu sefer henüz isim veremediğim, yok yok veremediğim değil, zarîf bir isim bulamadığım bir hastalığa tutulduğunu haber aldım. Hastalığına «avanaklaşma» isminden daha uygununu bulamadım.

Azîzim, bu ne hal? Hakikat mesleğinde rehber ve üstadım olduğunu düşündükçe çıldıracağım geliyor. Geçmiş günleri hatırlıyorum. Deniz kenarında otururken emsâlsiz bir belâgatle, hele tarife sığmaz bir tatlılıkla, bize müspet ilimler ve felsefe hakkında verdiğin dersleri bir türlü unutamıyorum ve kestiremiyorum. Bugünkü Racî, o zarîf üstad Racî midir? Yoksa insanlığın yüz binlerce ahmaklarından biri midir? Ne arıyorsun? İstediğin nedir? Yeni keşfetiğin ilmî hakikatler ile öteden beri meşhur ve muteber olan hakikatleri çürütmedikçe bugünkü hareketine deliliğin en son derecesi demekten başka bir çare yoktur. Ne arıyorsun? Ebedî hayatı mı? Vah zavallı! Bu geçici hayatta

ne buldun ki onun ebedîsini arıyorsun? Sana soruyorum, bu hayatta ne var?

Oh! Filozof Ten (Taine)'i (73) ne kadar haklı buluyorum. Diyor ki: «İnsanlar yaratılış ve terbiye bakımından delidirler. Kazara öyle olsa da akıllı bulundukları zamanlar çok azdır.» Ne kadar doğru. Hakikatte insanlarda zerre kadar akıl ve hikmet olsaydı, değil ebedî bir hayat aramak, hattâ bu miskin ve muvakkat varlığa bile katlanamayarak «eyvah zevkini» «hayat külâhını» yokluk sultanına takdim ederlerdi!

Bunula beraber bir kaza ve tesadüften ibaret olan hayatta, hafîf delileri eğleyecek kadar zevk bulunduğu inkâr edilemez. İnsanların hayvanlık ve cehalet devirlerinde icat ettikleri kelimelere ruh vere vere, bunları hayal renkleri ile süsleye süsleye bir hisler silsilesi meydana getirmişlerdir ki bunlar, binlerce asırdır, tekâmül ede ede, miras yoluyla bize kadar gelmişlerdir. Biz de asılları «vücut bakımından hiç» ve «bilgi bakımından hayal» den ibaret olan bu silsile ile hiç bir meziyyeti, hiç bir mahiyeti olmayan eşya topluluğuna bin türlü gönül aldatıcı renkler veriyor, kendimizi tatlı tatlı aldatarak hayatta bir manâ görüyoruz. İşte bütün çirkinliği ile gerçek hayat!

A zavallı! Ya sen ne arıyorsun? Bu kesâfet, bu maddiyat, bu görünür hayaller bir ruhu ezmeğe, bir vicdanı biribirine zıt fikirler kaynağı yapmağa, bir idraki boğmağa kâfi değilmiş gibi bir de manevî hayaletler arkasında mı koşmak istiyorsun?

Zavallı kardeşim, zavallı üstadım! Bilmem ki bu mektubumu okuyacak, kalbimden kopan üzüntü ve merhamet iniltisini anlayacak durumda mısın? Bana dediler ki... Lâkin buna inanmak istemiyorum. İsteme-

dim de. Sana bu mektubu yazmaktan kendimi menedemedim. Bana cevap ver. Eski günler, tatlı hatıralar aşkına bana cevap ver...

— 2 —

Racî'den Samî'ye mektup

Sevgili Samî,

Mektubunu aldım. Hatırın için beş on dakika hayal derinliklerimi terk ederek karanlık bir çukura benzeyen bu aleme çıktım. A çocuk! Mademki alemin bir timarhane, insanların bir sürü deli olduğuna inanıyorsun, o halde benim de deliliğime niçin itiraz ediyorsun? Galiba umumî deliliğe benzemeyen bir çeşit deliliğe müptelâ olduğum için!

Evet azîzim, ben bu hayallerin arkasına gizlenmiş olan hayaletleri arıyorum. Ne yazık ki bulamıyorum. Bulamıyorum da değil. Nasıl anlatayım bilmem...

İlmî hakikatlere hiç bir şey denilemez. Yalnız hakikatın varlığı diğer bir hakikatın varlığına engel olamaz. Bazı vicdanlar vardır ki başlangıç ile son arasında bir çizgi, ayırıcı bir çizgi vazifesi görmek isteyen hakikatlerin önünde kalıp duramıyor. Ben niyet ettim ki bu hayatı, dünyaya niçin geldiğimizi, ne olacağımızı, bizi göndereni anlamadan, terk etmiyeyim. Ah ne olurdu bu sorulara ben ispat edici veya inkâr edici birer cevap verebilsem?

Benim vicdanımı tahriş eden soruların basit cevapları yok ve olamaz. Son hakikatı inkâr etmek için insanın hayvanî bir zekâya, hissiz bir kalbe sahip olması veyahut da ilmî keşiflerden habersiz bulunması

icap eder. Bunu bilmeden ve görmeden tasdik etmek de böyledir. Derdime ilim aleminde devâ aradım, bulamadım. Sonra bir garip aleme düştüm. İhtimal ki şim diye kadar bu alemde bulduklarım, nice endişe verici vicdanları ikna' ederdi. Yalnız ben? Teleskopların göremediği uzak alemleri benim manâ gözlerim görüyor. Henüz müttefiklerimizin mahiyetini tayin edemediği ışık veren yıldızlarla ben temasta bulunuyorum. Sizin araştırmalarınızdan gizlenen sönük gök cisimleri, benim görmek için nura muhtaç olmayan gözlerime hedef oluyor. Ben öyle bir ruh oldum ki benim için uzak, yakın, kesîf ve lâtîf bir şey kalmadı. Maddiyat emrimin mahkûmu, maneviyat irademin zebûnudur. Böyle iken ben yine açım! Ruhum kendisini doyuracak kanaat gıdasını henüz bulamadı. Arıyorum, arıyorum.. Ne mi diyeceksin? Hiç!

Sevgili ve azîz Samî, bu timarhaneye bir deliyi neden çok görüyorsun? Anlıyorum ki bana acıyorsun. Teşekkür ederim. Fakat bazı afyon çekenlerin, bu hastalığın başında, zayıflık ve takatsizliğe pek benzeyen sarhoşluklarını nasıl severler, bundan nasıl zevk alırlarsa ben de öyleyim. Benim endişeli vicdanımın arayıp sormaları, en büyük zevkimdir. Geçen gün mensup olduğum dertlilerin rasathanesi hükmünde bulunan bir mezarlıkta geziniyordum. Mezarlıkta bir deli gördüm. Eline geçirdiği bir terazi ile oynuyordu. Ne yaptığını sordum. Bana şu cevabı verdi:

«— Ahmaklıkla zekâyı tartıyorum.»

«— Bundan maksadın nedir?»

«— Mal var mı anlamak!»

«— Ee! Nasıl buldun bakayım?»

«— Ahmaklığım o kadar ağır ki!.. Sanırım zamanın Karûn'u (74) benim!»

Bu ne demektir? Sana anlatmak zordur. Yalnız benim durumum işte budur. Alemde bir şeye ihtiyacım olsaydı sana müracaat ederdim. Fakat yok. Artık senden bir ricam var. O da beni unutmak. Yani meşgul etmemek.

Sami bu mektubun gelişinden bir ay sonra Manisa'ya gitmişti. Gayesi üstadı ve muhterem dostu Racî ile görüşmek ve kendisini o çirkin hayattan kurtarmaktı. Racîyi' Ayn—i Ali Sultan (75) mezarlığında buldu. Racî umulanın aksine sıhhatini muhafaza ediyordu. Elbisesi en ilgisiz veyahut kurnaz dilencilerin elbisesini andırıyordu. Sami mezarlığa girdiği vakit Racîyi ebegümeciler arasında ve bir kabre yaslanmış olarak gördü. Kendinden evvel mezarlığa giren bir kadın Racî'ye doğru gidiyordu. Her ikisi aynı zamanda Racî'nin yanına vardılar. Racî, hayret edilecek bir umursamazlıkla her iki ziyaretçiyi kabul etti. Sami boş yere bu heykeli puseleriyle canlandırmağa çalışıyor ve boş yere o sönük gözlerde bir sevgi ışığı arıyordu. Nihayet:

«— Samî niçin geldin? Bir mezartaşı seyretmeğe mi?» dedi.

Samî gerçekten şaşırmıştı. Bir zaman en zarîf ve en güzel konuşan gençlerin hareketlerini taklide çalıştıkları Racî'nin bu Racî olduğuna inanamadığını gösteren üzüntü dolu bir hayretle üstadını gözden geçiriyordu. Racî:

«— Kadın! Sen neye geldin?» dedi.

Kadıncağız taşkın yüreklerin bir şey istirham edecekleri vakit yaptıkları gibi seli andıran göz yaşlarını boşaltarak cevap verdi:

«— Ah Şeyhim! Meczûp Efendi!.. Evliya Bey!.. Zavallı Nefîsem! Zavallı kız! Ya Rabbî! On beş yaşında çıldırdı. Haberim bile yoktu. Ah! Nereden bilirdim. Meğer zavallı kızımın başına sevdâ gelmiş, yavrucuğum sevmiş, fakat ümitsiz, sessiz, sadâsız sevmiş. Lütfullah Bey'in oğlunu seviyormuş. Zavallı delikanlı attan düştü. Başı bir taşa çarparak parçalandı. Kız bu haberi duyduğu gibi çıldırdı. Üzüntüsünden kendi kendini yerlere atmağa, etlerini dişlemeğe başladı. Konu—komşu bin belâ ile zaptedebildik. Yalnız kızın feryadından durulmuyordu. Timarhaneye koymağa mecbur olduk. Şimdi Nefîsem timarhanede. Neyim var, neyim yok sattım. Türbelere adak götürdüm, okuttum, muskalar aldım fayda vermedi. Sonunda seni salık verdiler. Git eteğini tut, bırakma. O adam tekin değil. Elbette kızını iyi eder, dediler. Ah evliya babacığım! Allah aşkına kızımı iyi et!...»

Bîçare kadıncağız hüngür hüngür ağlıyordu. Racî'nin yüzünde hiç bir teessür alâmeti görülmüyordu. Samî ise son derece hayret etmişti. Saf validenin yakıcı durumu onun kalbini delmişti. Halbuki bu iniltiler Racîye bir kaval sesi kadar bile tesir göstermemişti. Samî hissizliğin bu derecesine karşı, nefretle karışık bir hayret duymağa başladı ve kendini tutamıyarak, Racî'ye kaba denecek bir dille:

«— Eğer aklî muvazenenden mahrum ve böylece mazur olduğunu bilmesem, bu hissizliğinden dolayı seni alçaklıkla itham ederdim.» dedi.

Racî ayağa kalktı... Delilere yakışan bir hararetle cevap verdi:

«Ben, ben mi aklî muvazeneden mahrum imişim? Behey divane! Sen abdallar, alıklar gibi bu hayat faciasının karşısında ezilip kalırken, ben. aşkın ne olduğunu, ikilik yokken bir zatın kendi kendini nasıl sevebildiğini düşünüyordum. Düşünüyordum ki ben, sen, hava, taş, demir, hep bir şeyken neden demir ağlamıyor, taş çıldırmıyor da insan... (acayip bir kahkaha kopararak) işte insan sizin gibi delilerle ülfet ederse, ne düşüneceğini bilemez olur. Demir ağlamaz, dedim. Kim demiş? Demirle şu kadının ne farkı var?.. Şu halde ağlayan kim? Ağlamayan kim? (Samî'nin kolunu tutup bükerek) Bak, şu kolunu ben büktüm. Yalnız senden başka olmasa kolunu kim bükerdi? Halbuki bükülüyor. Niçin? Bu niçin'e cevap yok!»

«Neden aşk var? Neden sefâlet var? Neden zevk var? Neden kahr var? Niçin, niçin? Cevap yok, değil mi? On beş yaşında bir kız, yirmi yaşında bir genç. Pek alâ genç bu kızı alsın, mesut olsunlar. Lâkin hayır. Oğlan attan düşer, kız çıldırır. Niçin? Yine cevap yok. Şimdi bu acûze neye yaşıyor? Benim de hayatımda ne zevk var? Hiç! Böyleyken genç ölür, kız çıldırır. Ben ve acûze yaşar. Asıl garibi neresinde? Bunun neye böyle olduğunu bilen yok, yok, yok!»

«Bu acûzeye acıyorsun. Bana acımıyorsun. Onun kızı çıldırmış, pekiy ama benim ruhum, benim kâinatım... çıldırdı. Lâkin insan gözü zevkin de mihnetin de en aşağısını görür. Oh! Beni nereden buldunuz? Ben ki şu alemdeki zıtlık farkını yok etmek üzereydim. Beni neye çevirdiniz? Beni neden yine «niçin»li bir ale-

me indirdiniz? Oh! Niçinsiz bir varlık! Şu halde seninle çıldırmış kızın, benimle şu taş parçasının ne farkı var? Niçinsiz vücut!..»

Racî'deki sinir durumu tehlikeli delilerin şeklini gösterdiğinden tımarhaneye gönderilmişti. Bir kaç gün zarfında hiddeti geçmiş olduğundan orta ve hafîf delilerle beraber bir avluya bırakıldı. Bu avlunun ortasında bir havuz bulunmaktaydı. Deliler bu havuzda ulu orta yıkanmakta ve avluda çoğu kere çıplak dolaşmaktaydılar. Bu durumun cereyan ettiği tarihte Manisa Timarhanesi cidden müthiş bir sefalethane idi. Hastaları yatırdıkları yataklar hiç bir yerde eşi görülemeyecek kadar pis ve verilen yemekler adi idi. Bununla beraber avlu önünde de demir parmaklığa gelen seyirciler tarafından hastalara tesadüfen öte—beri verilirdi. Bu suretle iyi ve kötüyü ayırt atmekten acîz olan deliler içinde yenmiyecek şeyleri de yiyenler olurdu. Hastahanede havuzdan başka hiç bir ilmî tedâvi usûlü yoktu. Halâ delilere posteki savdırılıyor, öfkelileri Allah rızası için suya atılıyordu. İşte Racîyi kader böyle bir timarhaneye sevketmişti. Bu timarhaneye girmek çok kolaydı. Timarhane hademelerine göre timarhaneye her getirilen deliydi. Yalnız akıllılar için bu adamlarca hiç bir ölçü olmadığından timarhaneden çıkmak çok zor bir şeydi. Hele buraya girenleri arayan olmazsa.

Racî bu memlekette yabancı idi. Üzerindeki nöbet geçmişti. Yalnız Racî gibi bir adamın nazarında bir mezarlıktan sonra en safalı ve en rahat yer ancak bir ti-

ımarhane olabilirdi. Delilerin acayip mütalâaları Racîyi düşünmekten menediyordu. Bununla beraber bir zaman timarhanede kalmağı çok bularak oradan çıkmak için hiç bir teşebbüste bulunmadı. —

Racî timarhaneye gireli on beş gün olmuştu. Bir gün hafîf deliler, yeni gelmiş bir deliyi karşılayarak meşgul oluyorlardı. Bu yeni deli, eskilerin pek hoşuna gitmişti. Yeni deli ağırbaşlı adımlarla, güler bir yüzle avluda yürümekte iken yirmi otuz deli hep bir ağızdan:

«— Aynalı, Aynalı... Aynalı!» diye bağırıyorlardı.

Bu sözler Racî'nin dikkatini çekti. Başını kaldırdı. Sevinç ve hayret dolu bir ses salıverdi. Timarhaneye gelen yeni deli Racî'nin kaybettiği ve bulmak ümidiyle Anadolu'nun yarısını dolaştığı halde bir yerde izine tesadüf edemediği «Aynalı Baba» idi. Racî takat getirilemiyecek bir cezbenin zebûnu olduğu halde Aynalı'nın ellerine sarıldı.

... Şehri mezarlığında başlayan seyran bu sefer Manisa Timarhanesinde devam etti. Bu seyranları hikâye eden Racî'nin hatıralarından ikinci defterini okuyucuların gözleri önüne koyacağız. Yalnız ondan evvel Racî'nin timarhanedeki araştırmalarını ihtiva eden bazı notların faydalarından okuyucuları mahrum etmek istemedik. Delilerin deliliğini tetkîk, ihtimal ki akıllılık dâvasında olanların yaptığı işler içinde en makûl kısmındandır. Sözü Racî'ye bırakıyoruz.

MAKAM HIRSI DELİSİ

Timarhane arkadaşlarımın içinde değişik sebepler altında çıldırmış olanlarında tetkîk edilmeğe değer

bir çok adamlar vardı. Bu delilerin bazısında görülen delilik şekli, deliliğin bir saadet mi yoksa bir felâket mi olduğu hakkında beni çok düşündürdü. Alemde her şey nisbî oluyor. Bu takdirde delilik de bazan saadet bazan da felâket sayılmaya şayan bir durum... Zararsız deliler içinde bir jandarma eri vardı ki kendisini alay kumandanı olmuş sanıyordu.

Hergün bir köşeye oturur ve çok derin düşüncelere dalardı. Saatlerce düşündükten sonra yüzü memnuniyet ve tebessüm ifadeleri ile dolu olarak kalkardı. Bir gün kendisine ne düşündüğünü sordum. Cevap olarak dedi ki:

«— Bin kadar eşkiya çetesi var. Kara Efe, Ak Efe, Yeşil Efe, Mor Efe, hepsi dağa çıktı. Ben bütün Türk ülkesinin alay beyi olduğumdan sadrazamdan bu haydutları tutmak için emir aldım. Bin kadar kol çıkardım. Kendim de aklımı bir tabağa koyarak bin parça ettim. Her parçasını bir kol çavuşunun heybesine koydum... Çavuşlar akılları ermediği vakit heybeden benim aklımı çıkarırlar, ne yapacaklarını danışır sorarlar. İşte bu sayede ne Kara Efe kaldı ne Mor Efe. Hepsini yakaladım... derken işi padişaha bildirmişler. Bana kırk cariye, bir deve yükü altın, beş yüz tane nişan ihsan etmiş. Şimdi derdim buydu. Evvelce de aldığım nişanlarla bu son nişanlar yirmi oda dolduruyor. Bunları nasıl taşıyayım? Nihayet meseleyi hallettim. Bir tren kiraladım. Her nereye gidersem beraber götüreceğim. Vagonlarına nişanlarımı astıracağım. Ve gayet büyük bir yazı ile:

«Bu nişanlar alay beyi Cırlak Efe'nin nişanlarıdır.» diye yazdıracağım. Başka çare yok. İnsan nişanlarını beraber gezdirmezse neye yarar.»

Bu zavalı, mesut deliler kısmına dahildi. Lâkin bu sistemde binlerce deli mevcut olduğunu düşündüm de sakın alem büyük bir tımarhane olmasın dedim.

ÇİFTE HAFIZLAR

Bu iki delinin birisi gerçekten hafızmış. Diğeri ise arabacı. Bunlara çifte hafız denmesinin sebebi arabacının diğerini her zaman taklit etmesinden doğuyordu.

Demir parmaklık önüne deli seyretmeğe gelen akıllılar! Bütün müslümanlara has bir şefkat ve ihsan alışkanlığı ile delilere öte—beri, hususiyle tütün, şeker ve saire getirip veriyorlardı.

Bununla beraber delilerin obur ve pis boğaz olanları parmaklık önünde seyirci gördükleri gibi yanlarına giderler. Her biri ihtisası dairesinde saçmalar savurarak tütün ve başka şeyler isterlerdi.

Hafız, cenazelerde, hastaların başı ucunda, evlenme merasimlerinde aşir okuyup cer etmeğe (76) alışık olduğundan bir seyirci görür görmez parmaklığın önüne gidip diz çöker ve okumağa başlardı. Arabacı, hafızın kazancından istifade etmek düşüncesiyle onun yanında diz çöker ve hafızın ağzından çıkan kelimeleri mümkün mertebe taklit etmeğe çalışırdı. Zavallı hafız, ara sıra seyircilere:

«— Bu hafız değildir. Onu dinlemeyiniz.» diyorduysa da arabacı gözlerini kırparak:

«— Sözlerine kulak asmayınız. Zavallı delidir.» derdi.

Bir gün bu yalancı hafız ile görüşürken, neye hafızlık tasladığını sordum. Bana dedi ki:

«— Hafızı dinleyenlerin yüzde doksanı, okunan şeyin doğrusu benim okuduğum mu, yoksa hafızın oku-

duğu mu olduğunu fark etmekten acizdir. Bir adam bunlara tecvitle her ne okursa Kur'an sanırlar. Yalnız ve yalnız başlarını sallarlar. Bizim hafız da okuduğunu anlayanlardan değil. Şu halde seyircilerin çoğu benim hafız olduğuma yemin bile ederler.» (77)

Deliliği Akıllılığından Daha Makul bir Deli

Halkımız içinde bir sınıf var ki yalnız «bildiğini bilmez.», bundan başka her şeyi bilmek dâvasındadır. Hekîm değildir. Lâkin hekîmleri küçük görür. Önüne gelene ilâç tavsiye eder. Evlenmesini asla bilmemiş, içi ve dışı çirkin bir kadın almıştır. Böyle iken her gence evlenme usûlleri öğretir. Bir çok para sarfı ile yaptırdığı ev, ahıra benzer. Bunula beraber Mimar Sinan'ı bile beğenmez... Bu kalabalıktan bir tanesi üzüm bağlarına sahipti. Geçim ve idare hakkında muntazam bir fikri olmadığından evvelce mühim bir miktara ulaşan servetinin bir kısmını kaybetmiş. Bu zayiat zavallının zihni üzerine mühim tesirler yapmışsa da uyanmasını sağlayamamış. Bağlara arız olan «filoksera»yı (78) hayvanların meydana getirdiğini duymuş. Fakat ziraat müfettişinin tedbirlerini pek cahilâne bulduğundan kendisi bir takım ilâçlar yapmağa kalkışmış. Düşünmüş ki civa, kehleleri (bitleri) kaçırıyor, telli surür uyuzu, rastık taşı bir takım yaraları iyi ediyor. Bunlara bir takım kaçırıcı maddeler ilâve ederek bir macun meydana getirmiş. Kütüklere sürmüş. Netice? Doktor Kuru Sıkı'nın dişleri tedâvi hakkındaki usûlünün neticesi. Bu acayip filozof (çünkü Doktor Kuru Sıkı gerçekten filozoftu) diş ağrısına çare olmak üzere çene kemiklerinin ihracını tavsiye ederdi.

A'MAK—I HAYALE ZEYL

İnsanın yegâne marifeti bir şey bilmediğini itiraf ve tasdikidir.

Aynalı ile uzun müddet bir araya gelememiştim. İlk fırsatta Namazgâh Mezarlığı'ndaki uzlethanesine gitmiştim. İlk sözü:

«— Evlât neredeydin? Gözümüzü yollarda bıraktın.» olmuştu.

«— Dünya hali bazan böyle olur. Yoksa size yakın olma şerefinden uzak olmak benim için cidden tahammülün ötesindeydi.» cevabında bulundum.

Bir kaç havaî sohbetten sonra:

«— Eee! Erenler artık birer kahve içsek.» diyerek alışmışlığı üzere cezvesini ispirtoluğa koydu. Bol şekerli kahveleri içmeğe başlamıştık. Kendimi karıncalar arasında ve binlerce sokağı bulunan bir karınca yuvasında, karınca şeklinde buldum. Etrafa hayran hayran bakmağa ve tetkîk etmeğe başladım. Karıncalar da muhtelif içtimaî sınırlardaki insanlar gibi kısımlara ayrılmıştı. Şu kadarını söyleyebilirim ki oradaki sınıflar, insanlar arasındaki sınıflara benzemiyordu. Aristokrasi (79) ve demokrasi kısımları ihtiva eden bu sınıflar arasında mevki' farkı yoktu. En yüksek ve en alçak gibi farklar görünmüyordu. Yuvadaki karıncalar en az bir kaç yüz bin kadar olsa gerek. Bunlar beyler ve amele sınıflarına taksim edilmişlerdi. En tuhafı

maddî ve manevî her türlü ihtiyacı tatmin ve anlatabilecek mükemmel bir dile sahip olmalarıydı. Yuvamızda mükemmel mektepler, zahire anbarları, yatakhane, hapishane, teneffüs ve yemek salonları, toplantı yerleri, hülâsa pek mütekâmil bir toplantı yeri için iktiza eden bir binanın, bir şehrin bütün debdebe ve alâyişi mevcuttu. Daha garibi şurası ki karıncanın içtimaî durumu beşere nispetle daha çok terakkî etmişti. İlk önce karıncalardaki geçim düzeni ve çalışma tarzı, beşerdekilere nispetle daha mütekâmildi. İktisat ve ekonomi hususunda ise beşeriyete nazaran tavsîf edilmesi kabil olmayan bir tekâmül farkı vardı. Yalnız karıncaların insanlığa en üstün oldukları taraf terbiye meselesidir. Karıncalar bu işte insanları çok geride bırakmışlardır. Adaleti eşitçe dağıtmakta da aynı mütalâa tereddüt göstermeden yürütülebilir. Bu sebeplere dayanarak karınca yuvalarında mektep yapılan daireler yuvanın en mutenâ ve en büyük kısmını işgal ettiği halde, hapishaneler sihhate uygun olmakla beraber pek küçük. Çünkü burada hapis cezasına uğrayanlar hemen hemen yok gibi... Bir karıncada en birinci haslet vazife hissidir. Ve bu his her hisse galiptir. Nefsânî ihtiras ve ihtiyaçlar uğrunda vazifesini fedâ değil tembellik eden karınca hemen hiç bulunmaz.

Ben karınca beylerinden birinin oğlu imişim. Eğitim ve öğretimim için amele sınıfından yedi yaşlı adam, yedi meşhur alim babam tarafından —müşavere suretiyle— seçilmişmiş. Bu yedi alim yalnız yuvamız halkı arasında değil, belki etraftaki yuvaların halkı arasında da ilim ve fazilet yönünden en üstünleri idiler. Artık teslim edilen hayatın son kademelerine vasıl olan bu ihtiyarlar, beni karınca nesline faydalı bir eleman ol-

mak, en son olarak hayırlı bir talebe yetiştirmek emeliyle çalışmaktaydılar. İyi bir eğitim usûlü ile bana kısa bir zaman içinde karınca cinsine bahşedilen ilmin hemen hepsini öğretmiş bulunuyorlardı. Şimdi sık sık seyahatler yapıyor. okuduğum ve bildiklerimin tatbikatı ile uğraşıyorduk...

Uykudan uyandığım hizmetçilerim tarafından hissedildiğinde semiz bir kara—fatma budu ile yarım buğdaydan ibaret sabah kahvaltısı getirdiler. Henüz yemeği bitirmiştim ki hocalarımdan biri yanıma geldi. Ve şu şekilde söze başladı:

«— Ey Şehzâdem! Senenin hemen yarısında şehrimizin kuzeyinde bulunan sert ve çorak arazide ne kadar tuhaf tabiat olayları zuhur etmekte olduğunu bilirsiniz. İki numaralı lise talebesine bu sene yaptırdığımız ilmî gezintilere dair aldığımız son raporlarda şimdiye kadar alimleri ihtilâflara düşüren hava durumunun yine başlamış, hergün muntazaman meydana gelmekte olduğu bildiriliyor. Malûmunuz olmak lâzım gelir ki günün bir kısmında güneş hayat nuru bahşeden kaynağını kuvvetle neşre başladığı zamanlarda parlak gök yüzünün bir çok tarafları birden bire bir takım kalın ve sıra sıra bulutlarla örtülüyor. Bu bulut parçaları muhtelif zamanlarda yine yok oluyor. Acaba bu hava boşluğu durumunun sebebi nedir? Bildiğiniz gibidir ki bu gibi tabiat olayları mantıkla, aklî denklemle bilinemez ve bulunamaz. Her durumda tecrübe ve tetkike muhtaçtır. Uzun müddetten beri bir çok mesele hakkında sayısız tecrübeler ve ileri görüşler yapıldığını bilirsiniz. Nice bilinmez tabiat olayları hallolundu. Böyle bir durumda bugün onlara yüzde seksen, doksan hakikat nazarı ile bakılması mümkündür. Yalnız bu aca-

yip hava boşluğuna ait durumu halâ doğru bir şekilde çözen olmadı. Öğretmenlerinizden bir zat bu meselede derinlemesine tetkiklerini açıklayan konferansını verecektir. Uygun görürseniz buyurunuz bize gidelim. Konferans arazi üzerinde verilecektir. Ve burada bütün orta ve yüksek mekteplerin talebeleri bulunacaktır.»

Büyük bir kalabalıkla acayip yapılışta olan araziye doğru seyahate başladık. İşin garip ve tuhafı şu ki ben hem insan duygu ve bilgisi ve hem de karınca anlayışı ile süslenmiştim. Nihayet acayip araziye girmiştik. Bu yerlere karınca gözleri ile baktığımda hakikaten düşünülecek ve konferanslar verilecek kadar acayip ve garip teşkilâta sahip olduğunu anlıyordum. Halbuki insan gözüyle baktığım zaman iki tarafı muntazam mağazalar, süslü düz bir şekilde Napoli taşları ile döşenmiş geniş bir caddede bulunduğumuzu görüyordum. Bu iki his arasında büyük farkı en büyük hayretlerle muhakemeye koyulduğum zaman tabiatçı alimlerden biri bu garip arazi hakkında konferans vermeğe başladı:

«— Efendiler!» diyordu. «En fazla dikkati çeken bu büyük hücrelerin şekliyle aralarındaki kanalların intizamıdır. Hücreler takriben düz, çatlaklar ise hemen hepsi mükemmel denilecek intizamda düzgün çizgilerle doludur. Bu intizamın sebebini ulemamız bir türlü keşfedemiyor. Halbuki böyle sun'î şeylere benzer şeyler tabiatta yoktur ve olamaz.»

Konferansın en tatlı bir yerine gelinmişti ki birdenbire yüzbinleri geçen dinleyiciler arasında bir çığlıktır koptu. Sema açık olduğu halde, yağmur düşmesi ile kıyası kabil olmayan müthiş bir seylâp ve sıcak bir tûfan bu anda binlerce karıncayı sürüklüyor ve bo-

ğuyordu. Bu semavî tufandan hasıl olan deli cereyanlı nehir veya nehirler binlerce karıncayı perişan edip götürüyordu. Herkes bir tarafa kaçıyordu. Ben bir dakika korku ve dehşete mağlûp olduktan sonra bu garip tûfanın sebebini anlamak hevesine düştüm. Yukarıdan halâ fasılalı sağnaklarla seller akmaktaydı. Bu müthiş hadiseye insan nazarı ile baktığım zaman hayretten ve gülmekten kendimi alamadım. Garip arazi adı verilen caddede bir kaldırım kenarında yerimizi almıştım. Bulunduğumuz yerde bir kira arabası durmuş, arabacı mutlulukla uyumakta ve hayvanlar ise başlarına asılan torbalardan yem yemekteydi. Hayvanların her ikisi ittifak etmişler gibi pislemeğe koyulmuşlardı. İşte zavallı karıncaları yokeden sıcak tufan bu hayvanların pisliğinden başka bir şey değildi.

Yuvalarda bütün ahali üzüntü ve ızdırap içinde ölümümle meşguldüler. Zira ben de orada vefat edenler arasındaydım. Ulemâ ise acayip arazide vukua gelen tûfanın sebeplerini araştırmakla meşgul oluyorlardı.

Nihayet en büyük tabiat alimlerinden biri kütüphanesinde bulunan meşhur bir eserde bu sebebi keşfetti. Bu eserde deniliyordu ki: «Garip arazide öyle kuvvetli bir mıknatıslık ve elektriklik vardır ki ara sıra birdenbire şiddetlenerek havayı bulandırıyor. En küçük bir arıza ile o bulutlardan tufan üstü seller boşanıyor.» Ben bu beyanatı işittiğim zaman gözümün önüne yemini yiyen yorgun beygirlerin pislemesi geldi de uzun bir kahkaha salıverdim. Ve arkasından uyandım.

Aynalı hem gülüyor ve hem de görülmemiş bir oyun oynuyordu. Ve hem de mırıldanıyordu:

Güneş yanar, alem döner,
Birgün gelir hepsi söner,
Ey sahib—i ilm ü hüner,
Bilir misin sebebi kim?

Ne gelen var, ne giden var,
Ne solan var, ne biten var,
Ne gülü var, ne diken var,
Bilir misin sebebi kim?

Her zerre ferd yoktur eşi,
Aceb bunlar kimin işi,
Ey kendini bilmez kişi,
Bilir misin sebebi kim?

Haktır desen mânası ne?
Sebep midir? Bir kelime:
Soruyorum sana yine,
Bilir misin sebebi kim?

A'MAK—I HAYALE ZEYL

LEYLÂLI DELİ

Günlük meşguliyetlerden kurtulunca kendimi Aynalı'nın sıcak sohbetine atmaktan geri kalamıyordum. Bu bende âdeta tiryakilik halini almıştı Yine bir gün işlerimi bitirdikten sonra ikindiye doğru ziyaretine koştum. Oturmak için asırları görmüş bir çınar kavağının altını seçen Aynalı Baba:

«— Evlâd! Bugün biraz coşkunum. Sana ney çalayım.» dedi.

Başladı. Buna ney adını vermek hataydı. Semâ ve arz hep birlikte terennüm ediyor sanıyordum. Kendimden geçtim.

Emel Şehrinin eşrafından ve marûf zenginlerinden birinin oğlu olduğumu görüyordum. Anam ile babamın bir tek oğlu olduğum için beni taparcasına seviyorlardı. Emel Şehri halkı da benim güzelliğim ve terbiyemle iftihar etmekteydiler. Artık yaşım on sekizi bulmuş, dört kaşlı bir yiğit halini almış olduğumdan her sabah atıma biner ve şehrin gül bahçelerine kıskançlık veren civarını dolaşır, bazan avcılık yapardım.

Ben sokaklardan geçerken halk «Bak ne şanlı. O Allah, yaratanların en güzeli» (80) diyerek güzelliğime saygı gösteriyordu. Şehirlerin en güzel kızları da gözüme hedef olabilmek ümidiyle kendilerini bana göstermeyi adetâ adet edinmişlerdi. Fakat ben, avcılıkta

kullandığım ve kolumda gezdirdiğim şahinim kadar gururlu ve yukarıdan bakan bir tavırla bu zavallı ümit bekleyicilerini görmemezliğe geliyor, atımı oynatarak geçiyordum. Yalnız kalbimde acayip bir ateş hissetmekteydim. Bu ateşin mahiyetini tayin edemediğim halde beni son derece büyük bir yakıcılıkla yakması acayipti. Birgün geldi ki artık uzun bir hüzün ve düşünceden kendimi alamaz olmuştum. Elime sazımı alıp okuyor, ağlıyordum. Yavaş yavaş inlemem alışkanlık haline geldiği gibi benzim de fazlaca sararmış ve her şeyden alâkam kesilmişti. Bu durum tabiatiyle ebeveynimin gözünden kaçmıyordu. Garip bir hastalığa tutulduğum bütün şehir halkına destan olmuştu. Herkes üzüntülü ve adetâ mâtemler içindeydi. Şehrin en meşhur doktorları türlü türlü ilâçlar, macunlar yapıyor, remilciler, üfürükçüler okuyor, yalnız benim hastalığım günden güne şiddet kazanıyordu.

Nihayet uzakça bir köyde oturan kehânet ve ilmi ile meşhur bir münzevîyi bulup getirdiler. Bu hekîm asır—görmüş doktorların yaptığı ilâçları muayene etti. Başını salladı. Usturlâb (81) aletine baktı. Yıldızlarla konuştu. Cin devşirdi. Uzun müddet hayretle dalgınlığa düştü. Sonunda:

«— Ey Efendi! Oğlunuz seviyor. Aşk hastasıdır.» cevabında bulundu.

Zavallı babam sordu:

«— Muhterem Efendi, kimi seviyor?»

«— Hiç kimseyi! İşte aşkın en helâk edici şekli budur.»

«— Ey Hekîm! Bize yol göster Ne yapalım? Ne çare bulalım? Eğer ilâç canımız ise onu esirgemeyiz. Fedâ edelim. Yeter ki ciğer—pâremiz kurtulsun.»

«— Efendi, oğlunuzun bağrını yakan aşk, mutlak aşktır. Bu aşka bir hedef bulmalı, ondan sonra aşk ateşini vuslât âb—ı hayatı ile söndürmenin yolunu düşünmeli. Böyle olmazsa helâk olması mukarrerdir...» Artık ebeveynimin sevincinin sonu yoktu. Onların fikrine göre iş basit bir izdivaç meselesi demekti. Şehirdeki en seçkin ve en güzel kızlar birer birer bana gösteriliyordu. Hattâ şehrimizde şiddetli carî olan eşitlik meselesi bile aranılmayarak en fukara, en pespâyeler arasındaki güzeller gösterilmişti. Ah! Fakat bunların hiç birini sevmemiştim. Sonunda yatağa düştüm. Günden güne sararıyor, soluyordum. Zavallı anam ve babam delirecek hale gelmiştiler.

Ben artık şarkı söyleyecek, tanburumu ele alacak ve çalacak bir halde değildim. Bu sebeple belki üzüntümün hafiflemesine sebep olur diye babam en güzel şarkı söyleyen kadın ve erkek şarkıcılardan meydana gelmiş bir topluluğu tayin etmiş, vaktiyle hoşlandığım en mutenâ ve hazîn parçaları çalmakla vazifelendirmişti.

Bir gün hüzünlü bir fasıl yeni bitmişti ki sokakta dolaşan bir dellâl gür sesi ile:

— «Kapalı bir sandık satıyorum. Kıymeti bin altındır. Yalnız içinde ne olduğunu bilmiyorum. Kimse de bilmiyor. Bu sandığı alan da pişman almayan da...»

Dellâlın bu feryadını ebeveynim de duymuş olduğundan belki içinde beni eğlendirecek bir şey çıkar diye derhal satın almışlar.

Ben insanın hiç bir vakit âzade kalamadığı araştırma ve merak hissiyle sandığın içinde ne olduğunu anlamak istiyordum. Aylardır ilk defa bir arzu gösterdi-

ğim için ebeveynim son derece sevindi ve sandığı yanıma koydular.

Sayısız anahtarlar getirildi. İki gün uğraştım. Uyan olmuyordu. Sandık sanatkârca yapılmış olduğundan kırmak istemiyordum. Nihayet ikinci günü güçlükle sandığı açabildim. Sandığın içinde yalnız bir resim ve bir kâğıt vardı. Önce kâğıdı okudum; kâğıtta:

«Bu sandıktaki resim Maksut Şehri padişahı Sultan Kerâmet'in kızı Aşk Aynası Banû'nun resmidir. Bu kızın nur yüzü yanında Zilihâlar birer değersiz yıldızdır. Onun tatlı konuşmasına sevimli papağan hayran, onun akıl ve zekâsının üstünlüğü önünde alimler titrek ve şaşkındır.

Banû henüz onbeş yaşında olup Maksut Şehri gençleri ve Cablisa bölgesi sâkinleri onun düşkün aşıklarıdır. Ey bu resmi görecek olan zavallı!.. Sen onun sahibine âşık olmakla başını belâya uğratacaksın. Yalnız iyi bil ki Aşk Aynası cihanın âfetidir. On iki yaşından beri binlerce bahadır ve hayatının baharındaki gençleri hayatından mahrum etmiştir. Binlerce genç intihar etti. Binlerce genç verem olup göçüp gitti. Sen de ey zavallı şehit, o şehitler sınıfına iltihak edeceksin. Sen de Aşk Aynası'nın buluşma ümitsizliğine dayanamıyarak göçüp gideceksin...» yazılı idi.

Ben bu müthiş cümleleri okuduktan sonra düşünmeye bile lüzûm görmeyerek resmi elime alıp baktım. Öyle ya, ölüm denilen iki defa olmaz ki... Ben zaten uzun süren acıklı bir can çekişme ile ölmek üzere değil miyim? Resme baktığımda boğuk bir feryat ve çığlık çıkarıp bayılmışım. Kendime geldiğim sıralarda ebeveynimi başımın ucunda büyük bir üzüntü ile ağlarken gördüm. Çünkü uzun süren baygınlığımdan öldü-

ğümü sanmışlardı. Ben ise sonu gelmez bir ağlamaya tutulmuştum. Gözyaşlarım aktıkça bana bir ilâç gibi tesir ediyor, üzerimdeki hüzün ve kasvet kâbusu eksiliyordu.

O gece ilk defa olarak yemek arzu ettim. Yemekten sonra ümitlerle nurlanmış tatlı ve çoktan beri mahrum olduğum güzel bir uykuya daldım. Artık aşkıma bir hedef bulmuş, bütün kudret ve yakıcı aşkımla Aşk Aynası Banû'yu sevmiştim.

Kısa bir müddet içinde kendimi topladım. Sanki hiç hasta olmamış gibiydim. Sevgilimin resmi elimden, hayali kalbimin üzerinden düşmüyordu. Geceleri bütün düşüncelerimin unsuru canân, rüyalarımın aşk—taşıyan sermayesi yine canândı. Nihayet mühim bir karar verdim. Anam ve babamın odasına gidip ellerini öptüm. Ve dedim ki:

«— Ey benim hayatımın sebebi sevgili ebeveynim! Gidip canânımı bulmak istiyorum. Onunla buluşmalıyım. Bu olmazsa mutlaka ölürüm. Ben mutlak Maksut Şehri'ne, Cablisa bölgesine gideceğim. Bu azmim değişmez ve kat'îdir.»

Zavallı annem ve babam bu sözlerim üzerine hayretler içinde kaldılar. Lâkin kısa bir konuşmadan sonra beni azmimden çevirmenin imkânsızlığını anladılar. Derhal bu mühim meseleyi müzakere etmek üzere şehrin tecrübeli fazilet sahibi ve akıllılarını davetle toplandılar. Ebeveynim benim azim ve kararımla hükmümü tamamı—tamamına tasvir ederek görüşlerini sordular.

İçlerinden muhterem bir zat söz alarak dedi ki:

«— Bu hususta bir fikir ortaya atmak için Cablisa bölgesini, Maksut Şehrini bilmek ve nerede olduğunu

anlamak icap eder. Ben böyle bir yer ve şehir olduğunu şimdi duyduğum gibi burada bulunan yüce zatlar da ihtimalki benim gibi yeni duyuyorlar.»

Bu meclisi teşkil eden ulu zatlar, hep birlikte doğrulayarak böyle bir bölge ve şehri işitmediklerini söylediler. Nihayet daha önce aşkımı teşhis eden ve her nazarında en üstün kabul edilen kâhine müracaat olunmasına karar verildi. Kâhin yeniden geri getirilerek karar kendisine anlatıldığında biraz düşünmüş ve:

«— Maksut Şehri Cablisa bölgesinde ve en batıda (Fasta)'dır. Ondan daha batıda hiç bir şehir ve ilâç yoktur. Nasılki bizim şehrimiz olan Emel doğunun en ucundadır, oraya sür'atle gidilirse bir senede varılabilir.»

Ebeveynim tekrar şehrin ileri gelenlerini topladı. İhtiyar kâhinin beyanatı münakaşaya kondu ve müzakere edildi.

Sonunda azmimin izâle edilmesi kabil olmadığına kanaat getirilerek oraya gitmeme ortak görüş meydana geldi. En sadık hizmetçilerimizden on beş kişi bana refakat edecekti. Babamın yakıcı istirhamlarına dayanamıyarak ayrılmayan kâhin de bana refakete razı olmuştu. Yirmi gün kadar Sultan Kerâmetle karısına münasip sayılacak hediyelerin seçilmesiyle uğraştık. Muhterem kâhine de bir taht—ı revân (82) hazırlattık. Nihayet müneccimler (83) gün ve saatın uygun olduğunu gördükleri bir gün sabah vakti ebeveynimle pek hazîn bir veda'dan sonra yola çıktık. Akrabalarım ve şehir halkı sıhhat ve selâmet duaları ile bizi şehir dışına kadar uğurladılar. Ermişlerden olan bir zat en iyi şekilde muvaffak olmamız adına güzel bir dua okudu. Yola koyulmuştuk.

Nihayet bir sene kadar izahı baş ağrısına sebep olacak mihnet ve meşakkatlere maruz kalarak Cablisa bölgesine, Maksut Şehrine vasıl olmak nasip oldu.

Şehirde büyük bir kervansaraya misafir olduk. Şehrin istihbarat vasıtaları pek mükemmel olduğundan tâ uzak doğudan geldiğimiz çabuk etrafa yayılarak büyük bir halk topluluğu ziyaretimize koşmuştu.

Ziyaretimizin sebebini anlayanlarsa büyük bir hararetle başlarını sallıyor, üzüntülerini belirtiyorlardı. On gün kadar kısa bir müddet istirahat ettikten sonra kâhinle beraber sultanın sarayına gittik. Huzuruna kabul edildiğimize dair emirleri çıktı. Hediyelerimizi alışıla geldiği üzere takdim ettikten sonra bu uzun seyahata katlanmamızın sebeplerini sordular. Sebep maksadımız arz olununca çehreleri karıştı. Derhal vekiller meclisinin toplanmasını emrettiler.

Vezirlere de maksadımızı izah ettik. Hepsinin yüzlerinde acıma ve üzüntü işaretleri görülüyordu. Sultan dedi ki:

«— Oğlum, kızım Aşk Aynası Banû'nun hayatı bana bir şartla verilmiştir. Evlenmesi hususunda ben asla kendisine karışamam. Yalnız şu kadar söyleyeyim ki şimdiye kadar binlerce genç bu kızın uğrunda yok olup gitti. Her talip olana bir şeyler soruyor. Cevap veremeyenin sonu helâk olmaktır. Ancak cevap verenle evlenecektir. Halbuki bu ana kadar on binlerce gencin arasında sorularına cevap veren olmadı. Rica ederim senin gibi bir gencin helâk olmasını arzu etmem. Gel bu uğursuz aşktan vaz geç.»

Sultanın akabinde vezirler ve vekiler söz alarak bu işten vazgeçmemi temenni ettiler.

Ben ise ısrar ediyordum. Nihayet bir an evvel imtihana sokulmamı katî bir dille söyleyerek, emelime nail olmak veya bu uğurda yok olmağı kendimce nimet bilmek durumlarını çok düşündüğümü izah ettim.

Vezirler ufak bir müzakereden sonra ertesi gün saraya gelmemi söylediler. Ertesi sabaha kadar uyuyamayarak bekledim. Sabah oldu. Kâhinle saraya gittim. Bizi son derece süslü bir salona soktular. Ortadaki büyük perde salonu ikiye ayırmaktaydı. Ben perdenin ortası hizasındaki koltuğa oturdum. İhtiyar kâhin yanımda yerini almıştı. Diğer koltuk ve kürsüler vezirler, vekiller ve memleketin büyükleri tarafından işgal olunduğu gibi büyük bir topluluk da salonun etrafını doldurmaktaydı.

İpek elbiselerin hışırtısı insana sarhoşluk veren güzel kokular, Aşk Aynası'nın ve etrafındakilerin salona girdiğini haber veriyordu. Bir müddet geçtikten sonra perde kaldırıldı. Yüksek bir koltuk üstünde oturmuş olan Banû'nun yüzü peçeli idi. Etrafında yüzlerce melek yüzlü cariyeler toplanmış, elleri göğüste, büyük hürmetle ayakta duruyorlardı.

Kız uzun müddet beni dikkatle süzdü. Sanki söz söylemeye cesaret edemiyordu. Nihayet hiç bir musikî veya sesle ölçülemiyecek kulak okşayıcı ve lâtîf bir sesle şöyle konuşmaya başladı:

«— Ey genç! Gel bu sevdadan vazgeç. Sorularıma cevap veren olmadı. Cevap verecek gücü olanlar ise benimle buluşmaktan dolayı gönülleri toktur. Beni arzu edenler ise bu cevabı asla veremezler.»

«— Ey Banû! Ben vatanımdan ayrılırken ya canân, ya memat (ölüm) diye yemin etmiştim. Ey Aşk Aynası! Ben sensiz yaşayamam.»

«— Ey genç, yazık! Eğer mümkün olsa ben sana kayıtsız ve şartsız varırdım. Ne yazık ki bu mümkün değildir. Zirâ buluşma karşılığı her ikimiz de yok oluruz»

«— Ey Banû! Beni üzme merhamet et! Sorularını sor.» dedim.

Aşk Aynası bir ah çekerek.

«— Çok iyi dinle genç! Önce elif mi noktadan yoksa nokta mı eliften çıktı? İkinci olarak ne zaman oldu? Üçüncü olarak elif ile noktanın birliğini göstererek ispat edebilir misin?

«— Bu soruların arkasından yüzündeki perdeyi kaldırdı. Ben o eşsiz yüzü görünce, görme zevkinin yakıcılığına dayanamıyarak «Allahu Ekber» feryadı ile düşüp bayıldım.

Gözümü açtığım zaman Aynalı Baba gülümsemeli bir tavırla seviniyordu:

«— Elif üstün (e), elif esre (i), elif ötre (ü). İşte bir alay soru daha! Elif nasıl olur da harekêt kabul eder. Elif'e hamze demekle iş halledilir mi? Ya Rab! Bu elif bâ meselesi de amma zor şey. Kıraat öğretmeni çok. Fakat içlerinde elif bâ bileni yok.» diyordu. (84)

Biraz daha sohbet ettikten sonra ertesi günü buluşmak söz ve kararı ile vedâlaştık. Aynalı'dan ayrılmıştım.

LEYLÂSIZ DELİLER

Dünkü konuşmamıza göre bugün yine ikindiye doğru buluşmuştuk. Aynalı cezvesini ispirtoluğa koydu. Şuradan buradan konuşuyor ve kahvelerimizi içiyorduk.

Bugünkü hayalim dün kesildiği yerden başlamıştı. Ben bayılmıştım. Banû da akabinde bir «ah!» çekerek bayılmış olduğundan onu saraya, beni eve getirmişler. Kendime geldiğim zaman arkadaşım kâhin yüzüme üzüntü ile bakıyordu. Ben karar vermiştim. Eğer sorulara cevap veremezsem intihar edecektim.

Kâhinle soruları tekrar ettim. Bunların cevaplarını nasıl vereceğimizi sordum. Dedi ki:

«— Oğlum! Bu soruların cevaplarını ancak Delilik Vadisi'nde oturanlar bilirler.»

«— Ee! Güzel, bu memleket ne taraftadır?»

«— Her tarafta.»

«— Anlamadım?»

«— Oğlum, Delilik Vadisi adı ile anılan mutlak bir yer yoktur. Dünyanın her tarafında Delilik Va'disi bulunur.»

«— Peki, bu vadileri nasıl buluruz?»

«— Bundan kolay bir şey yok. Hazırlanınız, yarın yola çıkarız ve ararız.»

Ertesi günü yola çıkmıştık. Üç ay bir çok şehir ve kasabayı boşuboşuna dolaştık. Delilik Vadisine benzer bir yer bulamadık. Artık üzülmeye başlamıştım.

Bir gün yine dışardan büyüklüğü belli olan bir şehre vardık. Yalnız vakit çok geç olduğundan, kale kapıları da kapalı bulunduğundan, surlara bitişik mezarlığın yanında çadırımızı kurduk. Yolculuğun verdiği yorgunlukla erkence uyumuş ve pek erkence uyanmıştım. Şafak sökmeğe başlamıştı. Kâhinle kahvelerimizi içerken mezarlıktan bir kahkaha işitiliyordu. Sonunda diyordu ki:

Mekânsız olan iki yer var ki meskendir,
Biri vadi—i hayret, birisi şehr—i cunûn!
Kâhin gülerek:

«— Evlâdım, işte Delilik Şehrini bulduk. Kalk haydi sakinleri ile tanışalım ve görüşelim.» dedi.

Kalktık ve mezarlığa girdik. Yedi kişi bir mezar üzerine halka şeklinde oturmuşlardı. Bunlardan birisi bizim de işittiğimiz kahkaha ve şiirden uyanmış gibi görünerek:

«— Hey ne var? Ezan mı okunuyor.» dedi.

Kâhin bunun bir mütehayyir (şaşırmış, hayrette kalan, şaşkın, şaşmış) olduğunu söyledi.

Diğer birisi ise birinciye karşılık olarak:

«Giremez beldemize dağdağa—i reyb ü güman, (85)
Ne biliş var, ne akıl var, ne fünûn.»

Bunu işiten diğer bir tanesinin:

«— İmam «Kâfirûn» sûresini mi okuyor?» demesi üzerine diğer birisi:

«— Sanırım bülbül ötüyor.»

Başka birisi:

«— Hayır çorba tenceresi kaynıyor.»

Bir diğeri:

«— Ne buyurdunuz? Kahve cezvesi mi taşmış?»

Diğeri:

«— Dalga sesi olmalı.»

Sonuncusu:

«— Helvacı bağırıyor galiba. Biraz alsak.»

Ah cümle halette yine kendini zevk ederek.
«Küllü hizbin» remzini hatemine çekmiş «ferihun» (86).

Birisi bağırıyordu:

«— Ne odur, ne budur, ne de şudur.»

Hepsi sustular. Biz kâhinle beraber birinin huzuruna vardık. Edepli bir şekilde elini öpmek istedik. Güldü ve:

«— Hacer—i esved'i var öp ger öpmekse muradın,
Hîçi pûs etmek için halet—i bî—şân gerek.
Can der—ağuş olunur mu mütenahî sözler ile
Leb—i dil öpmek için ah cân gerek.» (87)

Diğer birisine yaklaştık. Ben.

«— Ey ilim sahibi hakîm maruzatımızı...» der demez uzun bir kahkaha kopardı:

«— Ve körün ünvanını arif koyarak,
Görenin ismine dîvane denildi.
Nice efsaneleri saydırmış ilim,
İlm ü irfanına efsane denildi.» (88)

Bin üçüncüye müracaat ettik. Ziyaretimizin sebebini arz ile yardımlarını temenni ettik. Boyuna istirham ediyordum. O da diğerleri gibi görünüyordu. Sözü keserek vereceği cevabı bekledim. O zaman:

«— Yağmur mu yağıyor? Aa! İsteyen var, istemeyen var. İsteyen ve istemeyen var, ne isteyen ne de istemeyen de var. Acaba var ne demek?»

Biz bunlarla konuşamıyacağımızı anladık. Bir köşeye çekildik. Kâhin:

«— Sabır, dur bakalım.» diyordu.

Bir tanesi bize doğru yaklaşınca:

«— Hah, işte görüşebileceğiz.» diye yanaştım. Ve gelen zata:

«— Bey Efendim, hoş safa geldiniz.» dedim.

«— Aa! Safâ gelemedim.» dedi.

«— Efendim, isminiz?»

«— Her dakika değişir.»

«— O halde kimsiniz efendim?»

«— Ben ne bileyim. Eğer bilsem burada aşçılık yapar mıydım?» dedi.

Ben büsbütün bıkmıştım. Yalnız kâhin sabır tavsiye ediyor ve:

«— Bunlara bizim emel ve maksadımız bildirilmiştir. Dur bakalım. Bir kaç gün burada kalır, riyazete gireriz. Bakalım zaman ne gösterir.» dedikten sonra gerekeni yaptık.

Ben aslında iştahdan kesilmiş olduğum için yirmi dört saatte bir kaç zeytinle iktifa ediyordum. Bu şekilde otuz dokuz gün geçti. Tam kırkıncı günü delilerden biri diğerini çağırdı. Bu bir müteheyyirdi. Hepsi yarım bir ay şeklinde halka oldular. Mecnun ortaya oturmuş, müteheyyir ise tam karşısına tesadüf ediyordu. Hepsi bir müddet kendinden geçip iç alemlerine daldılar. Sonra mecnun ve müteheyyir arasında karşılıklı konuşma başladı.

Mecnûn:

«— Ey Şaşkın! Okudun, yazdın ve mânâsını da anladın. Mânâyı nasıl anladın?»

Şaşkın:

«— Elif bâ ile.»

«— Manâ ne demektir?»

«— Bir'in iki, ikinin bir olmasıdır.»

«— Bunun ismi nedir?»

«— Kelime—i tevhîd.»

«— Bir nasıl tevhit olunur? Taksim edilmesi mümkün ve mürekkep midir ki?»

«— Hayır! «Bir»» sâde, arızasız ve engelsiz olduğu gibi taksim edilmesi de imkânsızdır.»

«— Öyleyse bir nasıl iki olur? Ve tevhitte neden iki hat (taraf) var?»

«— İki çizginin birisi ikrâr, diğeri inkârdır. İnkârın varlığı ikrarın gölgesidir. Bu sebepten dolayı iki çizginin hakikati birdir. Eğer bir çizgi olsa o vakit ikilik olabilirdi.»

«— Ya! Buna ne derler?»

«— Üç ismi var: Hilkat San'atı, cilve—i zuhûr, mel'abe—yi vahdet.» (89)

«— Bu ne zaman olmuştur?»

«— Zaman, inkâr ile ilgili bir taraftır. Vücutta zaman olmaz ki! «Ân» olur.» (90)

«— Pekâlâ, «an» dediğin nedir?»

«— Sırf inkârdır. Sırf yokluk, ikrarda zamansızlık, ayrılıkta mutlak zamandır.»

«— Elif bâ ne demek?»

«— Alemlerin hadiseleri...» (91)

«— Hangi harf asıldır?»

«— Elif!»

«— Neyin aslı? Vücudun mu, hadiselerin mi?»

«— Vücudun olamaz. Hadiselerin.»

«— Elif'in aslı ne?»

«— Nokta!»

«— Vücut kabul ettiğin, elif mi, nokta mı?»

«— Nokta! Vücut susmuş (sakin) elif ile konuşur.»

«— Ya! Demek vücut iki türlü?»

«— Hayır! Elif ve nokta birdirler.»

«— Öyleyse elif nasıl hasıl oldu?»

«— Bu bir mes'eledir. (92) Söze sığmaz ki!»

«— Mesel göster!..»

«— Mislî ve nazîrî olamaz.» (93)

«— Öyleyse misal göster!»

«— Misali, zaman ve mekân kaydından azâde olanlar anlar.»

«— Misâlin sermayesi nedir?»

«— Arı!»

«— Arı ne yapar?»

«— Balı. Sevdirmek için!» (94)

«— Ya başka ne yapar?»

«— Balmumu yapar. Bildirmek için.»

Mecnûn sınırsız bir sevinçle:

«— Allah mübârek etsin, Ey ariflerin tacı! Hayret Vadisi de senin, Delilik Vadisi de senin. Son bir sorum var. Misâlini göster!»

Ben hayretten hayrete düşüyordum. Çünkü Aşk Aynası Banû'nun soruları tamamen bu soru ve cevaplarla halledilmişti. Yalnız kalbimde ne Banû ne de bir şekil kalmıştı. Aşk Aynası artık benim gönlüm olmuştu. (95). Evvelce içim, dışım olduğu halde şimdi dışım içim olmuştu. Ben şimdi tam mânâsiyle seviyorum. Ben benimle vuslatta idim.

Ben bu ruh haleti içindeyken Şaşkın cebinden bir parça balmumu çıkardı. Hazır olanlara göstererek:

«— Ey Cemaat! İşte nokta.» dedi.

Sonra nefesi ile ısıta ısıta uzattı ve:

«— İşte elif.» dedi.

O vakit Mecnûn ayağa kalktı ve:

«— Elif'in başka ismi varsa söyle!» dedi.

Şaşkın:

«— Evet vardır. Yalnız kulağına söyleyeyim.» dedi-

Yaklaştı. Bir şeyler fısıldadı. Birbirlerini kucakladılar. Sonra bana dönerek:

«— Ey Genç! İşte şimdi Leylâsız mecnûn oldun. Çünkü mecnûn Leylâ oldu. Aradan Leylâ da çıkarsa o

zaman elifin kulağıma söylenen diğer ismini öğrenebilirsin.» dedi.

Ben büyük bir haz içinde gözümü açtım. Koca Aynalı da o yakıcı davudî sesiyle.

«Ona mecnûn mu denilir ki onun Leylâsı,
Yeni bir cilve—i şevket ile Mevlâ olmuş.»
diye okuyordu.

KIYMETLİ TAŞLARLA SÜSLENMİŞ ZİNCİR, ALEMİN NASİBİ..

Güzel bir hava. Aynalı ile oturmuştuk. Alışıla geldiği üzere cezveyi ateşe sürdük. Şekeri bol kahvemizi daha bitirmeden seyrana başlamıştım. Bugünkü seyranım uçmakla başlamıştı. Aciz olduğum için rüyada bile uçmağa tahammülüm yokken bu hayalî uçuş beni fazlasiyle yoruyor, serseme çeviriyordu. Garibi şu ki doğru bir yol üzerinde değil, daima yukarı çıkmak suretiyle uçmaktaydım. Gözümden küreler, güneşler tamamen kaybolmuştu. Bir yere geldim. Orada artık irademi elime alabilmiş ve uçmaktan vaz geçerek yükselişin son haddini bulmuş bir balon gibi fezada durabiliyordum.

Bir müddet dinlendikten sonra sağ tarafa doğru uçmağa başladım. Benim gibi serserice uçmakta olan bir zata tesadüf ettim. Selâm verdim. Durdu. Ve bana kim olduğumu sordu. Cevap verdikten sonra buralara nasıl yükseldiğimden hiç bir iradem ve bilgim olmadığını da ilâve ettim. Bana cevap olarak:

«— Burası berzah alemidir. (96). Ben Pisagor'um. (97).»

«— Pisagor mu? Hani şu meşhur Pisagor. Filozof Pisagor ha!»

«— Evet.»

«— Ey büyük üstad, ne kadar sevindim! Bilseniz ne şeref! Benim gibi bin tane müşkülü olan bir talebe-

nin sizin gibi büyük bir üstada raslaması eşi bulunmaz bir saadettir.»

«— Oğlum burası dünya değil. Bu bakımdan yalan söylemeye ihtiyaç yoktur. Bana büyük üstad deyip durma. Dünyada çabalayıp gece gündüz kafa patlattığım bitmemiş gibi asırlardan beri şu berzah aleminde aynı muammayı düşünüyorum. Biliyorum ki hadiselerin esası vahdettir ve çünkü sayıların esası tektir. Diğer bir görüşle kâinat da ahenk demektir. Yalnız çözemediğim kısımlar var. Yazmak ve düşünmek istiyorum. Ne çare ki garip boşlukta ne yazı yazacak tahta, ne de kalem var. Üzerinde biraz kâğıtla bir kalem var mı?»

Üstadın bu izahatı bana acayip geldi. Hattâ berzah aleminde bile düşünce ve vesveseden kurtulamayan üstaddan ayrıldım. Bir müddet sonra diğer bir gölgeye tesadüf ettim. Ona selâm verdim. Selâmı almazdan önce:

«— Çirağım Eflâtun'u (98) ve onun çirağı Aristoyu (99) gördün mü?» diye sordu.

Bu soruya hayret etmekle beraber bu iki dahî filozofu neden ve niçin sorduğunu sordum. Dedim ki:

«— Bunlardan ne istersiniz?»

Dedi ki:

«— Burada alay edip kendilerini tuzağa düşürecek Sofistler (100) yok. Canım çok sıkılıyor. Bizim Eflâtunla Aristoyu bulsam, birbirine takıştırarak onların çene kavgası ile eğlenecektim.»

Bu zatın konuşma tarzından eşsiz filozof Sokrat (101) olduğu anlaşıldı. Bu da uçtu gitti. Ben yalnızlık sahasında sıkıldığımdan, savuşacağım zaman gayet sevimli bakışlı bir gölge yolumu kesti. Çok güzel bir telâffuzla şiire benzeyen bazı sözler söylemeye başladı:

«— Evet.» diyordu. «Dünyada görüp bildiklerimiz hep ulvî alem ve yukarıda ruhlarımızın gördüğü hakikatın sönük birer hayali ve hatıraları idi.»

Ben:

«— Kimsiniz Efendim?»

«— Eflâtun'um!»

«— Bendeniz burada hiç bir hakikat görmüyorum. Aksine her ne biliyor ve görüyorsam dünyada görüp bildiklerimin hatırasından ibaret.»

«— Çünkü burası yüksek alem değil. Berzah alemidir. Gerçi burada dünyada olduğumuz gibi kayıtlı değilsek de yine saf ruh olmadığımız meydandadır. Dünyada cismimiz vardı. Burada da şu kadar ki katı cisim değil lâtîf cisim. Bu bakımdan bu berzah aleminde görüp bildiklerimiz hatırasının hatırasıdır...»

«— Yalnız bu berzah alemi denilen, şu boşlukta neye saplanıp kalıyor? Neden o yüce alem diye tavsîf ettiğiniz yerlere gitmiyoruz?»

«— İki bin senedir ben de düşünüp düşünüp kafa patlattığım muamma budur. Neden bu berzahta oturmak zorunda kalmışız. Şayet burasını keşfedebilirsen, rica ederim, gel beni de haberdâr et. Talebelerim bekliyor, ben onlara ders vermeğe gidiyorum. Hoşça kal. Allaha ısmarladık.» dedi.

«— Ey filozof Allah aşkına biraz durunuz. Bu berzah aleminde de ders vermek, ders almak gibi şartlar var mı?»

«— Bu gibi eğlenceler olmasa burada insan sıkıntısından çatlar. Hem neden saklayayım. Talebem Aristo'nun buna karşı ileri sürdüğü bir sürü itiraz ve tenkidlere cevap vermekten memnunluk duyarım.»

Eflâtun'da gitti. Ben belâlardan, kayıtlardan, ihtiraslardan ve tepkilerden berzah aleminde bile kurtulamadığıma hayretler içinde iken gözümü açtım.

Koca Aynalı:

«— Ne kuş var, ne kuşlar. Bir zevkle o da var, o da var. Buna rağmen evlâd, safran kabarmıştır. sana bir kahve pişireyim.» diyordu.

Kahveyi içtim. Akabinde yine kendimi uçar bir şekilde gördüm. Etrafımda bir sürü gölge uçmakta, ben de gayesiz, hedefsiz bunların arasında uçmaktaydım. Bir müddet şuraya buraya uçtuktan sonra diğer uçanlarla birleştik. Bunlar bir sürü yazarlardı. Ahlâk yazarı, şair, hekîm, her boydan, her cinsten vardı. Sohbet ediyorlardı. Sohbetlerine tabiatiyle ben de katıldım. Uçtuğumuz bu sonsuz fezâ hakkında fikirlerimiz birbirine yakın olmakla beraber hiç birimiz esaslı bir şey söyliyemiyor ve mesele halledemiyorduk. Bir taraftan uçmamıza devam ediyor, bir taraftan da sohbeti kesmiyor, ilerletiyorduk. En çok konuşan ahlâk yazarı denilen zattı. Etrafından bazan kabul bazan itiraz sesleri işitiliyordu. Bu sırada söze şimdiye kadar susan uzun çehre ve uzun sakallı Çata isimli olduğunu sonradan anladığım meşhur ediplerden biri karıştı. Herkes yeni bir hevesle edîbi dinlemeye koyuldu. Bu zat diyordu ki:

«— Azizim ahlâkçı! İşte burada yanılıyor, hepimize iftira ediyorsunuz. Sizi temin ederim ki küçük bir değişiklikle eserleriniz halk tarafından kabul olunacak ve yüzlerce defa basılmaya lâyık görülecektir.»

«Hattâ yeni nesle teşvîk kamçısı olmak üzere tiyatrolar tarafından kabul edilip sahneye bile konula-

caktır. Evet, bu eserler ölümsüz sırrına mazhar olacaktır...»

Herkes edîbin bu mevzuunu hayretle dinliyordu. Bu edebiyatçı coşmuş, büyük bir hararetle:

«— Evet, azîzlerim, evet. Hep düşününüz. Bugünkü durum cidden düşünülmeğe değer bir ilimdir. Yazı yazacak hemen hiç bir mevzu' kalmamıştır. Çünkü zihniyetler değişti. Her hususta tuhaf ve acayip değişiklikler başgösterdi. Eskiden tuhaf ve yeni sayılan şeyler bugün yeni nesil nazarında ne tuhaf ve ne de yeni sayılıyor. Devir her şeyde, bir çok yenilikler mi diyeyim yoksa delilikler mi sayayım, hadiseler icat etmiştir. Bugün en ciddî eserler yeni nesil nazarında komediye veya alaya dayandırılıp bağlanıyor. Binaenaleyh hayatı bir makine, ruhu bir hayal, vicdanı adî bir irsiyetten görmek ve yaşamak mânâsını fedakârlık ve vazife gibi keimelerle niteleyen alimler ile eğlenmek demek değil midir? Bu bakımdan Ey muhterem Öğretmen, ey Ahlâkçı! Siz bir gün güzide eserlerinizle en meşhur komedi yazarı sayılacaksınız.»

Bu nutuk devam ederken biz de bir yere yaklamış, uçmaktan vaz geçmiştik. Zavallı ahlâkçının arkasında mühim bir bilgi yükü, bir çuval basılmamış eser müsveddesi olduğunu o zaman görmüştüm. Bu zat uçmanın şiddetinden mi yoksa nutkun tesirinden mi nedir bilinmez bir sebeple «pat» diye yere düştü. Hepimiz etrafına üşüştük. Uçan arkadaşlarımızdan ismi Doktor Pataban olduğu anlaşılan mütehassis bir doktor Ahlâkçıyı muayene etti:

«— Sübhanallah! Mide bomboş. Hazmedecek bir şey yok. Bu baygınlık midenin kendi kendini hazmetmesinden ileri gelen bir şey.» dedi.

Edebiyatçı ve yazarlar arasında bu konuşmanın tatsızca devam etmesi diğer tarafta gurup halinde toplanan diğer bir topluluğa karışmama sebep olmuştu. Bunlardan iki kişi şöylece konuşuyorlardı:

«— Havayı teneffüs etmekte eşitlik yok. Her şeyden vergi alınan bu alemde halâ hava üzerine vergi konulmamış olmasına ne dersin? Bundan daha acayip bir şey olur mu?»

«— Azîzim, cidden hoş söylüyorsun. Böyle bir vergi teklîf etmeli. En az bir kaç yüzmilyon frank değil, lira gelir hasıl olur.»

Ucu gelmeyecek gibi olan bu karşılıklı konuşmaya da kulak misafiri olmaktan uzaklaştım. Temizce giyinmiş bir zat ayakta duruyordu. Meğer bu da yazar ve edebiyatçı imiş. Şuradan buradan biraz konuştuk. Bana, faydalı eserler yazılmasına akrabam gibi vakit harcamayıp faydasız ömrümü geçirdiğimi beyanla azarlamalarda bulundu. Bu sene hiç olmazsa bir eser yazıp yazmadığımı sordu. Karalamağa çalıştığımı, yalnız tozdan dumandan ferman okunacak sıra olmadığı cevabında bulundum. Bu zat alaycı bir tebessüm fırlattıktan sonra:

«— Bak, ben bu sene mükemmel bir eser yazdım. İsmini söylesem ne çıkar. Çünkü bir şey anlaşılmaz. Şu kadarını unutma ki ilim kendiliğinden kıymetli bir şey değildir. İş bilen adamların işlerini kolaylaştırmak itibariyle ancak bir ehemmiyet ve kıymet kazanabilir. Bu hakikatlere vakıf olmayan alimler züğürtlerin takdirine mazhar belki olur ama kendisi ebediyyen züğürtlükten kurtulamaz. Parasız bol alkışların ve takdirin züğürt tesellisinden başka bir kıymeti var mıdır ki...»

Önümde geniş bir meydan görünüyor. Halk küme küme toplanmış bulunuyordu. Bu berzah aleminde çok meraklı olmuştum. «Haydi bakalım şurada ne var» dedim. Uçtum, yürüdüm. Nihayet bir meydanlığa ulaştım. Orada toplanan halk sınıf itibariyle bir çok guruplar teşkil etmişti. Meydanın ortasında yüksek bir yer yapılmış, ortasına da büyük bir macuncu fırıldağı asılmıştı. Acaba bu nedir, diye tecessüsle bakarken biraz sonra müthiş bir kanbur geldi. Fırıldağın bir ucuna oturdu. Bunun hem önünde hem de arkasında kanburları vardı. Ömrümde hiç böyle çift kanbur görmemiştim. Garibi neresi bunun. Ön kanburu şeffaf olduğundan içi görünüyor, adetâ bir tüccar mağazası idi. İçinde sayılamıyacak kadar muhtelif maddeler vardı. Bakışım acayipleşmiş, kanburun içini sanki Mescid—i Aksa (102) avlusundan büyük, sayısız gözlü bir mağaza gibi görmekteydim. Hayretimin sonu yoktu. O sırada elinden tutarak bir adam getirdiler. Baktım ki bu bir kördü. Fırıldağın yanına oturttular. Bu esnada daha önce görüştüğüm Ahlâkçı, Edebiyatçı topluluğu ve Doktor Pan da gelmiştiler. Yanımda birisi fısıldıyordu:

«— Bu kanbur «felek», bu kör de «talih» dir.

Hepimiz fırıldağın etrafına dizildik. Etrafta halka meydana getirmiştik. Kör fırıldağı çeviriyor, fırıldakta oturup dönen kanburun, ön kanburundan çıkarıp attığı muhtelif maddeleri etraftakiler kapışıyordu. Tuhafı şu ki herkesin nasibi olan şey başına düşüyordu. Sıra yazarlara, edebiyatçılara geldiği zaman bunlar da bir halka teşkil ettiler. Ben memurlar ile yazarlar arasında bir yerdeydim. Memurların çokluğu beni cimriliğe düşürdü. Yazarlar sınıfına sokuldum. Tuhaf bir tesadüf, bir çok basılmamış eserleri sırtında ahlâk öğ-

retmeni benim sol tarafıma düşmüştü. Müthiş kanbur herkese bir şey atıyordu. Sıra bize gelince başıma isabet eden ağır bir şey beni yuvarladı. Esasen pek cılız olan ahlâk öğretmeni Çat da benimle beraber yuvarlanmıştı. Sersemlikten kurtulunca ilk işim nasibime düşen, beni yerlere yuvarlayan şeyin ne olduğunu aramak oldu. Aman Ya Rabbî, bu bir küfe çürük domates idi. Domateslerin bir kısmı başıma, yüzüme ve gözüme bulaşmıştı. Talihime düşen bu acayip salçalanmadan etrafıma bakarken, arkadaşların nasiplerini seyrederken, hayret nazarlarıma benimkinden daha tuhaf bir manzara ilişti. Ahlâk öğretmeni Çat'ı yuvarlayan benim düşmemin tesiri olmayıp, başına isabet eden bir sepet yumurta olduğu görülüyordu. Öğretmenimiz aslında pek zayıf olduğundan başına isabet eden yumurtanın hemen hepsi kırılmış, her tarafını kaygan bir cilâ kaplamış ve tavada kızartılmak üzere hazırlanmış yumurtalı dil balığı şeklini almıştı. Son derece mütevekkil olan Çat Hazretleri büyük bir ciddiyetle yüzündeki, başındaki yumurta tabakasını parmaklayarak tıkınmaya çalışıyordu. Çürük domatesle bulaşmış olduğumu unutarak kahkahayı bastım. Ahlâk öğretmeni büyük bir ciddiyetle söyleniyordu:

«— Bine yakın yumurta. Bari kırılmasalardı. Bir sene onlarla geçinir, şu sırtımda senelerdir taşıdığım basılmamış eserlerimin hiç olmazsa üç-beşini bastırabilirdim.»

Bu sırada daha önce temiz elbiseli ve eserinin isminden bir şey anlaşılmaz diyen ve bir takım felsefî şeylerden bahseden zat elinde bir kese altın olduğu halde geldi. Ahlâk yazarının yumurta artıklarını

parmakladığını, benim de kahkahalarla güldüğümü görünce dedi ki:

«— Yahu adamlar! Siz ne budala şeylersiniz. Dünyada her şeyden istifade etmenin yolu varken siz aksini yapıyorsunuz. Emînim ki elimdeki bir kese altını size versem bunun da harcanmasını bilemeyeceksiniz. Haydi birbirinizin yüzünü yalayınız. Domatesli yumurta yemiş olursunuz. Haydi durmayınız, vakit geçirmeyiniz.»

Bu sözlerin bitmesini müteakip ahlâk yazarı hemen kucağıma atıldı. Kollarını boğazıma doladı. Zayıflıktan, gıdasızlıktan Güney Amerika'nın karınca yiyen hayvanının hortumu şeklini alan yarım karış ince ve sert diliyle yüzümü yalamaya başladı. Kedi dili kadar tırtıllı olan bu dil yüzüme dokundukça o kadar gıdıklandım ki değil karşılığında yumurtalarını yalamak, deli gibi gülmekten katılıyor, bir taraftan da aç ahlâkçının demir kadar sağlam ince kenetlenmiş kollarından kendimi kurtarmaya çalışıyordum. Gırtlak gırtlağa yuvarlandık. Bir aralık kendimi kurtarabilmiştim.

Gözümü açtım.

Koca Aynalı elinde bir tabakla mezarlığın kapısı tarafından geliyor, gülerek söyleniyordu:

«— Alem bir deniz,
Sen bir gemi,
Aklın yelkeni,
Fikrin dümeni,
Kurtar kendini, ha!
Göreyim seni...»

Tabağı önüme koydu. Oturdu. Zenbilinden biraz ekmek çıkardı, verdi. Tabakta domates salatası üze-

rinde hazırlanıp konulmuş yumurta vardı. Berzah aleminde gördüklerim hatırıma geldi. Aynalı tekrar güldü:

«— Bir farkla öyledir. Yalnız farkı atınca öyle midir? Hele çok düşünme. En sonunda başına atılan domateslerden ezilmeyen birkaç tanesi ile ahlâkçı yazarın başına isabet eden yumurtalardan kırılmayan birkaç tanesinden yapılmış salatadır. Kaşıkla! Nasibinde ne varsa kaşığında o çıkar. Buyrunuz yiyelim. Devran yine o devrandır oğlum!» dedi.

Aynalı'nın Ebedî Uzleti

Ruhumda acayip bir tatsızlık ve bulanıklık hissediyordum. İşlerimi bitirmezden evvel Aynalı Baba'ya uğradım. Beni görünce mütebessim, fakat değişen bir sima ile:

«— Ee evlât, ben artık buradan göçüyorum. Zahiren ayrılmamız lâzım geldi. Allah yardımcın ve rehberin olsun! Sen yarın sabah bir zahmet et, uğra. Sana bir dağarcıkla içlerindekilerini bir hatıra olarak bırakıyorum. Beni gönülden çıkarma ki her an seninle beraberim» deyince meseleye intikal ettim ve elimde olmayarak ağlamaya başladım.

Aynalı da ağlayarak beni bağrına bastı!

«— Ne yapalım evlâdım. Gelip gitme bu aleme aittir. Dış görünüşüne niçin bakmalı. «O her gün bir iştedir.» (103) Biz Allah'ın emrinin dışında olamayız ki!»

Geç vakte kadar yanında kaldım. Yalnız saatler de ne kadar çabuk geçmişti. Görünmeyen bir şimşek miydi bilmem. Son derece hazîn bir şekilde ayrıldık. Bütün gece gözüme uyku girmedi. Seher vaktinde me-

zarlığa gittim. Lâtif bir seher rüzgârı esiyor, en sıkıntılı gönülleri bile ilahî bir sesle dolduruyordu. Ben son derece korkmuş ve üzülmüştüm. Sırf nur olan o Koca Aynalı bir ağaç dibinde, o her zaman sevdiği asırlık çitlenbiğin altında, kolları göğüste çapraz kavuşturulmuş, sanki güzel bir rüya görüyormuş gibi mütebessim ve rahat bir şekilde uzanmıştı. Yaklaştım. Hasret ve sevgi gözyaşları ile mübarek ellerini ıslattım. Ağladım, ağladım. Ne kadar zaman geçtiğini fark etmiyordum. Gönül son insanî vazifesini yapmak için bir türlü ayrılmaya ve hazırlıklar yapmaya razı olamıyordu. Kendinden geçmiş bir halde kalktım. Sevdiklerimden meydana gelmiş küçük bir cemaatle döndük ve sevdiği ağaçın altına defn ettik. Akşama kadar fena bir iç sıkıntısı ruhumu kemirdiği halde maksatsız ve gayesiz serseri bir şekilde dolaştım.

Gecem bir çok düşünceler ve geçmişe ait olaylarla geçti. Ertesi sabah Baba'nın bıraktığı hatırayı hatırladım. Kederlerimizin dolu olduğu kulübeye girdim. Meşin heybe küçük bir şeydi. Açtığım zaman bana kalan eşya; bir büyük, iki küçük cezve, dört-beş fincan, yüz gram kadar şeker ve kahve, bir tane el yazması Kur'an-ı Kerîm ve küçük bir cep defterinden ibaretti. Kulübeyi tamir ettirdim. Artık dünyevî meşguliyetlerden uzak kaldığım zamanları burada geçiriyordum.

Defterdeki yazıya bakılırsa merhum Baba'nın yazısı çok hoş ve inci gibi olduğu, kendisi gibi yazısının da gözü okşadığı görülüyordu. Bir çok ârifçe şiirler ve hikmetli makaleler konulmuş olan defterin birkaç fıkrası, herkesin duymasında mahzur olmayan ve ak-

sine istifade edilebilecek şeyler olduğundan, aşağıya alıyorum.

Saadet

Her insan, her akıl ve vicdan sahibi, hattâ en değersiz bir hayvan bile bu varlık ve kalabalıklar aleminde ihtiyaçları duyduğu andan itibaren saadeti araştırmaya başlar. Bu öyle değişmez bir kaidedir ki tabiat kanunları içinde her kanun uzaklaşmış olsa bile bu kaide her halde bu geri çekilme kanunundan uzaktır. Hayvanlar aklî kanaatiyle belki de çoğunlukla nisbî bir saadet bulur. Zirâ istekleri, zevki, düşüncesi sınırlıdır. Yalnız insan —kâmil insan müstesnâ olmak şartıyla— araştırdığı, istediği ve arzuladığı saadetin mahiyetini pek de bilmediği halde yine de bilmediği bu meseleye had ve hudut tasavvur etmez ve tayin eylemez. Nice mesut kimseler vardır ki bu hırs ve ibtilâ sebebiyle mesut olamadığı kanaatinde bulunur. Kendi kendine fanî hayatını cehennemî bir hale getirir. Zaten en basît ve ilkel bir insanın, bir insan yavrusunun bile bitmez tükenmez bir emeli vardır. İnsan! İşte şu devrede her şeyi oldukça anlaşılmışken anlaşılamayan bir muammâ! Nedense insan yaratılış icabı acayiptir. Bir çok şeylere sahip olur, oldukça da hırsı artar?

Acaba saadet nedir? İşte bunu bilen yoktur. En doğru ifadesi ile âlemin gürültüsünden habersiz mecnunlar mesut sayılabilir.

Dikkat ediniz. Bir şehri tiyatroya, halkını aktöre benzetmek çok mümkünüdür. (K) şehrindeydim. Zamanın zorlaması icabı herkesle temas ediyordum. Pek

çok insanı tetkik süzgecinden geçirdim. Bunlar mânâlı ve mânâsız bir çok noksanlıklarla malûl ve mûsab olduklarından mesut değildiler. Bu koca memlekette en fazla dikkatimi üç şahsiyet çekmişti.

. Biri oturduğum mahallenin imamı. Diğeri de... Tekkesi Şeyhi olan zat idi. Her ikisi cidden tuhaf şeylerdi.

İmam efendi oldukça ders görmüş, Ezher'e (104) kadar gitmiş, buna rağmen vakti hali yerinde, çeneli, eşraf bozması itibarlı, fazlaca nüfuzlu ve aynı zamanda çok atak ve ileri derecede mutaassıp bir şahıstı.

Şeyh efendiye gelince, babadan miras kalan tekkenin (105) muntazam geliri ile müreffeh bir durumda, İsrailiyattan (106) başka evliyâ, enbiya hikâyelerine vakıf, bir çok safsata ve hurafeyi bilen, bütün semâ' ve âyîn (107) usullerini bilir, mütemadiyen rüyâ görür, cin devşirir, şeytan toplar ve bağlar bir adamdı.

Imam Efendi herkese itiraz eder. Âhir zaman geldiğinde, iman ve itikadın zayıflığından ve kıyametin kopmasına az bir zaman kaldığından dem vurur. Herkeste bir ayıp ve kusur görür. Kimsenin kıldığı namazı, aldığı abdesti beğenmez, kendinden başka şeriata (108) bağlı Allah'tan korkan adam göremez. Halbuki İmam şimdiki durumu ile çok mesut olabilirken yukarıdaki durumları dolayısıyla kendini mahrum etmekle beraber bu mahrumiyetini bir de faizle gizli olarak köylülere para vererek tefecilik yapmak, yolunca domuzu bile kuyruğu ile yutmak ve her zaman kazâ ve kadere aşırı bir teslimiyetten bahsederken gök gürlemesini kulaklarını avuçları ile tıkayarak duymamaya ve vaktinin büyük kısmını gizli ve meşru' olmayan eğlencelerle geçirmek ve lüzumsuz tatsızlıklara

maruz kalarak kötü ahlâkı ile kendi saadetini bütün bütün iki kat eylemekle bilinirdi.

Şeyhe gelince, cin devşirmek bir tarafa, cin korkusundan geceleri tuvalete bile karısı beraber olmadıkça gidemiyordu. Evinde kızının durumunu bazan görür, bazan görmez. Basit, aptal, tam mânâsıyla miskîn bir adam olduğundan, bu da kendini bilenlere göre biraz tedbîrle tam istidata sahip olabilirken şu halleri ile her seferinde ızdırap içindedir.

Asıl mevzuumuzu teşkil eden üçüncü şahsiyettir. Bu üçüncü şahıs araştırmalarımın neticesine göre hayatından razı ve aynı zamanda bir ölçüye göre mesut bir aile teşkil etmektedir. Şehirde dolaşmam sırasında bulunduğum yere beş on adım mesafede Hamdum isimli bir marangoz dikkatimi çekmişti. Bu adam otuzla kırk yaşları arasında görünüyor, vücudu sağlam, sıhhati yerinde olduğu da yüzünden ve halinden anlaşılıyordu. Her zaman neşeli olan bu zatla gelip geçtikçe selâmlaşırdım. Bir gün meczûblara mahsus bir imtiyazla selâmdan sonra dükkânın bir köşesindeki iskemleye çöktüm. Beni memnuniyet ve hürmetle karşıladı. Derhal en küçük çırağını kahve ısmarlamaya gönderdi. Hamdun Ağa bir tahtayı rendelemekle beraber sohbetimiz devam ediyordu. Diyordu ki:

«— Baba! Bir marangoz boş durmak ve çene çalmakla vaktini geçirmemelidir. Kusura bakma. Hususiyle gördüğün bu üç kalfa ve çırak oğullarımdır. Beni işten uzak, bozboğazlık eder görürlerse kötü bir örnek olur. Bir taraftan çalışır, bir taraftan da seninle görüşebilirim. Çalıştığım için kusura bakma!»

Diğer tezgâhlar önünde biri yirmi, diğeri onbeş—onaltı yaşlarında gürbüz, çalışıp kazanmaya örnek iki

genç, pehlivan pazularını andıran kollarını sıvamışlar, işleri ile meşguldüler. Dükkânın daha içinde bana kahve ısmarlamaya giden sekiz on yaşlarında tombul bir çocuk da talaş ve yongaları ayırıp çuvallara koymaya çalışıyordu.

Ben bir taraftan kahvemi içiyor, bir taraftan da:

«— Hamdun Ağa! Maşallah, Allah bağışlasın. Bunlar senin oğulların, öyle mi?» dedim.

Hamdun Ağa iftihar edici bir tavırla:

«— Evet. Üçü de oğullarımdır. Büyüğü ilk çocuğumdur. Şimdi yirmi yaşına girmek üzere. Memleketin en mahir, en çalışkan marangoz ustalarından oldu. Hattâ kendi kendine benim bilmediğim zeytin işlerini, kabartma ve oymacılık gibi şeyleri öğrendi. Yakında bu sanatı benimseyen inşaatcı Yahudilere üstün gelecektir. Halen kendisine bir mecidiye (109) gündelik veriyorum.»

«— Yâ! Gündeliği kimden alıyor?»

«— Kimden alacak ya! Benden. Farzet ki oğlum yok. Dükkânımda bir usta çalıştıracağım. Maharetli bir usta günde bir Mecidiye almayacak mı? Ben dışarıdan adam alacağıma kendi oğullarımı çalıştırmaktayım.»

Ben hayretle:

«— Bir baba oğluna yevmiye verir mi?»

Hamdun:

«— Elbette! Bir çocuk babasının yanında gündelik almazsa ne iş öğrenir, ne de iş çıkarır. Baştan savma çalışır. Zira babası, kendi babası olduğu için değil, belki el emeği için kendisini besliyor hislerini

alır da ahlâksız olur. Bir de para kazanmayı ve kıymetini öğrenmek gibi faydalı durumları öğrenir. İşte bu sebebe mebni ben de oğullarıma yevmiye veriyorum. Ortanca oğlum on kuruş alıyor. Yalnız üç gün sonra Cumartesi hafta başıdır. Artık maharetli bir kalfa olduğundan haftalığını on beş kuruşa çıkaracağım. Küçük oğlan, hâlâ benim rahmetli ustamdan ilk aldığım yevmiye kadar yani yirmi para alıyor. Çok çalışkan ve müteşebbistir. Hattâ büyük kardeşlerine üstünlük sağlayacak gibi görünüyor. Hakkı bir kuruşsa da iki defadır acelesinden ve dikkatsizliğinden elini kesiyor, onun için arttırmıyorum. Eğer bir daha kesmezse kuruşu hakedecek. Ben dikkatsizleri sevmem.»

«— Demek ev masrafını da müşterek yapıyorsunuz, öyle mi?»

Hamdun Ağa:

«— Aa! Öyle şey mi olur? Farzet ki oğlum yok. O zaman masrafına kalfa ve çıraklarım mı iştirak edecek? Yahut bir çok kimsenin olduğu gibi, evlâtlarım kendilerini idare edecek para kazanmaktan acizdirler. Şu halde masrafa nasıl iştirak ederler?» Oğullarım kazandıklarını biriktiriyorlar. Büyük oğlumun ücretini verdikten başka kendisine kalacak bir hayli sermayesi vardır. Biraz daha artarsa benim sermayeye yetişecek. Kendisine münasip bir dükkân açacağım. Yahut işime ortak edeceğim. Ve evlendireceğim, torunlarımla da ev şenlensin. Sonra muradı ile ikinci ve üçüncü.»

«— Demek ağam, sen hayli zenginsin. Öyle mi?»

Hamdun çocuklarına hitab ederek:

«— Kollarınızı kaldırınız» dedi.

Çocuklar kollarını kaldırdılar. O zaman:

«— Bana bak Aynalı Dede. Bu sekiz kolu az zenginlik mi zannedersin? (Çocuklara tekrar hitabla.) Haydi oğullarım, işinize devam ediniz, (Bana da) Ben çoktan oğlumun bedelini bizzat hazırlamıştım. Ortancanınkini de tamamlamak üzereyim. Bilir misin Dede ben yirmi yaşında evlendim. O zaman günlüğüm yedi kuruştu. Bir sene sonra büyük oğlum dünyaya geldi. Ustam rahmetli Hacı Mürtezâ, günlüğümü on beş kuruşa çıkardı. Bana yol gösterdi. O günden itibaren günlüğümden altmış para (bir buçuk kuruş) oğlumun bedeli için, üç kuruş hastalık halinde çalışamayacağım zamanın masrafı, için on para bayramlarda fakirlerin çocuklarına elbise yapmak için, on para sadaka vermek için, üç kuruş da sermaye biriktirmek, iki kuruş ev kirası, elbise ve saire için ayırmaya başladım. Beş kuruş bize bol bol yetiyordu.»

Ben:

«— Ben bu tertibli hayata şaşıyorum. Demekki senin ustan Hacı Mürtezâ iyi bir adamdı.»

«— (Marangozun gözlerinden yaş gelerek) Allah rahmet etsin. Neyim varsa onun sayesindedir» dedi.

Marangoza:

«— Allah saadetini arttırsın. Allah karına ve çocuklarına sıhhat ve uzun ömürler ihsan eylesin» dedim.

Bu duam marangozu pek memnnun etti. Önce küçük çocuk olduğu halde oğulları elimi öptüler. Mutlu ailenin halinden o kadar memnun oldum ki, çoktan beri acı ve tatlı bir sebep bulup göz yaşı dökemeyen gözlerim sulandı. Marangoza:

«— Şimdi bana nasıl ömür geçirdiğinizi de anlatın?» dedim.

«— Sabahleyin gayet erken kalkarız. Yaz ve kış yüzümüzü soğuk su ile yıkar, küçük büyük hepimiz birer kahve içeriz. Ailece biraz konuştuktan sonra erkence karım tarafından ateşe konulan tencereyi odamıza alarak bir çorba içeriz. Kalkar dükkâna geliriz. İçimizden biri eve lâzım malzemeyi alır, eve götürür. O günkü işlerini kendilerine veririm. Çalışmaya başlarlar. Öğlene yakın karnımız acıkınca küçük eve gider, yemeğimizi getirir. Güzelce karnımızı doyururuz. Gazete okumak için komşu kahveye bir kahve ısmarlar, bir gazete alırım. Büyük oğlum göz gezdirir, bana mühim taraflarını söyler.»

«— Vayy! Evlâtların okumak biliyor ha!»

«— Hem okurlar, hem yazarlar.»

«— Demek onları mektebe gönderdin öyle mi?»

«— Hayır. Mahalle mektebinde çocuk senelerce devam ediyor. Hem ahlâksız oluyor, hem de bir şey öğrenmiyorlar. Ben fakir bir hoca buldum. Kalfa, bulunduğu mektebe gitmezden evvel her sabah bir kahve ve iki metelik karşılığında dükkânıma gelir çocuklara yarım saat ders verir. Bir senede oğullarım Kur'an-ı Kerîm'i ve gazeteyi okuyabildi. Bize lâzım geldiği kadar da yazmayı öğrendiler. Ondan sonra her sene hocanın uygun gördüğü kitabları aldım. Öğle tatillerinde, bazan da geceleri bu kitabları okurlar. Gelelim nasıl yaşadığımıza. Öğle vakti bir buçuk saat tatildir. Gazete dinlemek mecburî değildir. İsteyen bir saat uyuyabilir. Akşam alaturka on buçukta (ikindiden yarıma saat sonra) dükkânı kaparız. Bak dede ben kahve taraftarıyım. Hepimiz günde beşer fincan kahve içeriz. Akşam üzerleri şehrin uygun yerlerinde küçük bir gezinti yaparız. Geceleri evimize kış günleri esnaf

komşulardan erkek ve kadınlar gelirler. Hâ! Bizim karıyı komşu kadınlar çok severler. Zirâ hiç dedikodu etmez. Her Cuma karım ve çocuklarımla bahçemize gideriz. Bir kır alemi yaparız. İşte günümüz de böyle geçer. Allah'a hamd olsun bizim eve hastalık girmez. Ömrüm boyunca ben iki, bacı da üç defa hasta olduk. Çünkü muntazam yer ve yatar kalkarız. Abur cubur yemeyiz, hülâsa bin kere Allah'a hamd ve şükürler olsun.»

Bir Kahve Alemi

... senesinde Filistin'in ... şehrinde bulunuyordum. Sıcak bir günün akşamı biraz hava almak üzere havası ile halkın ilgisini kazanan ... mevkiine doğru, zeytinlikler arasından yol almaya başladım ... mevkiinde bir çok mükemmel gazinoların hemen hepsi benim gibi sıcaktan bunalanlarla doluydu.

İnsanlar her nedense zararsız delileri çok sevdiklerinden kahvelerde oturan insanlardan bazıları beni kahve, nargile içmeye dâvet ediyorlardı. Fakat ben, herkes tarafından arzulandıkça, nazlanmayı arttıran kahpelerde görülen bir cilve ile isteyenlere alâka duymuyor, kendi keyfime geziniyordum.

En büyük ve şık kahvelerden birinin önünden geçerken bir garson koşarak geldi. Her nedense kahve garsonluğu Rum milletine has bir sanattır. Suriye ve Filistin'de her sanat ve iş yerlilerin elinde iken kahve ve gazinolarda garsonlar, meyhaneciler her yer gibi Rumlardandı. İşte koşup gelen garson da Rum olduğu kendilerine mahsus acayip şîve ile ko-

nuşmasından anlaşılıyordu. Garson tuhaf bir Arapça karışımı Türkçe ile.

«— Aynalı Baba, seni beyler istiyor. Buyurunuz» dedi.

Ben:

«— Hangi beyler?» deyince:

«— Ben bilir miyim kimlerdir. İşte şu ağaçların altında oturanlar» dedi.

Yaya olarak geze geze haylice yorulmuştum. Beyleri eğlendirmek, daha doğrusu biraz dinlenmek ve gönlümü oyala nak üzere icabet ettim. Ben şehir halkı arasında aynalarım ve yabancılığım ile bilindiğim gibi, ben de ileri gelen ve memurlarının hemen hepsini tanıyordum. Köşedeki beylerin Tahrirat Mümeyiizi (110), Demiryolu Komiseri, Lise Müdürü, Nafia Baş mühendisi ile üç lise öğretmenini tanımıştım. Hepsi beni görünce alaylı bir şekilde ayağa kalkarak:

«— Vay hemşehrimiz Aynalı Sultan! Vay Aynalı Baba! Hacı Aynalı buyurun!» sesleri ile karşıladılar.

Ben de rolüme uygun olarak cevaplar vererek kanapeye oturdum. Garson geldi. Mümeyyiz Bey:

«— Hazreti Aynalı ne içeceksin?» diye sordu.

Bir nargile istedim. Bunun üzerine nargileyi getiren garson başka ne içeceğimi sordu.

«— Beyler ne içerse ondan getir» dedim.

Garson:

«— Beyler vermut içiyor. Siz de ondan demek» deyince ben:

«— Evet, on bir palamut» dedim.

Beyler ve etraftaki masalarda Türkçe bilenler kahkahayı kopardılar. Türkçe bilmeyenler de kahka-

hanın sebebini sorup mahiyetini anlayınca kahkahalar çoğaldı.

Beni bilenler bilmeyenlere uzak masalara kadar anlatıyordu. Esas mânâsı ile «tuhaf ve zararsız bir deli» cümlesi ile özetlenebilirdi.

Bilhassa hazır olanlar arasındaki acı ve tatlı su frengi kadınların en fazla dikkatini çeken özelliklerim olan aynalarla tesadüfen üçünü bir onluğa aldığım horoz şekerleriydi.

Vermudu içtim. Karşıdaki masada serbesliğinden İngiliz veya Amerikalı olduğu anlaşılan şuh ve pek sevimli bir kız bana dondurma ısmarladı. Ben de hemen sarığımdaki şekerlerden birisini garson vasıtasıyla kendisine gönderdim. Bu durumum her nedense herkesin hoşuna gitmiş olacak ki, neşe çoğaldı. Kahvenin yüzden ziyade müşterisi tarafından alkışlandım. Madamlar bana pasta, çörek ve saire şeyleri göndermekte adetâ yarışa başladılar. İlk parti ikram edenlere ben de karşılığında sarığımda kalan şekerleri verdim. Yalnız çörek ve saire gibi ikram sonunda ayağa kalktım. Uzun bir şekilde horoz gibi öttüm. Ve ilâve olarak da:

«— Madamlar, beyler, efendiler! Buraya geleceğimi, bu kadar ikram göreceğimi önceden bilsevdim, bir küfe horoz şekeri ile gelirdim. Maalesef şimdi horozlarım bitti. Binaenaleyh ikramda bulunup da karşılığında bir şey alamayanlara ve bundan sonra ikram edeceklere nazik bir mukabele olmak üzere horoz gibi öttüm. İşte bir defa daha ötüyorum. Hisseniz budur» dedim.

Bu sözlerim etrafa derhal tercüme edildi.

Kahkahalar gök yüzünü tuttu. Her tarafa yayılan, umumî bir neşe ve sevinç hüküm sürüyordu. Herkes Deli Aynalı'nın bugünkü deliliğine gülüyordu. Bense her bakımdan benden aşağı olan gafil halkın dar görüşüne, ahmaklığına gülmekten bayılıyordum. O aralık kahveye âmâ bir kadın girdi. Minimini bir kız tarafından yürütülen bu zavallının yürüyüşü, ömründe dilenmemiş ve yakın zamanlarda bu sefalete düşmüş olduğu eski, fakat ağır kumaştan imal edilmiş elbiseleri ile hal ve tavrından anlaşılıyordu. İhtimal ki bir zamanlar neşe ile geldiği ve dondurma yediği bu yere bu sefer dilenci şeklinde gelmesi, kendisine fazlaca tesir etmiş olacak ki, dizleri tutmuyor, adetâ yere mıhlanmış kalmış, donuk bir halde bulunuyordu.

Bir adım daha atmak cesaretini gösteremeyen bu zavallı kadının sefîl manzarası bende acayip bir iz bırakmıştı. Deli rolümü unutarak, daha doğrusu başka bir rol takınarak ayağa kalktım. Sarıktan çıkardığım külâhı keşkül şekline koyarak önce Türkçe, Arapça, Fransızca ve Almanca:

«— Hanımlar, beyler! Bu sefîl kadına sadaka verin» dedim.

Herkes hayretle kuruşluk, çeyreklik ve sair paralardan attılar. Masaları dolaşıyor, tamamiyle durumu ortaya koyuyordum. Konuşmamın tesirinin semeresi zavallı kadına, göz açıp kapayacak kadar az bir zamanda bir kaç yüz kuruş topladım. Ve eline verdim.

Bundan sonra orada oturan beyler önceki alaylı tavrı bırakarak bana hürmetle muameleye başladılar.

Halbuki bu benim işime gelmezdi. Israrlarına rağmen kahveyi terk ile serbestçe ve kendi alemimde dolaşmaya karar verdim. Yalnız o kadar ısrar ettiler ki beraber yemeğe kalmaya razı oldum. E, hadi hatıra defterinde bir de böyle bir alem bulunsun, dedim.

Yemek yerken yanıma tesadüf eden okul müdürü kulağıma eğilerek diyor ki:

«— Azîzim, bu pejmürde ve maskara kıyafet altında tam tahsil görmüş, olgun bir insan, büyük ve cömert bir yürek olduğunu görmemek için insanın gerçekten kör olması lâzımdır. Zavallı kadının o korkunç vaziyetini görüp de ayağa kalktığınız zaman maskara kıyafetinize rağmen yüzünüzdeki safvet, ulviyet ve hattâ hakimiyet hepimizi itaatkâr, büyülenmiş ve müteessir etmişti. Bir kaç dakika zarfında bir kaç yüz kuruş sadaka toplamak için mutlaka sadaka verenlerin ruhuna nüfuz etmek iktiza eder. Bunu siz yaptınız. Tekrar ediyorum. Azîzim, siz insanlığa hizmetten feragatle bu yaşayış ve acayip kıyafeti niçin seçtiniz?»

Genç müridlerin (111) söz ve hallerinde haddinden fazla saflık ve hizmet aşkı vardı. Cevap olarak:

«— Azîzim, bu soruyu bana başka biri sorsaydı delice bir cevapla geçiştirirdim. Yalnız sizde gördüğüm saflık ve gönül temizliğinden dolayı hakikatı söyleyeyim. Ben insanlardan o kadar çok ihanet gördüm ki, onlara fenalık etmemek şartıyla bu şekilde rahat ömür geçirmeyi daha uygun buldum. Sözlerimi düşününüz, çıkaracağınız netice size ait bir kazançtır» dedim.

Hepsi ile vedâlaşarak ayrıldım. ... civarında oturduğum evin sakin odasına gelmiştim.

Gençlik İksîri (112)

Suriye'nin ... şehrinde. ... mahallesi halkından, ... isimli asîl bir zat vardı. Bu adam gayet cömert ve fazlaca müsrif olduğundan bin senelik aile servetini birer birer eritmiş, buna rağmen pek çok kimseye göre refah sayılabilecek orta bir serveti kalmıştı. Yaşı altmış beşe yaklaşan, zevk ve eğlence ile vücudu, kuvvetli bünyesine rağmen, yıpranmış olan zat uzun hayatında evlenmediği halde altmış yaşından sonra evlenmeye kalkmıştı. Acaba niçin? Acaba hayatının son günlerinde aile saadetini tatmak, vefatından sonra hayırla yadetmesi umulan çocuk yetiştirmek için mi? Bunu hiç ummamalı. Çünkü altmışından sonra her ikisi prensiplerimize göre hayalî nazariyyelerden sayılmaktadır.

Altı ay önce bütün memlekette bir facia duyulmuştu. Zamanın ve bölgenin zenginlerinden acayip bir şahıs esaslı bir terbiye almadığından ailesine karşı borçlu olduğu vazifeyi, idraksizliği sonucu oğlu o muhitte eşi görülmemiş bir çapkın, bir afacan olduğu gibi kızı da daha on üç yaşında iken önüne gelenle sevişmeye pek erken başlamıştır. Nihayet bütün aşıklarına tercîh ve öncelik tanıdığı ... isimli eşsiz bir güzelliğe sahip fakir bir gence bütün varlığını teslim edip birleşmişti.

Kızın babası sonunda olayı haber almış, şeriat ve akıl yönünden telâfi edilme çaresi mümkünken son derece kibirli ve paraya düşkün bir cimri olduğundan kızını bu fakîr delikanlıya vermekten vazgeçmesi halk arasında yüz türlü dedikodular ve rezalet-

ler ortaya çıkmasına sebep olmuş. Bir gün fakîr delikanlı ansızın kaybolmuş. Bir hafta sonra boş arsalardan birinde bulunan kuyunun içinde cesedi bulundu. Kimi kasten öldürülerek kuyuya atıldığını, kimi üzüntü ve aşkın sürüklemesi ile intihar ettiğini rivayet etti. Zabıta gelişi güzel işe el koymuştu. Bununla beraber bütün Suriye ve Arabistan'da olduğu gibi iş, zengin tarafa taallük edince kapandı gitti.

Aradan dört beş ay geçince bu yosma kızı ... Bey'e nikâhlamaya karar vermişler. Bunda, sözde her iki tarafın türlü istifadesi olacaktı. Kızın babası ... Bey gibi asîl, herkesin alenen dil uzatmaktan çekindiği bir zata kızını vererek geçmiş olan olayı unutturmak ve şimdilik mühimce bir yekûn tutan Bey'in emlâkını elde etmek istiyordu. Çünkü kızın babası bu yaşlardaki ihtiyarlara on üç, on beş yaşlarındaki kızların öldürücü bir zehir gibi tesirli olduğunu bilenlerdendi. ... Bey ise ömrünün sonunda eski debdebesini geri getirmek ve cimriliğin derecesini dışardan anlayamadığı müstakbel kayınpederinin servetinden istifade etmek gayesindeydi.

Bununla beraber düşünce sonunda bu Bey'de meşru' sayılamayan izdivaç meselesinde bütün kâr kayınpedere ait olduğunu anlamamak mümkün değildi. Her zarar zavallı ... Bey'in boynuna bir borç oluyordu ki bu yosma kızın yüksek başını süsleyeceği uzun ve sayısız zamanlarda zararların özünü ve kaymağını teşkil edecekti.

Ben o günlerde bir «fatiha» makamında traş olduğum ...'de, berber ... Ağa'nın dükkânına uğramıştım. Beni görünce:

«— Merhaba! Hoş geldin Aynalı Baba!» samimî sesi ile karşıladı. Dâveti üzerine sandalyeye oturduktan sonra ... Ağa ile konuşamaya başladık.

Berber Ağa meslektaşları ve civar halkın işleriyle uğraşan çok geveze bir adamdı. Dedi ki:

«— Haberin var mı Aynalı Baba? ... Bey'in nişanlısı ... Hanım kendini görmeyi arzu etmiş. Bey bugün ikindiden sonra buraya gelecek. Niçin gelecek, sana ne diyeceksin, değil mi? Bugün uzun işim var. ... Bey'in saç, sakal ve bıyığını boyayacağım. Yüzüne ibrişim tutacağım (113). Sonra şaplı, lâtronlu su ile yüzünü yıkayacağım. Buruşukları tamir edeceğim. Aynalı Baba, lâtronlu ve şaplı su tertibim çok kuvvetlidir. Nasıl, senin de buruşuklarını tamir için biraz yüzüne süreyim mi? Allah korusun yüzün asker trampetine döner. Öyle gerilir ki, ne buruşuk kalır ne bir şey. Hele içindeki lâtron ayrıca manevî bir cilâ verir. Ha, istemiyorsun. Başını sallama, bir tarafını kestireceksin. Ben ... Bey'in tuvaletini tamamladıktan sonra, elde baston tin tin kızın penceresinin altından geçecek. Ha, bak senden sır çıkmaz. Yanımızdaki attar (114) da Bey'e şeytan bokundan kuvvet hapları hazırlıyor. Anlarsın ya! Herifte barut mafîş! Şeytan boku çok kuvvetliymiş. İhtiyarlığımda lâzım olursa ben de kullanacağım. Tertibini aldım. Ha! Aynalı Baba, sen ömründe hiç şeytan boklu hap yuttun mu? Kokusu biraz fenaca imiş. Ne ise Baba, sen bu işe ne dersin? Bizim Bey yetmişe yakın. Böyle on beş yaşında bir âfeti almak ne demek. Bana kalsa insan yetmişini bulduktan sonra şeytan boku değil, kaz boku yutsa beş para etmez. Bey evlendikten sonra çok çabuk nalları dikeceği şüphesiz. Mezarcı ... Ağa, mezarı iki üç metre

derin kazmalıdır. Hattâ umduğumuz gibi Bey birkaç hafta içinde ölmez de beş on ay dayanırsa mezarı kırk metre kazmalıdır.»

«— Ağa, hepsi güzel. Yalnız bu kadar derin mezara ne lüzum var?» dedim.

«— Aaa! Ne lûzum var, nasıl lâzım değil? Bey'in cesedinin bir kısmı dışarda mı kalacak? Boynuzları dışarda mı bırakılacak? Ha, haa! Eğer bir sene yaşarsa el-Ezher minareleri kadar boynuz uzatacağına emîn ol. Sen kızı bilsen ne yaman şeydir.»

Artık traş bitmişti. Geveze berberle vedâlaşarak yerime döndüm.

Başında söylemiştim. ... Bey çok iyi bir adamdı. Zirâ zararı yalnız nefsine ait olmak üzere birkaç yüz bin liralık dehşetli israfının mühim bir kısmını fakirlerin rahata kavuşmasına sarf etmiş, takdir edilmesi gereken bir adamdı. Bu adamcağız bana bile çok iltifatkâr davranır, asilzâdelere has bir büyüklükle her zaman gönlümü alırdı. Bu evlenmenin sonunda ortaya çıkması muhakkak olan rezaletlere dayanamayarak fecî ve elîm bir şekilde dünyaya vedâ edeceği bence muhakkaktı. Böylece kendisine bir hizmet yapmaya karar verdim. Biraz düşünürek çarşıya çıktım. Ufak bir teneke içinde, kurşunî renkte vernikli boya yaptırdım. Bey'in evine yakın olan meydanlığın sonundaki yerime bıraktım. Şehrin kenarında ... suyu bostanlarında gezmeyi çok sevdiğimden, buralarda dolaştığımda başıboş bırakılmış, canından bezmiş, yorgun gözlerini süzen ihtiyar bir eşek görmüştüm. Onu arıyordum. Bir hayli dolaştıktan sonra suluca bir hendeğin kenarında rastladım. Hemen hazırladığım ipi boynuna geçirerek çekmeye başladım. Hayli zamandır

derîn düşüncelere dalarak son derece felsefeci kesilen ve hayatın fanî ve boş bir şey olduğunu düşünmeye alışmış olan bu eşekoğlu, boynuna yine mülkiyet dizginlerinin geçtiğini anlayınca biraz aksileşerek hürriyet iddiasına ve hukukunu muhafazaya kalkışmıştır. Gençliği hatırına gelerek ön ayaklarını gerip inatçı bir tavırla yürümemek istemişse de zavallı eşek zayıflığa adetâ örnek olduğundan, karşı koymanın faydası olmadığını görünce işi filozoluğa boğarak herkese karşı bu gibi mecburiyetlerde teslîm olmanın zarurî olduğunu gösterircesine yavaş adımlarını ağır başlılıkla atarak beni takip etmeye başlamıştı. Eşekle geri geldiğimi gören haylâz çocuklar bana gürültülü ve saltanatlı bir yardım alayı teşkil etmiş ve:

«— Aynalı Baba, odun satacak» diye bağırmaktaydılar.

Yerime yaklaştığım zaman beni takip eden çocukların sayısı elliyi geçtiğinden başka en adî bir manzarayı bile opera seyreder gibi hayretlerle temaşaya alışık bir ahmak da peşime takılmıştı.

... Bey'in konağı önünden geçerken çocukların samatası merakını çekmiş olacak ki pencereden bakıyordu. Meydanın ortasına geldiğimde eşeği küçük bir taşa bağlayarak kulübeme doğru yürümeye başladım. Yerimden su ve sabun alarak geri döndüm. Önce eşeği güzelce yıkamaya başladım.

... Bey hâlâ pencereden bakıyordu. Yıkama faslı bitince eşeği kuruladım. Sonra cebimdeki büyük şap parçası ile tüylerini oğmaya başladım. Sonunda biraz da güneşe karşı tutarak kulak diplerinde ve ayakların-

da, bakımsızlıktan ortaya çıkan kılları temizledim. Sayısı gittikçe artan seyircilerin tuhaf bakışları ve hayreti önünde kurşunî boyayı sürmeye başladım. Yarım saat sonra vernikli boyayı yiyen eşek Venedik ayanası gibi parlıyordu.

... Bey'in baş ağası geldi. Beni dâvet etti. Ben zaten bunu bekliyordum.

... Bey Efendi son derece neşeli idi. Beni görünce:

«— Aynalı Baba! Ne yapıyorsun? Hakikatte senin işlerinde düzenlilik aranmazsa da bu ne iştir? Bu eşek kimindir? Ve hangi sebebe dayanarak boyattın?» sorularını sordu.

Ben de cevap olarak:

«— ... Bey Efendi, bu zavallı hayvan, yirmi dört yaşını bulmuş gibidir. Aşağı yukarı insanların altmış, yetmişliği demektir. Nasılsa elime geçti. Benim bir de beş yaşında genç bir dişi eşeğim var. Döl yetiştireceğim. İzahı lüzumsuzdur ki dünya değişti. Zamanın her şeyinde bir başkalık olduğu gibi dişi eşekler bile cilveli. Şu zavallı eşeğin tüyleri dökülmüş, kemikleri meydana çıkmış, arta kalan tüylerinde bir parlaklık kalmamıştır. Tecrübelerimin neticesine göre buna hiç bir genç dişi eşeğin rağbet göstermeyeceğini çok iyi bilirim. Bugün vernikli boya ile boyadım. Bir buçuk senelik sıpa gibi parlaklaştı. Yarın attar ... Ağa'nın şeytan boklu macunundan alarak yemine karıştıracağım. Tabiî at gibi kişnemeye, harekete başlayacak. Boyamadan önce şaplı ve lâtronlu su ile yıkadım. Bir defa daha şaplı su ile yıkar ve biraz da içirirsem her tarafı davul gibi görülecek, tembelliğini kaybedecek ve dişi eşeğin şehvetini çekecektir.»

... Bey yüzüme hayretle bakıyordu. Dedi ki.

«— Aynalı Sultan, mazursun, şu yaptığın akıllı işi değil...»

Ben cevap verdim:

«— Efendim, neden öyle olsun. Bir çok ihtiyar insan bile benim şu eşeğime yaptığım muameleyi, kendi nefislerine yapıyorlar. Eşek idrak sahibi olmadığından boyadan birdenbire aldanır, kendini eşine sunar. Halbuki idrak sahibi olan insanların dişisi bu gibi şeylere aldanmayacağından bu çeşit işi yapanlar dişileri değil, kendilerini aldatıyorlar. Şu halde insanlar benden daha akıllı değil. Gençlik iksîrine gelince insanın hayatı devrelere taksim edilmiştir. Gençlik zamanında iksîr çok işe yarar, fakat olgunluk çağına gelmiş bir ihtiyara verilen gençlik iksîri şahsın tabiî ömrünü tehlikeye sokar. Bu açık bir hakikatken bir çok ihtiyarlar gençlik iksiri kullanıyorlar. Şu halde benim eşeğimin gençlik iksîri kullanmasında bir anormallik olmasa gerek. Buna rağmen ben bu işi yapmış bulundum. Meselâ genç eşek, bu ihtiyar eşeği uzaktan görüp süsüne belki aldanacak ve onunla birleşecektir. Yalnız birbirlerine yaklaştıkları zaman foyanın meydana çıkacağı tabiîdir. Sonra ne olacak? Dişi eşek bu zavallıyı bırakıp kaçacak, kendine uygun genç ve dinç bir erkek eş arayacak değil mi? Halbuki bu zavallı eşeğim, eşek olmakla beraber ömrünün son günlerini hayvanlara ait belâların en acısı olan kıskançlık ve üzüntü ile geçirecektir.»

Ben sözlerime devam ettikçe Bey'in yüzü renkten renge giriyordu. Son derece düşünceli ve dalgın bir halde zili çalarak uşağı istedi:

«— Çabuk bize iki kahve yapınız. Aynalı Baba ile içeceğiz» dedi.

Kahveler geldi. Bir taraftan kahveleri içiyorken bir taraftan da Bey konsoldan kâğıt ve kalem alarak bir şeyler yazmaya çalışıyordu. Bitince elimi tutarak:

«— Aynalı Baba, ilâcın gerçekten kaba ve acı oldu. Yalnız tamamiyle tesir etti. Beni büyük bir üzüntüye düşmekten ve ömrümün sonunda fenâ bir iş yapmaktan kurtarmakla deli değil, veli olduğunu isbat ettin. Al şu kâğıdı da oku» dedi.

Kâğıdı üzüntü dolu olarak aldım... Bey sihhî sebepler ileri sürerek kararlaştırılan evlilikten vazgeçmeye mecbur olduğunu gelinin babasına bildiriyordu. Kalktım vedâ etmeden önce ... Bey, her gün istediğim saatte yanına uğramamı samimî bir şekilde, bir çok yeminler vererek, rica etti.

... Bey'e sık sık gidiyordum. Altı ay kadar beraber pek hoş ve faydalı sohbetler yaptık. Gerçekten sözleri ve hareketleri ile olgun bir zat olduğunu anladım. Bir müddet sonra hastalandı. Kısa devam eden hayatında son sözleri:

«— Azîzim Aynalı, beni rezaletten kurtardığın için dünya ve ahiretimi sana borçluyum. Eğer sen olmasan servet ve geride bırakacağım mallarım her an hatıramla alay edecek, zararlı bir mahlûkun eğlence âleti olacak, ben de kabrimde azaptan kurtulamayacaktım. Senin misalin ve sohbetin eseridir ki, alemde insanların hususî sıkıntılarından başka bir de ummî sıkıntıları ve bunun insanlık alemi olduğunu anlamakla bahtiyarım. Kimsem olmadığı için fazlaca olan

mülk ve servetimi bir yetimhane kurulması için vasiyet ettim. Şimdi müsterîh bir şekilde ölebilirim» olmuştur.

Gerçekten Bey'in vefatından sonra serveti ve geride bıraktığı mallar ile bir yetimhâne kuruldu. Her Cuma akşamları yetimler tarafından mezarının ziyareti ile o masûm ağızların hediye ettiği fatihalar tabiatiyle ruhunu şâd etmektedir. (Allah ona rahmet etsin.)

S O N

AÇIKLAMALAR

(1) (Spiritisme, Spirit): Ölülerin ruhları ile münasebette bulunarak onların vereceği cevaplarla bilinmeyen şeyleri öğrenmek ve ruhlar âlemine ait bilgileri ortaya koymak inanç ve iddiası ile uğraşanların kurduğu bir cemiyettir. Her ne kadar ruh hakkında birtakım çalışmalar yapılıyorsa da ruhun mahiyeti Kur'an-ı Kerîm'de Isrâ Sûresi'nin 85. âyetine göre insanlar tarafından gerçekten çözülemeyeceği beyan edilmektedir.

(2) (Magnétisme): Telkin ve hipnoz olayları ile bunların nazariyelerine verilen isim.

(3) Teravih: Erkek ve kadınlar için sünnet olan ve Ramazan'da yatsı namazından sonra ve vitir'den önce kılınan yirmi rekâtlık bir namazdır. Cemaatle kılınır. İkişer rekatla kılınabileceği gibi dörder rekatla da kılınır.

(4) Buda Gotama (Budda Gautama Sidharta): (M. Ö. 560—480)) Budizm'in kurucusuna verilen addır. Hindistan'ın güneydoğusunda hüküm süren büyük bir prensin oğlu olarak Kapılavastu'da doğmuştur. Kendince eriştiği dinî ve felsefî gerçekleri dünya, insan ve hayat meselelerini çözümlemede kullanmayı denedi. Yedi yıl çileye girdi. Sonunda bir çözüme varamadı. Bundan sonra bir ağacın altında bağdaş kurarak vecde girdi. Aradığı sırra erdikten sonra kendini bütün gücüyle insanlığın kurtuluşuna adadı. Çevresine verdiği derslerden Budizm denen yeni bir insanlık dini doğdu. Bu dini tutanlara göre Buda efsaneleşmiş bir kişidir.

(5) Burada vahdet-i vücudu kâstediyor. Vahdet-i vücutcular âlemde bulunan her şeyi tek olarak görürler. Bu ise asırlardır tartışılan bir konudur.

(6) Kur'an-ı Kerîm'de ruh hakkında şöyle buyruluyor: «Sana ruhtan soruyorlar. De ki (Ey Habibim): Rûh

Rabbimin emrindedir. Size ilimden az bir şey verilmiştir.» (Isrâ Sûresi, âyet: 85)

(7) Sülüs yazısı: İslâmî yazı şekillerindendir. Harflerin altıda dört parçası düz, iki parçası devirlidir. Yazının sülüs (= üçte bir) adını alması, bu üçte iki ve üçte bir nisbetinin dâima korunmasındandır. Kalınlığı meşk kalemidir. Daha incelerine «ince sülüs», kalınlarına da «celî» veya «sülüs celîsi» denir

(8) Allah'a şükür, Allah'a hamd olsun, demektir.

(9) Taksim: Şark müziğinde faslın başında ve ortasında yalnız bir çalgıcı tarafından akıldan yapılan bir gezinti.

(10) Dâvudî: Hz. Davut'un sesini andıran kalın ses.

(11) Kelimeler; Fenâ: yok olma, yokluk, geçip gitme.
Hebâ: Boş, nafile, yok yere.
Sad-hezar: Yüz bin.
Sürûr: Sevinç.
Bakî: Ebedî.
Felek-i devr-i zaman: Âlem, dünya, dönen dünya.

(12) Gazel: Klâsik şark şiirinin en mühim ve çok kullanılmış olan nazım şeklidir. Divan edebiyatımızın temel nazım şeklidir.

(13) Makhûr: Kahr olmuş, azaba uğramış.
Arif-billâh: Marifeti Allah'a vasıl olan, velilik mertebesine ulaşmış kimse, veli.
Dûr: Uzak.
Mesnet-i dünya: Dünya makamı, rütbesi.

(14) Firîb: Aldatan, aldatıcı,
Ehl-i kemal: Kemal ehli, olgun kimseler,
Zıll: Gölge,
Huve'l-lu'bu: Oyun ve eğlencedir.
Dâmen-i aşk: Aşk eteği.
Kurb-u visal: Ulaşmaya yakınlık, sevgiliye kavuşma.

(15) Seyyah-ı avare: Başıboş gezgin.
Râh: Yol
Ezvak-ı misal: Dünya zevkleri.
Bedâyi' : Eşi ve benzeri olmayan güzel şeyler.
Letaif: Letafetler.
Vü: Ve
Zaîr-i bîçâre: Çaresiz ziyaretçi.
Nüzhet: Neşe, eğlence; sevinç, ferahlık.
Teali: Yükselme.
Etvar: Tavır ve hareketler.
Alâyiş: Gösteriş.
Ke's: Kadeh, bardak.

(16) Câriye: Para ile satın alınan hizmetçi, halayık kız; kız. Harpte esir düşmüş veya odalık olarak alınmış kız.

(17) Hûrî: Cennet kızı, sevgili.

(18) Abnûs ağacı: Abanoz denilen sert ve siyah bir ağaç.

(19) Erguvanî: Erguvan renginde olan, kırmızımtrak renkte olan

(20) Nemrut: Babil'in kurucusu denilen hükümdar (M.Ö. 2640) olup Hz. İbrahim'i ateşe attırmıştır. (Bâbil Kulesi'nin bunun zamanında yapıldığı söylenir.)

(21) Zerdüşt: M.Ö. 6. asırda İran'da yaşamış bir zattır. Kendi prensipleri dahilinde bir din kurmuş ve adına Zerdüştlük (Mecusîlik) denir. Kurduğu inanç prensiblerine göre en üstün yaratıcı olarak Ahura Mazda'yı kabul etmiştir. Kendi kitabına Zend Avesta denir. Ayrıca nur ve zulmet, iyilik ve kötülük diye iki ilâh kabul eder. İyiliği (Hürmüz), kötülüğü (Ehrimen) temsil eder. Esas prensibleri şöyledir: «Ezelden beri dünyaya hükmetmek için gece gündüz muharebe eden iyi prensip (Hürmüz) ile kötü prensip (Ehrimen) arasındaki gerginlik dünyanın sonuna kadar devam edecektir. Dünyanın sonu, Ahura Mazda'nın saltanatı artık tesis edeceği gün olacaktır.» (Annemarie Schimmel, Dinler Tarihine Giriş, sh: 67, Ank. 1955)

(22) Şuûn: Hadise ve olaylar.
Bî: ...sız
Dem: An, zaman.
Yâd: Anma, hatırlama.
Alâm: Elemler, üzüntüler.
Sail: Dilenci.
Gaile: Dert, sıkıntı, felâket.
Müştak: Arzulayan, can atan.

(23) Belh: Türkistan Afganistanı'nda bir şehir. Asya'nın eski şehirlerindendir. İddiaya göre Zerdüşt buralıdır. Bu şehirden meşhur İslâm âlimleri yetişmiştir. İslâm medeniyetinin büyük izlerini taşır.

(24) Sanskrit: Arı dillerinin aslı olan ve Hindlilerce mukaddes sayılan dil. Sanskritçe.

(25) Hürmüz: Zerdüştlüğün iyilik tanrısıdır.
Ehrimen: Kötülük tanrısıdır.

(26) Deycûr: Çok karanlık, zulumat. Burada Ehrimen'i kastediyor.

(27) Nefs-i Emmâre: İnsanı kötülüğe sürükleyen nefis.

(28) Azm-i kavî: Kuvvetli azîm ve irade. (Burada remiz olarak kullanılmıştır.)

(29) Satvet: Birinin üzerine şiddetle sıçrama; ezici kuvvet. Lerzan: Titrek, titreyen. Zûr-i bâzû: Kol kuvveti. Serfuru: Baş eğme, söz dinleme, itaat. Hâk-i pay: Ayak tozu. Secdegâh: Secde yeri. Sîret-i merdî: İnsanlık tavır ve ahlâkı. Mîzan-i adl: Adalet terazisi, ölçülü. Gedâ: Fakir. Yeksan: Bir, eşit, yerle bir. İzid: Zerdüştlerin tanrısı.

(30) Hazreti Şazelî: Ali bin Ebu'l-Hasan eş-Şazelî'dir. 1196/1197 (hicrî 593) yılında Afrika'da Septe civarındaki Garame Nahiyesi köylerinden birinde doğmuştur. Kurduğu ve tuttuğu tarikatın yoluna adına izafeten «Şazelî Tarikati» denir.

(31) Brahmanlar: Hindistan'da doğan ve gelişen bir dine mensup olanlar. Hindistan'ın Aryalar tarafından isti-

lâsından sonra ortaya çıkmıştır. Çok tanrılı bir dindir. Üç tanrı en üstünüdür: Brahma, Vişnu ve Şiva. Bunların üçü Trimurti adını alır. Brahma âlemin yaratıcısı, Vişnu koruyucusu ve Şiva da yıkıcısıdır. Brahmanlığın inançlarını toplayan Veda adlı kaynaklardır. Tanrıları dört ve sekiz kollu, bir kaç başlı yarı hayvan şeklinde heykellerle gösterilir. İneğe kutsal gözü ile bakarlar.

(32) Zayf: Misafir, konuk. Bezm: Meclis, dernek. Matar: Yağmur. Sehap: Bulut. Hacer: Taş. Neml: Karınca. Eset: Arslan. Adem: Yokluk.

(33) İsrafil: Dört büyük melekten biri olup kıyametin kopacağını öttüreceği boru ile bildirecektir. Öttüreceği boruya da «Sûr-i İsrafîl» denir.

(34) Sırr-ı vücut-i bî-vücut: Varlık olmayan varlığın sırrı, demektir.

(35) İstivagâh: Eşit ve müsavî olma yeri. Şeb-çerağ: Gece parlayan yakut. Melâik: Melekler.

(36) Pertev: Işık, parlaklık. Zübte: Öz, esas. Menba: Kaynak, çıkış yeri. Mir'at: Ayna. Ayât: İşaretler, alâmetler.

(37) Burada zikr edilen Hazreti Seyit'ten maksat kimin olduğunu bulamadık. Kendi üstadlarından birine atf edilse de tarikat erbabı böyle dualarda bulunurlar.

(38) Bakara Sûresi'nin 255. âyetinin sonudur. Mealî şöyledir: «Tecelligâhı hükmü olan kürsisi bütün semavat ve arzı geniş geniş tutmuştur. Bu semavat ve arzı o vahdet kürsüsünden kendi tasarrufunda tutup hıfzetmek Allah'a ağır gelmez. O Allah pek yüksek, pek yücedir.»

(39) Burada vahdet-i vücud prensibini kastediyor Halbuki vahdet-i vücut meselesi çok tartışılmış bir konu olup, dinî meseleleri en iyi şekilde kelâm ilmi hudutları içinde halletmeye çalışmak en doğru yoldur. Çünkü mânâ âlemine ait hususlar ancak ehli olan kimseler tarafından bilinir. Tam olarak izah edilmeyip yaşanır. Bu manevî hayatın zevkini ancak yaşayanlar bilir.

(40) Kaf Dağı: Masallarda ismi geçen, Anka kuşunun yaşadığı rivayet edilen bir dağdır. Şark mitolojisinde sık sık geçer. İfadeye göre arzın etrafını kuşatan bir dağdır.

(40) a — Bahr-i bî-payân: Sonsuz deniz. Mevce-zen:

Dalga vuran. Kesret-i emvac: Dalgaların çokluğu. Rû-nümâ: Meydana çıkan. Asman: Gökyüzü, semâ. Eflâk: Felekler. Ervah-ı beden: Bedenin ruhu. İm'ân: Çok dikkatli olma. Çeşm-i insan: İnsanın gözü. Kubbe-i minâ: Gök kubbesi. Mihr-i enver: Güneş. Âlem-i balâ: Yüce âlem, yukarı âlem. Esfel: En eşağı. Dürbin-i marifet: Bilgi dürbünü. Vech: Yüz. Reyhan: Fesleğen çiçeği. Şevke: Deve dikeni. Gıylân: Hayaletler, hortlaklar. Dil-hıraş-ı feryad-ı arslan: Arslan'ın gönül parçalayan feryadı. Nevâ: Ses, sadâ. Gonca-i şevk-bahş: Sevinç veren konca. Bûy-i rûh-nüvaz: Ruh okşayan koku. Zerre-i camid: Cansız zerre, madde. Havas: Hassalar. Sevk-i aşk: Aşkın sevki, sürüklenmesi. Mest: Sarhoş. Bî-huş: Şaşkın, sersem. Dert-nâk: Dertli, tasalı. Mehcûr: Uzak, ayrı. Sûzan: Yakan, yakıcı. Bî-karar: Kararsız. Ağuş: Kucak. Meh-likâ: Ay yüzlü, güzel. Cavidanî: Ebedî, sonsuz. Nigerân: Bakan, bakıcı. Havl-i ulviyet: Yücelik korkusu. Valih: Hayrette kalmış, sersem.

(41) Tahâ Sûresi'nin 5. âyetinin metnidir. Meali şöyledir: «O Rahman arş üzerine istivâ etti.» A'raf Sûresi'nin 54. âyetinde buradaki «istivâ» kelimesi geçtiği gibi Yunus: 3, Ra'd: 2, Furkan: 59, Secde: 4, Hadîd: 4 âyetlerinde de zikr edilmektedir. A'raf Sûresi'nin 54. âyeti olan «Sonra da Arş üzerinde istifâ eyledi» mealini Muhammed Hamdi Yazır şöyle izah etmektedir: «Alçaklı yüksekli bu muhtelif mahlükatı, birbirine benzemeyen ve henüz muntazam bir tarzda cereyan etme ve tekerrür devrine girmemiş olan mahlükatı ilkellikleriyle vakit vakit yarattıktan sonra hepsini hükûm ve tasarrufunun altında tutarak eşitçe hepsine sahip ve merci' olarak hepsi üzerinde dilediği gibi muntazam bir şekilde ve birbirini takiben hükümlerini icraya da girişti. Arzdan semâlara, semâlardan arşa varıncaya kadar bütün yaratıklar O'nun hüküm ve idaresi altında bir göz atıştan bir göz atışa, halden hale, şekilden şekile, devirden devire değişip gitmekte, O ise yok olmaktan, değişmekten uzak büyük bir hakimiyet ve tam bir mülkiyetle hepsi üzerinde bir düze hakim, hepsinin üstünde mutlak bir büyüklük ile büyük, herşeyden üstün ve bütün devletlerden, saltanatlardan üstün, ulviyetin en yüksek

misali olan yüce Arş'dan da üstün ve daima üstün...» (Hak Dini Kur'an Dili Türkçe Tefsîr, c. 3, sh: 2171—2172, ikinci baskı. İst. 1960)

Böylece şunu kabul etmek lâzımdır ki, Allah'a yer ve mekân tasavvuru imkânsızdır. Mekân tasavvurunun ötesinde Allah kudret ve tecellisi ile her şeye kaadirdir.

(42) Milset: Eski ve tarihî bir şehir olsa gerektir. Yahutta hayalî bir isimdir.

(43) Matla'-ı şems-i hüviyyet: Hakikat güneşinin doğduğu yer. Menşe'-i ekvan: Yaratıkların kaynağı. Menba'-ı mânâ-i kesret: Çokluk mânâsının kaynağı. Mahzen-i ebdan: Bedenlerin mahzeni. Dehr-i bî-payan: Sonsuz dünya, ebedî zaman. Lâ-mekân: Mekânsız. Münceli: Meydanda, besbelli olan. Asman-ı seb'a: Yedi kat gök. Camid: Cansız. Nûr-i mahz: Sırf nur, sadece nûr. Sırr-ı mutlak: Mutlak sır. Vasf u fi'limle ayan: Fi'il ve vasfımla açık, belliyim.

(44) Cüdâ: Ayrı, ayrı düşmüş, ayrılmış. Vehm-i mahz: Sırf vehm, sırf yersiz korku. Ma'dumiyet: Yokluk. Fakr-ı fahrî: Gönüllü fakirlik, yoksulluk. Kayyûm: (aslî sıfatlardan kıyam binefsihi sıfatı dolayısıyla) Allah. Ezelî ve ebedî, kaim olan mânâsına da gelir.

(45) Meşhut: Gözle görülmüş, görülen. Cevval: Koşan, dolaşan, hareket eden. Raksan: Oynayan, raks eden. İfate: Kaybetme, elden çıkarma.

(46) Serendip Adası: Hz. Adem'in yeryüzünde ilk düştüğü ada. Şimdiki Seylân Adası. Adem Tepesi de Hz. Adem'e nisbetle adlandırılan bir yerdir.

(47) Mükevvenat: Alah'ın yarattığı bütün varlıklar ve âlemler.

(48) Dil: Gönül. Şûle-zen: Alevli, ışıklı. Butûn: Nesiller, soylar.

(49) Câbilsa: En uzak Batı'da bulunan, bin kapısı olan efsanevî bir şehir. Tasavvufta insan gayretinin son hedefi.

(50) Taberî Tarihi: Meşhur İslâm tarihçilerinden İbni Cerîr et-Taberî'nin «Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülûk» adlı eseridir. et-Taberî (M.Ö. 310 h.) meşhur İslâm tarihçi ve alimlerindendir.

(51) Cabilka: En uzak Doğu'da bin kapısı olan efsanevî bir şehir. Tasavvufta insanın Allah'a yönelmesinin ilk merhalesi.

(52) Tecellî Şelâlesi: (Burada) Allah'ın yüce kudretini seyretmek ve O'nun görüntüsünü ortaya koyan manzarayı seyretmek için böyle bir isim konulmuştur. Aslında böyle bir şey olamaz ve bunlar tamamen hayalî olaylardır.

(53) Allemenî: Bana öğretti, demektir. Yusuf Sûresi'nin 37. âyeti şöyledir: «Bu bana Rabbimin öğrettiklerindendir.»

(54) Al-i İmran Sûresi'nin 7. âyetidir.

(55) Nan-king şehri olsa gerektir. Nan-king Çin'de Şanghay'ın batısında Yang-çe nehri üzerinde kurulmuş büyük bir şehirdir.

(56) Brahmanlar: Daha önce 31. açıklamada izah edilmiştir.

(57) Halvethane: Dinlenme yeri; yalnız başına oturup ibadetle vakit geçirilen yer.

(58) Ma'rifet: (Tasavvufta) Allah'ın gerçekliliğini duyular yardımızla, akılla değil, gönülle (kalble) ve bütün varlıkla tanımak ve üçüncü merhale sayılan hâl.

(59) Niyazî: Niyazî-i Mısrî'dir. XVIII. asrın «Vahdet-i Vücûd»çu mutasavvıflarından bir Türk olup bu inanışından dolayı takibata uğramıştır.

(60) Zâhid: Züht ve takvâ sahibi, sofu. Ta'n: Sövme, ayıplama. Belî: Evet, Muhyî: İhyâ eden, dirilten, can veren (Allah). Dâll: Delâlet eden, gösteren ,işaret eden.

(61) Bî-bekâ: Ebedî olmayan, sonu olan. Pûr derd ü keder: Keder ve dert dolu. Alâm: Elemler. Derd-i maişet: Geçim derdi. Vakt-i ismet: Masumluk ve günahtan uzak olma vakti, zamanı. Şeyhuhet: Yaşlılık. Hatifî: Gizli, ses. Ses işitilip de söyleyeni görünmeyen sesle ilgili. Seyr-i bedâyi: Eşsiz güzellikleri seyretme.

(62) Cenab-ı Halîl: Hz. İbrahim'i kastediyor.

(63) Cenâb-ı Kelîm: Hz. Musa'yı kastediyor.

(64) Cenab-ı Adem: Hz. Adem'i kastediyor.

(65) Konfiçyüs: (M.Ö. 551—479) Çinli filozof. Kitap yazmadığından fikirleri öğrencilerinin notlarından ve anı-

larından öğrenilmiştir. Fikirleri ahlâk üzerinedir. Konfiçyüs'e göre dostluk (yen) ve âdillik (yi) en başta gelen en büyük iki fazilettir. Fikirleri Çin İmparatorluğu'nun resmî felsefesi olmuştur. Sonradan din yüceliğine yükselmiştir. Yalnız 1912'den sonra bu felsefenin okutulması ve öğrenilmesi zorunlu olmaktan çıkarılmıştır.

(66) Eflâtun: (Plâton) M.Ö. 429—347. Aristo'nun hocası, Sokrat'ın talebesi, meşhur Yunan filozofudur.

(67) Aristo: (Aristoteles: M.Ö. 384—322) Yunan filozofu. Eflâtun'un Akademisinde yirmi yıl talebelik yapmıştır. İskender'e öğretmenlik yapmıştır. İlmî çalışmaları geniş bir sahayı kaplar. Metafizik, mantık, fizik, tarih, biyoloji ve politika gibi. Aristo'nun tanınmasını Ortaçağ İslâm filozofları İbni Sina, Farabî ve İbni Rüşt sağlamışlardır. Metafizik ve mantık çalışmaları bu üç filozof tarafından günümüze aktarılmıştır. Yalnız bu üç filozofun fikirlerine İslâm açısından İmamı Gazalî karşı çıkmıştır. Aristo'nun hemen bütün eserleri Türkçe'ye çevrilmiştir.

(68) Cenâb-ı Mesîh: Hz. İsa'yı kastediyor.

(69) Lokman: (Lokman Hekîm). Hakkında kat'î bir bilgi sahibi değiliz. Peygamber olduğuna dair rivayetler olduğu gibi Pisagor'un hocası olduğu da söylenir. Kur'an-ı Kerîm'de «Lokman» adında bir sûre de vardır. Lokman Hekîm'e izafe ile pek çok sağlık öğütleri vardır.

(70) Hızır: (Hızır Aleyhisselâm): İçenlere ölmezlik veren âb-ı hayat'ı (hayat suyunu) içmiş bulunan ve insan sıkıldığı zaman imdadına yetişmekle meşhur olan peygamber. Ölümsüzlüğe erişmiş olduğuna inanılan İlyas Peygamberin adı.

(71) Nirvana: Budizm'e göre üstün varlık, Tanrı.

(72) Burada «Başkan» olarak nitelendirdiği ve az aşağıda insanların kendisine «Fahr-i Alem» diye hitab ettiği zatın bizim peygamberimiz Hz. Muhammed (A.S.)'ın olduğu anlaşılıyor.

(73) Ten (Hippolyte-Adolphe Taine): 1828'de Fransa'nın Vourziers Kasabası'nda doğmuş ve 1893'de Paris'te ölmüştür. Ünlü ve değerli bir tarihçidir. Sonradan kendini tenkid ve felsefeye vermiştir. «Tite-Live (Tit-Liv) Hakkında Deneme» adlı eseri ile Akademi mükâfatını kazandı.

İnsana «üstün nevinden bir hayvan» gözüyle bakar ve san'at ile edebiyatı, bu hayvanın tabiî görevleri arasında görürdü.

(74) Karûn: Benî İsrail'de zenginliği ile meşhur olan insan, Krezüs.

(75) Ayn-i Ali Sultan: Manisa'da bir yer, aynı isimde bir cami de vardır.

(76) Cer etmek: (Cere çıkmak) Eskiden medresede okuyan talebenin üç aylarda memleketin köşe, bucağına dağılarak gittikleri yerlerde Kur'an okumak, va'z etmek suretiyle gördükleri hizmete mukabil halktan para, yiyecek ve giyecek almaları hakkında kullanılan bir tabirdi. Sonradan medrese talebelerini kötülemek için bu tabir istismar mevzuu olmuştur.

(77) Hafızlığı nisbeten alay mevzuu yapan bir ifade kullanılmıştır.

(78) Filoksera: Asma filizi biti. Eklembacaklılar grubunun, böcekler sınıfının, hortumlu böcekler takımından yaprak bitleri familyasının bir türüdür. Bağlara büyük zarar verir.

(79) Aristokrasi: Asiller ve seçkinler sınıfı.

(80) Kur'an-ı Kerîm'de Mü'minûn Sûresi'nin 14. ayetidir.

(81) Usturlap: Eskiden yıldızların arz'a nazaran yükseklik derecesini bulmakta kullanılan alet.

(82) Taht-ı revân: Dört kişi veya iki katır tarafından taşınan nakil vasıtası. Daha çok eskiden soylu ve idareciler binerlerdi.

(83) Müneccim: Yıldızların hareket ve vaziyetlerinden ahkâm çıkaran ve yıldız falına bakan kimse. Müneccim ve Müneccimbaşılık müessesesi Osmanlı İmparatorluğu zamanında kullanılmış ve İmparatorluğun son devresine kadar devam etmiştir.

(84) Vahdet-i vücûtçulara göre her şey Allah'tan bir parçadır. Bunu isbat için de bir takım remiz ve işaretler kullanırlar. Burada görüldüğü gibi her harfın aslı elif'tir. Her bir harfte elif mevcuttur . Hattâ hiç bir harf yoktur

ki, onda «elif»in telâffuzu ve yazılışı bulunmasın. Aslında bütün bunlar zorlamalardan ileri gitmeyen Vahdet-i Vücût iddiasını isbat etmeye çalışan eski iddialardır.

(85) Dağdağa-i reyb ü gûman: Zan ve şüphe telâşı.

(86) Buradaki «küllü hizbin» ve «ferihun» kelimeleri Kur'an-ı Kerîm'deki Müminûn Sûresi'nin 53. âyetinin son kısmından alınmıştır. Bu âyetin meâli şöyledir: «Her fırka kendi din ve mezhebine güveniyor, hak olduğuna inanıyor.»

(87) Hacer-i Esved: Dinimizce mukaddes kabul edilen ve Kâbe'de bulunan siyah taş. Kâbe'nin doğu köşesinde, bir buçuk metre yükseklikte bulunan bu taş, yumurta biçiminde, hafîf sarı ve kırmızı damarlı, otuz santim çapındadır. Bu taşın İslâmiyetten önce Araplar tarafından mukaddes kabul edildiği ve Hz. İbrahim tarafından buraya konduğu söylenir. Bir rivayete göre Kâbe'nin imarı sırasında temellerinde, diğer bir rivayete göre de Zemzem kuyusunun içinde bulunup çıkarıldı. Milâdî 605 senesinde yeniden yapılan Kâbe'nin doğu köşesine konulacak olan Hacer'i Esved'in yerine yerleştirme işinde ihtilâf çıkınca, Kâbe'ye ilk gelen kişinin hakemliğine başvurulması kararlaştırıldı. Akabinde Kâbe'ye o zaman pek genç bulunan Hz. Peygamber Efendimiz geldi. Onun bir örtüye sarması ve uclarından ihtilâfa karışan kabilelerin temsilcilerinden tutturması ve yerine getirilip yerleştirmesi ,meseleyi halletmiş oldu. Böylece Peygamberimiz taşı bugünkü yerine yerleştirmiş oldu.

Mekke'nin fethinde Hz. Peygamber Kâbe'de bulunan bütün tapınak alâmetlerini kırdı, kaldırdı. Sadece Hacer-i Esved'i yerinde bıraktı. Bugüne kadar iki defa Hacer-i Esved kırıldı. Sonradan yapıştırılıp yerine kondu. Halifelik Türklere geçince Kâbe ile beraber ona da büyük değer verildi. İki defa gümüş çerçevesi yenilendi. En son olarak Abdülmecit zamanında gümüş çerçevesi yenilenmiştir.

Hâlet-i bî-şân: Şan ve şöhretsiz durum, şekil. Der-ağuş: Kucağında. Leb-i dil: Gönül dudağı.

(88) Dîvane: Deli. Efsâne: Esatir, masal.

(89) Cilve-i zuhûr: Allah'ın görüntüsünün cilvesi, tecellisi. Mel'abe-yi vahdet: Allah'ın birliğinin olayları ve varlıkları yaratma şekil ve hareketi.

(90) Ân: Pek az bir zaman, lâhza. Burada zaman mefhumunun insana göre olduğunu ve Allah için zaman mefhumu olamayacağını ifade etmek istemiştir. Yâsin Sûresi'nin 82. âyetinde Allah şöyle buyurur: «Allah'ın şânı, bir şeyin olmasını dilediği zaman, ona sadece «ol» demektir; o olu verir.»

(91) Burada harflerin asıllarının nokta olduğunu, yani herşeyin başlangıcı olduğunu, bu bakımdan alemde görülen şeylerin sonradan ortaya çıktığını göstermek ve isbat etmek istiyor. Bütün bu zorlamalar vahdet-i vücût felsefesinin isbatıdır.

(92) Yani bunun izahı olamaz. İnsan aklı bunu kavrayıp tahlîl edemez. Ancak inanılır.

(93) Yani Allah'ın eşi ve benzeri olamaz, demektir. Zirâ Kur'an'da Allah'ın eşsiz ve benzersiz olduğu Şûrâ Sûresi'nin 11. âyetinde şöyle ifade olunmaktadır: «O'nun misli gibi (O'na benzer) hiç bir şey yoktur. O semi'dir, bütün söylenenleri işitir —basîrdir— bütün yapılanları görür.»

(94) Burada arının bal yapması gibi ilâhî tecellînin zevklerini de bunun lezzetine benzetmek istemiştir.

(95) Bu ifade Fuzulî'nin Leylâ ve Mecnûn'da kullandığı ifadeye benzemektedir. Zirâ, Mecnûn yıllar yılı Leylâ'yı arar. Fakat bu müddet içinde Leylâ'ya olan maddî aşkı ilâhî aşka döner. Ve sonunda Leylâ'ya: «Git, Leylâ, git. Ben Mevlâ'yı buldum» der.

(96) Berzâh Alemi: Ölülerin ruhlarının kıyamete kadar bulunacakları yer.

(97) Pisagor: (Fisagor), İyonya Mektebi fizikçi ve matematikçilerindendir. Buna (Pisagor Ekolü) de denilir. Bunlara göre ruhlar ebedîdirler. İnsan ölünce ruhu hayvana da geçebilir iddiasındadırlar. Pisagor'a göre bulunduğumuz durum, binlerce defa gelip geçmiş, sayısız şekilde de gelip geçecektir. Çürük fikirlerini benimsemeyen halk içinde bulunduğu binayı ateşe vererek talebeleri ile yaktı.

(98) Eflâtun: Daha önce 66. dip-notta geçmiştir.

(99) Aristo: Daha önce 67. dip-notta geçmiştir.

(100) Sofistler: Sokrat'tan önce felsefe ile uğraşan kimselerin ekollerindendir. Bunlar, sadece edebiyat ve hi-

tabet dersi verirlerdi. Böylece bütün ilimleri öğreneceklerini sanırlardı. Diyalektikte (münazara ve mücadelede) o kadar ileri idiler ki kaçamaklı ve iki yüzlü sözlerle doğruyu yalan, yalanı doğru gösterirlerdi. Bu bakımdan bunların ekolüne (Sofizm) denir. Bunlar şüphecilerdir. (Septisizm, septikler.) En meşhurları Protagoras ve Gorciyas'tır.

(101) Sokrat: (M.Ö. 468—400 veya 399). Babası heykeltraş, anası ebe idi. Modern felsefenin kurucusudur. Gayesi ahlâkçı bir toplum kurmak ve ahlâk prensiplerini koymaktı. Yalnız sapık yanları vardı. Felsefesini Ksenofan, Eflâtun ve Aristo izah ettiler. Eflâtun talebesidir.

(102) Mescid-i Aksâ: Kudüs'te bulunan «Beyt-i Mukaddes» ibadethanesi. Müslümanlarca da kutsal bulunan bu mescid, Peygamberimizin Mîraç hadisesinde geçmektedir.

(103) Er-Rahman Sûresi'nin 29. âyetinin meâlidir. Buradaki iş (şe'n) iki mânâ ile tefsîr edilmiştir. Birisi gün, mutlak vakit mânâsında olarak her saat, her an demektir. İkincisi. İbni Uyeyne ve Hasan-ı Basrî Hazretlerinden nakledildiğine göre Allah'a göre zaman iki günden ibarettir. Birisi dünya, diğeri ahirettir. Her birine göre de Allah'ın bir şe'ni (işi) vardır. Dünyadaki şe'ni (işi) emir ve yasak, ahiretteki şe'ni (işi) hesap ve cezâdır. (Fazla bilgi için Elmalı Tefsîri, c. 7, sh: 4679 vd. bakınız)

(104) Ezher: (Cami'u-l Ezher) Mısır'ın Kahire şehrinde bulunan eski medrese ve yeni üniversite. İslâm Aleminde meşhurdur. X. asırda kurulan bu medrese ilk zamanlarında büyük bir şöhreti haizken sonradan Osmanlıların ilimde İstanbul'u öne geçirmeleri ile ikici dereceye düşmüştür.

(105) Tekke: (Tekye). Güvenme ve dayanma mânâsına gelen bu kelime tarikatların adâb, erkân ve ayînlerini icra ettikleri şe şeyhlerle dervişlerin ikamet ettikleri dergâh, zaviye ve hânkâh demektir.

(106) İsrail oğullarının kitablarında bulunan ve oralardan aktarılıp Müslümanlığa sokulmak istenen hurafe tarzındaki delilsiz, mesnetsiz, hakikat dışı hikâye ve menkıbelerdir.

(107) Semâ ve ayîn:Tekkelerde, çokça Mevlevîhanelerde tarikat mensublarının cezbe halinde ayakta dönmesi ve zikirde bulunmasıdır. Tekyeler kapanmadan önce tarikatlar her türlü ayîn ve semâ'larını icra ederlerdi.

(108) Şeriat: Doğru yol, Allah'ın emri, İslâm dininin dört esasına (Kur'an, sünnet, ismaî ümmet ve kıyas'a) dayanan kaidelerin tümü.

(109) Mecîdiye: Sultan Abdülmecid zamanında çıkarılan ve zamanın yirmi kuruşu değerinde bulunan gümüş para.

(110) Kaza ve livalarda yazı işlerine bakan memur.

(111) Gerçek yolu seçmiş tarikat şeyhine bağlı olan ve onun gösterdiği yolda yürüyen kimse.

(112) Tesirli ve şifâ verir kabul edilen, Ortaçağ kimyacılarının bulduğu sanılan ve kuvvetli bir özelliği olan madde.

(113) Yüz ve yanakta bulunan kılları çekmeye yarayan bir şekil.

(114) Aktar: Güzel koku satan kimse, parfümcü.

Tercüman
1001 TEMEL ESER

ÇIKAN KİTAPLAR

I

1 YUNUS EMRE DİVANI

2 HUZUR

3 18. YÜZYIL TÜRKÎYESİNDE ÖRF VE ADETLER

4 EŞREFOĞLU DİVANI

5 ORUÇ BEĞ TARİHİ

6 BOZGUN

7 MEVLANA

8 EMİR SULTAN

9 BUHRANLARIMIZ

10 TÜRKLERİN MANEVİ GÜCÜ

11 BİR ZAMANLAR İSTANBUL

12 TÜRKİYE MEKTUPLARI

13 NECATİ BEY DİVANI

14 BARBAROS (BİRİNCİ CİLT)

15 BARBAROS (İKİNCİ CİLT)

16 SOSYALİST ÜLKELERDE FİKİR VE SANATIN KADERİ

17 TEŞRİFAT VE TEŞKİLATIMIZ

1 YUNUS EMRE Dİ VANI
2 HUZUR
3 18. YÜZYIL TÜRKİYESİNDE ÖRF VE ADETLER
4 EŞ REFOĞLU Dİ VANI
5 ORUÇ BEĞ TARİHİ
6 BOZGUN
7 MEVLANA
8 EMİ R SULTAN
9 BUHRANLARIMIZ
10 TÜRKLERİN MANEVİ GÜCÜ
11 Bİ R ZAMANLAR İSTANBUL
12 TÜRKİYE MEKTUPLARI
13 NECATİ BEY DİVANI
14 BARBAROS (Bİ RİNCİ CİLT)
15 BARBAROS (İKİNCİ CİLT)
16 SOSYALİST ÜLKELERDE Fİ Kİ R VE SANATIN KADERİ
17 TEŞRİFAT VE TEŞKİLATIMIZ
18 TÜRKİ YENİN DÖRT YILI
19 PİRİ REİS (BİRİNCİ CİLT)
19 PİRİ REİS (İKİNCİ CİLT)
20 GECE HİKAYELERİ
21 FATİH'İN TARİHİ
22 RAMAZANNAME
23 GAZİ MUSTAFA KEMAL
24 ZAĞRA MÜFTÜSÜNÜN HATIRALARI
25 EVRAK–I PERİ ŞAN
26 KARACAOĞLAN
27 CAN ÇEKİ ŞEN TÜRKİYE
28 BUDİ N KANUNNAMESİ
29 İSLAM MEDENİYETİ
30 AHLAK
31 TÜRKİYE'Yİ BÖYLE GÖRDÜM
32 LEHÇETÜL HAKAYIK
33 TÜRKLERİN SOY KÜTÜĞÜ
34 AHMET HARAMİ DESTANI

FÎYATI: 10 TL.

HAYALIN DERİNLİKLERİ

Sehbenderzâde Filibeli
AHMED HİLMİ